

»RAZVOJNO-EKONOMSKA ŠTUDIJA ZA OHRANJANJE SUHIH TRAVIŠČ NA PROJEKTNEM PODOBMOČJU HALOZE«

v okviru izvajanja projekta z naslovom:

LIFE Ohranjanje in upravljanje suhih travišč v Vzhodni Sloveniji (LIFE TO GRASSLANDS), finančnega mehanizma LIFE Narava in biodiverziteteta, LIFE14 NAT/SI/000005,

in sicer:

izdelava Razvojno-ekonomske študije za ohranjanje suhih travišč na projektne podobmočju Haloze, vključujoč deležnike/zainteresirano javnost iz projektne podobmočij Kum, Gorjanci in Pohorje

1

Naročniki dokumenta: **Zavod RS za varstvo narave**
Tobačna ulica 5, 1000 Ljubljana
Matična številka: 1684884000; Davčna številka: SI53845285
Vodja projekta LIFE TO GRASSLANDS: dr. Nika Debeljak

Izvajalec dokumenta: **ProVITAL d.o.o.**
Novine 19, 22112 Šentilj v Slov. goricah
Matična št.: 377103200; Davčna številka: SI72576294
Vodja izvajanja aktivnosti: dr. Tanja Lešnik Štuhec

Šentilj, 15. 12. 2019

Vodilni partner projekta »LIFE Ohranjanje in upravljanje suhih travišč v Vzhodni Sloveniji (LIFE TO GRASSLANDS), finančnega mehanizma LIFE Narava in biodiverzitet, (LIFE14 NAT/SI/000005)« je **Zavod Republike Slovenije za varstvo narave.**

Partnerji projekta so:

**PRJ Halo, podeželsko razvojno jedro,
Kmetijsko gozdarski zavod Ptuj,
Krajevna skupnost Dobovec in
Društvo Gorjanske košenice.**

Vsebina za oblikovanje dotičnega dokumenta je nastala ob sodelovanju podjetja ProVITAL d.o.o. s **Projektno in Delovno skupino ter deležniki projekta LIFE TO GRASSLANDS.**

Projektno skupino za projekt LIFE TO GRASSLANDS predstavljajo:

Vodja projekta (ZRSVN): dr. Nika Debeljak

Koordinatorica projekta iz strani naročnika (ZRSVN): Monika Podgorelec

Sodelavci na projektu iz strani naročnika (ZRSVN): Aleksander Koren, Klemen Kamenik

Iz strani partnerja PRJ Halo, podeželsko razvojno jedro: Jernej Golc, Vera Kolednik

Iz strani partnerja v projektu KGZS Zavod Ptuj: Slavica Strelec, Barbara Štajner, Felicita Domiter, Tamara Kecec

Iz strani izvajalca projekta (ProVITAL do.o.o): dr. Tanja Lešnik Štuhec

2

Delovno skupino za namene študije so sestavljali naslednji deležniki Haloze:

- Za pridelke in živilske izdelke: Bedrač Milica (kmetija Bedrač – registrirana predelava kozjega mleka), Lorber Martin (kmetija Lorber – predelava kravjega mleka za lastne potrebe), Kokol Simona (Mesarija Kokol), Brodnjak Stanislav (ekološka kmetija Brodnjak in vinogradništvo), Ber Ivan (registrirana predelava sadja v jabolčni sok), Šibila Mitja (Čebelarstvo Šibila), Vovk Jože (ekološka kmetija Vovk in Zeleni turizem), Adam Simona (kisarna Adam – pridelava domačega jabolčnega kisa),
- Za rokodelske izdelke: Pulko Ljudmila (pletarstvo iz šibja), Korošec Erna (Pletenine Koštrun – polsteni izdelki in pletenine) in
- vsi ostali udeleženci delavnic, in sicer: predstavniki kmetov, gostincev, partnerjev v projektu in drugi deležniki projektnega podobmočja Haloze v mejah za ekonomsko študijo, ki so zavedeni v listah prisotnih na delavnicah.

Delovno skupino za vzpostavitev sistema podeljevanja pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov so sestavljali: dr. Nika Debeljak in Monika Podgorelec (ZRSVN); Slavica Strelec, Barbara Štajner, Felicita Domiter, Peter Pribožič, Darja Artenjak, Sara Ketiš (KGZS Zavod Ptuj); Tadeja Vodovnik Plevnik (KGZS Zavod Maribor); doc. dr. Mojca Korošec (Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani; dr. Janez Bogataj; Jernej Golc (PRJ HALO, podeželsko razvojno jedro), dr. Tanja Lešnik Štuhec ProVITAL d.o.o.).

Avtorji dokumenta: dr. Tanja Lešnik Štuhec, ProVITAL d.o.o., Monika Podgorelec, ZRSVN in Jernejem Golc, PRJ Halo (poglavje 7).

Priporočeno citiranje: Lešnik Štuhec, T., Podgorelec M., Golc J. (2019): Razvojno-ekonomska študija za ohranjanje suhih travišč na projektnem podobmočju Haloze, v okviru izvajanja projekta LIFE Ohranjanje in upravljanje suhih travišč v Vzhodni Sloveniji (LIFE TO GRASSLANDS), finančnega mehanizma LIFE Narava in biodiverziteteta, LIFE14 NAT/SI/000005. Končno poročilo. ProVITAL. 124 str., 20 pril. [Naročnik: Zavod RS za varstvo narave, Ljubljana]

VSEBINA »RAZVOJNO-EKONOMSKE ŠTUDIJE ZA OHRANJANJE SUHIH TRAVIŠČ NA PROJEKTNEM PODOBMOČJU HALOZE« je razdeljena v tri sklope in sicer:

- **Delovni sklop 1: POSNETEK STANJA PONUDBE IN POVPRŠEVANJA PRODUKTOV / PROIZVODOV S PODROČJA KMETIJSTVA IN TURIZMA NA PROJEKTNEM PODOBMOČJU HALOZE**
- **Delovni sklop 2: VIZIJA IN MODEL MREŽENJA PONUDNIKOV CERTIFICIRANE PONUDBE S KBZ S HALOŠKIH BREGOV/LAZOV**
- **Delovni sklop 3: AKCIJSKI NAČRT MREŽENJA IN TRŽENJA PONUDBE CERTIFICIRANE S KBZ S HALOŠKIH BREGOV/LAZOV**

KAZALO VSEBINE

1 UVOD.....	10
1.1 Sestava dokumenta Razvojno-ekonomska študija za ohranjanje suhih travišč za projektno podobmočje Haloze	13
1.2 Metodologija izvajanja aktivnosti C.7: Razvojno-ekonomska študija za ohranjanje suhih travišč za projektno podobmočje Haloze	14
2 PREDSTAVITEV OBMOČJA HALOZE IN SUHIH TRAVIŠČ	17
2.1 Haloze in njihov naravovarstveni pomen.....	17
2.1.1 Natura 2000 v Halozah (projektno podobmočje Haloze) in drugi naravovarstveni statusi	19
2.1.2 Predstavitev suhih travišč (»lazov«) Haloz	20
2.1.3 Projektne aktivnosti na projektne podobmočju Haloze	23
2.2 Območje za razvojno-ekonomska študijo na projektne podobmočju Haloze	23
2.3 Značilnosti območja Haloze	27
3 POSNETEK STANJA PONUDBE IN POVPRASEVANJA PRODUKTOV S PODROČJA KMETIJSTVA IN TURIZMA NA OBMOČJU HALOZ.....	31
3.1 Predstavitev posnetka stanja kmetijskih gospodarstev - ponudba produktov iz suhih travišč na območju Haloz	31
3.2 Predstavitev ugotovitev posnetka stanja gospodarjenja na projektne podobmočju Haloze iz intervjujev.....	32
3.2.1 Predstavitev ugotovitev posnetka stanja gospodarjenja na območju Haloz iz intervjujev s kmetijskimi svetovalci.....	32
3.2.2 Predstavitev ugotovitev posnetka stanja gospodarjenja na območju Haloz iz intervjujev s predstavniki kmetijskih gospodarstev.....	36
3.3 Posnetek stanja ugotovitev iz delavnice s kmetijskimi gospodarstvi 20.12.2018	41
3.3.1 Odgovori udeležencev na anketni vprašalnik o poslovanju kmetijskih gospodarstev na območju Haloze.....	42
3.3.2 Izhodišča za mreženje kakovostnih produktov / proizvodov v povezavi s suhimi travišči na projektne podobmočju Haloze v štirih verigah	44
4 VIZIJA IN MODEL MREŽENJA PONUDNIKOV CERTIFICIRANE PONUDBE S KBZ S HALOŠKIH BREGOV/LAZOV.....	49
4.1 Vizija in strateški razvojni ter trženjski cilji mreženja ponudnikov iz Haloz.....	49
4.1.1 Vizija razvoja in trženja ponudbe certificirane s KBZ S haloških bregov/lazov	50
4.1.2 Razvojni cilji ponudbe certificirane s KBZ S haloških bregov/lazov.....	50
4.1.3 Trženjski kvalitativni in kvantitativni cilji ponudbe certificirane s KBZ S haloških bregov/lazov	51

4.2 Vizija in cilji verig ponudnikov ponudbe certificirane s KBZ S haloških bregov/lazov	52
4.2.1 Veriga mleko.....	52
4.2.2 Veriga meso	53
4.2.3 Veriga sadje, med in zelišča.....	55
4.3 Namen kolektivne blagovne znamke in model mreženja ponudnikov ponudbe certificirane s KBZ S haloških bregov/lazov	56
4.4 Vrste izdelkov s suhih travišč in kriteriji zagotavljanja kakovosti ter izvora-porekla živil, gradiv s haloških bregov/lazov.....	58
4.4.1 Osnovni kriterij izvora.....	59
4.4.2 Vrste izdelkov s suhih travišč in kriteriji izvora-porekla in kakovosti po verigah ponudnikov.....	63
4.5 Delavnice za usposabljanje ponudnikov živilskih izdelkov izvedene s strani KGZS Zavod Ptuj	71
5 SISTEM PODELJEVANJA PRAVICE DO UPORABE KBZ S HALOŠKIH BREGOV/LAZOV	72
5.1 Poslovnik za vzpostavitev sistema podeljevanja pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov	72
5.1.1 Vzpostavitev sistema in akterjev podeljevanja pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov	72
5.1.2 Izhodišča za podeljevanje pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov	73
5.1.3 Označevanje ponudbe s certifikatom KBZ S haloških bregov/lazov	74
5.1.4 Podeljevanje pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov.....	74
5.2 Dokumentacija za podeljevanja pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov	76
5.2.1 Osnovni in področni pravilniki ter podpravilniki o podeljevanju pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov	76
5.2.2 Razpisna dokumentacija za izvajanje sistema podeljevanja pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov	77
5.2.3 Dokumentacija za poročanje o ocenjevanju	77
5.2.4 Dokumentacija za podelitev pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov	78
5.3 Poslovnik strokovne komisije za ocenjevanje ponudbe s KBZ S haloških bregov/lazov.....	79
5.3.1 Ocenjevanje pridelkov in živilskih izdelkov certificiranih s KBZ S haloških bregov/lazov.....	79
5.3.1.3 Zaključne aktivnosti pri ocenjevanju živilskih izdelkov s KBZ S haloških bregov/lazov.....	80
5.3.2 Ocenjevanje rokodelskih izdelkov	81
5.4 Poslovnik sistema trženja in prodaje ponudbe pridelkov in živilskih ter rokodelskih izdelkov certificiranih s KBZ S haloških bregov/lazov.....	83
6 POROČILO TESTNEGA OCENJEVANJA PONUDBE V NAVEZI S HALOŠKIMI SUHIMI TRAVIŠČI	84
6.1 Testo ocenjevanje izdelkov ponudnikov iz Haloz.....	84

6.1.1 Mlečni izdelki	85
6.1.2 Suhomesnati izdelki	86
6.1.3 Sadje in izdelki iz sadja haloških travniških sadovnjakov	88
6.1.4 Med, zelišča ter izdelki iz čebeljih pridelkov in zelišč.....	89
6.1.5 Rokodelski izdelki in izdelki unikatnega in industrijskega oblikovanja	91
6.2 Ugotovitve	93
7 AKCIJSKI NAČRT MREŽENJA, LOGISTIKE, TRŽENJA IN PRODAJE PONUDBE CERTIFICIRANE S KBZ S HALOŠKIH BREGOV/LAZOV	95
7.1 Razvoj modela mreženja in trženja ponudbe certificirane s KBZ S haloških bregov/lazov za obdobje 2020-2021.....	95
7.1.1 Veriga ponudnikov mesa in izdelkov iz mesa s Haloz	98
7.1.2 Veriga ponudnikov mleka in mlečnih izdelkov s Haloz.....	100
7.1.3 Veriga ponudnikov sadja, medu in zelišč ter izdelkov iz njih in rokodelskih izdelkov ...	100
7.1.4 Podporno okolje.....	101
8 PRENOS PRAKS NA DRUGA PROJEKTNNA OBMOČJA	105
8.1 Delavnica na Pohorju	105
8.2 Delavnici na projektnem območju Kum	106
8.3 Delavnici na projektnem območju Gorjanci	110
9 ZAKLJUČEK.....	114
10 SEZNAM VIROV IN LITERATURE	124
PRILOGE	126

KAZALO SLIK

Slika 1: Projektna podobmočja projekta LIFE TO GRASSLANDS (Življenje traviščem)	10
Slika 2: Faze izvajanja aktivnosti C.7: Razvojno-ekonomska študija za ohranjanje suhih travišč	12
Sliki 3a in 3b: Haloze – raznolika in razgibana gričevnata pokrajina na severovzhodu Slovenije, južno od Ptuja	18
Slika 4: Natura 2000 – Haloze – vinorodne (SI3000117 in območje Natura 2000 Boč – Haloze – Donačka gora (SI3000118)).....	19
Slike 5a-5d: Biodiverziteteta Haloz	20
Slike 6a-6d: Suha travišča z značilno pokončno stoklaso in bogatim svetom kukavičevk (npr. jadranska smrdljiva kukavica (na sliki levo) in trizoba kukavica (na sliki desno)).....	21
Slika 7: Izjemna biodiverziteteta haloških suhih travišč ali »lazov«	22
Slika 8: Naselja v območju za razvojno-ekonomsko študijo na projektnem podobmočju Haloze ..	24
Slika 9: Razširjenost suhih travišč glede na izdelano karto potencialne cone za pojavljanje suhih travišč HT6201 (*) na območju za razvojno-ekonomsko študijo.....	24
Slika 10: Območje za razvojno-ekonomsko študijo na projektnem podobmočju Haloze po občinah	26
Slika 11: Predlog območja C.7 – vključena naselja za razvojno-ekonomsko študijo za ohranjanje suhih travišč za projektno podobmočje Haloze	26
Sliki 12 a-b: Paša govedi in visokodebelni sadovnjaki na traviščih v Halozah.....	28
Slika 13: Vzhodne – Vinorodne Haloze	28
Slika 14: Udeleženci prve delavnice z deležniki območja Haloz, 20.12. 2018 na TK Kozarčan	41
Slika 15: Druga delavnica z deležniki projektnega podobmočja Haloze, 14.2.2019 v gostišču Zelena dolina v Stopercah	49
Slika 16: Prodajne hladilne police mlečnih izdelkov Kmetije Bedrač z znamko »Iz haloških bregov« in mesnih izdelkov Mesarije Kokol z znamko »Iz Haloz«	52
Slika 17: Model mreženja ponudnikov Haloz skozi delovanje Centra kakovosti in trženje	57
Slika 18: Karta območja Haloze z opredeljenimi naselji 10 občin, ki se lahko vključijo v KBZ S haloških bregov/lazov	60
Slike 19: Slike izbranih vzorcev ocenjenih mlečnih izdelkov	85
Slike 20: Slike izbranih vzorcev ocenjenih suhomesnatih izdelkov	87
Slike 21: Slike izbranih vzorcev ocenjenega sadja in izdelkov iz sadja haloških travniških sadovnjakov	88
Slike 22: Slike izbranih vzorcev ocenjenega medu ter izdelkov in čebeljih pridelkov	90
Slike 23: Slike izbranih vzorcev ocenjenih izdelkov iz zelišč	90
Slike 24: Slike izbranih vzorcev ocenjenih rokodelskih izdelkov in izdelkov unikatnega in industrijskega oblikovanja	92
Slika 25: Razvoj modela mreženja, logistike, trženja in prodaje ponudbe certificirane s KBZ S haloških bregov/lazov.....	96
Slika 26: Razvojne stopnje izdelkov po posameznih verigah	97
Slika 27: Podporno okolje za vzpostavitev organizirane ponudbe certificirane s KBZ S haloških bregov/lazov	102
Slika 28: Proces uveljavitve KBZ SHB/L	104
Slika 29: Udeleženci delavnice za prenos prakse s haloških travišč na Pohorje, 26.9.2019	106
Slika 30: Udeleženci delavnic za prenos prakse s haloških travišč na Kum, 22.11.2019, Kum.....	107

Slika 31: Udeleženci delavnic za prenos prakse s haloških travišč na Gorjance, 25.11.2019, Gorjanci	110
Slika 32: Model mreženja ponudnikov Haloz skozi delovanje Centra kakovosti in trženje.....	118
Slika 33: Razvoj modela mreženja, logistike, trženja in prodaje ponudbe certificirane s KBZ S haloških bregov/lazov	121

KAZALO TABEL

Tabela 1: Časovnica izvajanja projektnih aktivnosti za razvojno-ekonomsko študijo za Haloze.....	15
Tabela 2: Časovnica izvajanja projektnih aktivnosti za razvojno-ekonomsko študijo za Haloze	16
Tabela 3: Časovnica izvajanja projektnih aktivnosti za razvojno-ekonomsko študijo za Haloze	16
Tabela 4: Pregled števila naselij in površin vključenih v območje Haloze za študijo glede na občino	25
Tabela 5: Prednosti na področjih ponudbe in povpraševanja produktov s področja kmetijstva in turizma na območju Haloze.....	32
Tabela 6: Slabosti na področjih ponudbe in povpraševanja produktov s področja kmetijstva in turizma na območju Haloz.....	33
Tabela 7: Priložnosti na področjih ponudbe in povpraševanja produktov s področja kmetijstva in turizma na projektnem območju Haloz	34
Tabela 8: Nevarnosti na področjih ponudbe in povpraševanja produktov s področja kmetijstva in turizma na projektnem podobmočju Haloze	35
Tabela 9: Povzetek izvedenih intervjujev s predstavniki kmetijskih gospodarstev in drugih deležnikov območja Haloz.....	37
Tabela 10: Analiza prednosti za verige meso, mleko, sadje/zelišča/med, vinogradništvo/turizem/rokodelstvo na projektnem podobmočju Haloze	45
Tabela 11: Analiza slabosti za verige meso, mleko, sadje/zelišča/med, vinogradništvo/turizem/rokodelstvo na projektnem podobmočju Haloze	46
Tabela 12: Analiza priložnosti za verige meso, mleko, sadje/zelišča/med, vinogradništvo/turizem/rokodelstvo na projektnem podobmočju Haloze	47
Tabela 13: Analiza nevarnosti za verige meso, mleko, sadje/zelišča/med, vinogradništvo/turizem/rokodelstvo na projektnem podobmočju Haloze	48
Tabela 14: Predstavitev naselij po občinah, ki so vključena v območje za razvojno-ekonomsko študijo na projektnem podobmočju Haloze	61
Tabela 15: Izvedena usposabljanja za predelavo mleka, mesa in sadja na območju Haloz.....	71
Tabela 16: Stanje glav goveda na območju Haloz, VOLOS, 1. 12. 2019	98
Tabela 17: Stanje glav drobnice – ovce na območju Haloz, VOLOS, 1. 12. 2019	98
Tabela 18: Stanje glav drobnice – koze na območju Haloz, VOLOS, 1. 12. 2019.....	99

SEZNAM KRATIC

DDH	Delavnica z deležniki Haloz
DPS	Delavnica s projektno skupino
DSS	Delavnica s specializirano skupino za vzpostavitev sistema Kolektivne blagovne znamke
DS	Delovna skupina oz. delovni sklop
GERK	Grafična enota rabe kmetijskega gospodarstva
GVŽ	Glave velike živine
IHB/L	Iz haloških bregov/lazov
IZHA	Interesna zveza haloških občin
KBZ	Kolektivna blagovna znamka
KG	Kmetijsko gospodarstvo
KGZS Zavod Ptuj	Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije, Zavod Ptuj
KOP	Kmetijsko okoljska plačila
KOPOP	Kmetijsko-okoljsko-podnebna plačila
PPO	Projektno pod-območje
PRJ Halo	PRJ Halo, podeželsko razvojno jedro
PS	Projektna skupina
SHB/L	S haloških bregov/lazov
ZRSVN	Zavod za varstvo narave Republike Slovenije

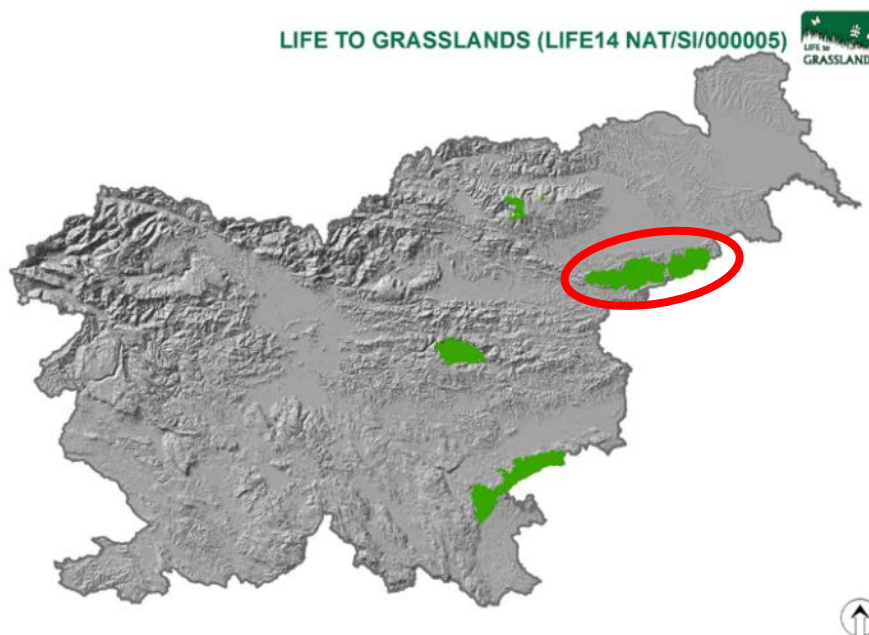

1 UVOD

Projekt »Ohranjanje in upravljanje suhih travišč v Vzhodni Sloveniji / LIFE Conservation and management of dry grasslands in Eastern Slovenia«, z akronimom LIFE TO GRASSLANDS in kodo projekta: LIFE 14 NAT/SI/000005, se izvaja v obdobju od 1. novembra 2015 do 31. oktobra 2020. Projekt se izvaja s sofinanciranjem – del prispeva LIFE Narava in biodiverzitetna, finančni instrument Evropske skupnosti, drugi del sofinancira Ministrstvo za okolje in prostor Republike Slovenije.¹ Aktualne informacije o aktivnostih na projektu so dostopne na spletni strani www.lifetograsslands.si ali www.travisca.si in www.travisca.haloze.org/.

Projekt Ohranjanje in upravljanje suhih travišč v Vzhodni Sloveniji je namenjen **vzpostavitvi ugodnega stanja in zagotavljanju dolgoročnega ohranjanja suhih travišč** ter **nanje vezanih rastlinskih in živalskih vrst** na štirih območjih: **Haloze, Kum, Gorjanci-Radoha in Pohorje**. Vsa štiri območja (Slika 1), katerih meje so usklajene z mejami geografsko ustrežajočih območij Natura 2000, se soočajo s **problemi zaraščanja in opuščanja kmetijske rabe** na eni strani in s problemom **neustrezne (intenzivne) kmetijske rabe** na drugi strani.

Slika 1: Projektne podobmočja projekta LIFE TO GRASSLANDS (Življenje traviščem)

Vir: Podgorelec, M. (22.1.2019). Ohranjanje in upravljanje suhih travišč v vzhodni Sloveniji – LIFE TO GRASSLANDS, ZRSVN Maribor [Predstavitev].

V projektu LIFE TO GRASSLANDS so za ohranjanje vrstno pestrih suhih travišč in travniških sadovnjakov poleg neposrednih izvedbenih ukrepov na terenu projektne podobmočij Haloze, Kum, Gorjanci-Radoha in Pohorje izvajajo tudi posredni ukrepi, s ciljem prispevati k ohranjanju suhih travišč. **Možne rešitve za ohranjanje suhih travišč so v povezovanju kmetij, spodbujanju kmetij k registrirani predelavi surovin in s tem k prodaji izdelkov s suhih travišč z dodano**

¹ Vir: http://www.zrsvn.si/sl/informacija.asp?id_meta_type=64&id_informacija=868 (1.2.2019).

vrednostjo. Dodano vrednost izdelkom pa lahko prinese tudi morebitna **kolektivna blagovna znamka »s suhih travišč«**, ki bi promovirala produkte, katerih proizvodnja podpira ohranjanje vrstno pestrih travišč in tradicionalnih metod gospodarjenja z njimi.

Namen »Razvojno-ekonomske študije za ohranjanje suhih travišč na projektnem podobmočju Haloze, vključujoč deležnike / zainteresirano javnost iz projektnih podobmočij Kum, Gorjanci in Pohorje«, je **preučiti možnosti za povečanje gospodarskega interesa za trajnostno in v ohranjanje vrstno pestrih suhih travišč usmerjeno rabo pobočij oz. zemljišč s strmimi nakloni.** S tem namenom je bil v sklopu študije pripravljen **posnetek stanja, vizija in akcijski načrt** za razvoj in trženje produktov s suhih travišč Haloz in pripravljeni **nastavki za kolektivno blagovno znamko »izdelkov s suhih travišč«**.

Aktivnosti projekta:

Projekt LIFE TO GRASSLANDS bo **prispeval k uresničevanju Programa upravljanja območij Natura 2000** (2015 do 2020), naslavlja pa ravno **najbolj ogrožene vrste in habitatne tipe**, katerih stanje je na tem območju potrebno izboljšati. Projektne aktivnosti in finančna sredstva zanje izhajajo iz cilja in težnje po izboljšanju stanja dveh Natura 2000 prioriteten kvalifikacijskih habitatnih tipov travišč v neugodnem stanju:

- 6210 (*) Polnaravna suha travišča in grmiščne faze na karbonatnih tleh (Festuco-Brometalia), ki so pomembna rastišča kukavičevk² in
- 6230* vrstno bogata travišča s prevladujočim navadnim volkom (*Nardus stricta*) na silikatnih tleh.

Eden od izzivov projekta je poiskati možnosti za **ponovno obdelovanje opuščenih kmetijskih površin** in s tem »vrniti življenje traviščem«, ter tako pokazati, da je zagotavljanje prehranske varnosti in varstvo narave mogoče peljati z roko v roki. **Če omogočimo travnikom življenje, bodo travniki zagotavljali tudi naše preživetje!**

V sklopu projekta so načrtovane naslednje **aktivnosti:**

- Identifikacija območij v zaraščanju, analiza kmetijske rabe in spremljanje stanja habitatnih tipov;
- Komunikacija in mreženje lastnikov zemljišč in kmetovalcev z namenom zagotavljanja upravljanja na opuščenih zemljiščih;
- Najem in odkup opuščenih zemljišč (in nadaljnja brezplačna oddaja zemljišč v uporabo skladno z dogovorom) za zagotavljanje trajnostnega upravljanja travišč;
- Odstranjevanje zarasti/čiščenje zemljišč v različnih fazah zaraščanja;
- Zagotavljanje trajnostnega upravljanja travišč z usmerjanjem in nudenjem podpore (nabava opreme in strojev) na podlagi sklenjenih dogovorov z lastniki in najemniki;
- Obnova in vzpostavitev travišč z ekstenzivnimi visokodebelnimi sadovnjaki (nabava sadik in zaščitne opreme, sajenje in izobraževanje na temo vzdrževanja);
- Povezovanje kmetovalcev z namenom zagotavljanja upravljanja očiščenih površin in površin, kjer je raba neustrezna;

² V tem dokumentu se za habitatni tip 6210 (*) Polnaravna suha travišča in grmiščne faze na karbonatnih tleh (Festuco-Brometalia), ki so pomembna rastišča kukavičevk na podobmočju Haloze uporablja tudi pojem »suho travišče« ali »laz« kot nekateri domačini imenujejo travnike na pobočju.

- Priprava načrtov kmetijskih gospodarstev za izbrane – zainteresirane kmetije;
- Priprava strokovnih podlag za kmetijsko-okoljski program s področja trajnostnega upravljanja travnišč za posamezna območja, ki bodo predložene na Ministrstvo za kmetijstvo in Ministrstvo za okolje in prostor z namenom izboljšanja programa KOP OP ukrepov in prilagoditve le teh glede na značilnosti posameznih regij;
- **Aktivnosti in načrt za vzpostavitev blagovne znamke in produktov vezanih na suha travnišča, sadovnjake, pašo, košnjo (delavnice, trženje, promocija);**
- Promocijske in izobraževalne aktivnosti – sodelovanje in programi/pripomočki za šole, izobraževanja za kmetovalce, občine, komunikacija z odločevalci s področja kmetijstva in okolja na nacionalnem nivoju, oprema interpretacijskih in info točk, vsebinska dopolnitev obstoječih interpretacijskih poti, publikacije.

Izdelava dokumenta **akcije C.7 »Razvojno-ekonomska študija za ohranjanje suhih travnišč na projektnem podobmočju Haloze, vključujoč deležnike / zainteresirano javnost iz projektnih podobmočij Kum, Gorjanci in Pohorje«** in temelji na treh delovnih sklopih (Slika 2).

Slika 2: Faze izvajanja aktivnosti C.7: Razvojno-ekonomska študija za ohranjanje suhih travnišč za projektno podobmočje Haloze

Vir: Podgorelec, M. (22.1.2019). Ohranjanje in upravljanje suhih travnišč v vzhodni Sloveniji - LIFE TO GRASSLANDS, ZRSVN Maribor [Predstavitev].

Prva faza oz. delovni sklop (DS) 1 se nanaša na oblikovanje **Posnetka stanja ponudbe in povpraševanja produktov/proizvodov s področja kmetijstva in turizma na projektnem podobmočju Haloze**. V ta namen je bilo izvedenih več delavnic s Projektno in Delovno skupino deležnikov Haloz.

Druga faza oz. delovni sklop (DS) 2 se deli na tri dele, in sicer:

- **oblikovanje vizije, strateških razvojnih in trženjskih ciljev ter modela mreženja prepoznanih verig ponudnikov certificirane ponudbe s kolektivno blagovno znamko (KBZ) S haloških bregov/lazov;**
- **vzpostavitev sistema podeljevanja pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov za izdelke prepoznanih verig ponudnikov**, in sicer: mlečne in mesne izdelke, izdelke iz sadja, zelišč in medu ter rokodelske izdelke in **trženje le-teh;**
- **testno ocenjevanje ponudbe v navezi s haloškimi suhimi travišči petih verig ponudnikov**, in sicer za:
  - mlečne izdelke,
  - suhomesnate izdelke,
  - izdelke iz sadja haloških travniških sadovnjakov,
  - med in izdelke iz čebeljih pridelkov ter izdelke iz zelišč,
  - rokodelske izdelke.

V ta namen so bile izvedene delavnice s Projektno in Delovno skupino deležnikov iz Haloz ter Specializirano skupino za vzpostavitev sistema podeljevanja pravice do uporabe KBZ. Izvedene so bile tudi štiri delavnice s ponudniki in štiri testna ocenjevanja ponudbe s Haloz.

Tretja faza oz. delovni sklop (DS) 3 se nanaša na **Akcijski načrt mreženja in trženja ponudbe certificirane s kolektivno blagovno znamko (KBZ) S haloških bregov/lazov**. V ta namen je bilo oblikovanih nekaj srečanj Projektna skupine ter Delovne skupine za vzpostavitev sistema podeljevanja pravice do uporabe KBZ. Sistem je bil predstavljen deležnikom projektnega območja Haloze in podobmočij Kum, Gorjanci in Pohorje.

13

1.1 Sestava dokumenta Razvojno-ekonomska študija za ohranjanje suhih travišč za projektno podobmočje Haloze

Dokument Razvojno-ekonomska študija za ohranjanje suhih travišč za projektno podobmočje Haloze sestavlja šest poglavij.

V uvodnem poglavju je predstavljena sestava dokumenta in metodologija izvajanja projekta – aktivnosti DS 1A.

V drugem poglavju z naslovom Predstavitev območja Haloze in suhih travišč je predstavljen naravovarstveni pomen Haloz, območje za izdelavo razvojno-ekonomske študije na projektne podobmočju Haloze ter značilnosti geografske enote Haloze.

V tretjem poglavju z naslovom Posnetek stanja ponudbe in povpraševanja produktov s področja kmetijstva in turizma na območju Haloze so predstavljeni:

- posnetek stanja kmetijskih gospodarstev - ponudbe produktov iz suhih travišč na območju Haloz.
- ugotovitve posnetka stanja gospodarjenja na projektne podobmočju Haloze iz intervjujev opravljenih s kmetijskimi svetovalci in predstavniki kmetijskih gospodarstev
- ugotovitev iz delavnice z deležniki Haloz - kmetijskimi gospodarstvi 20.12.2018.

V četrtem poglavju je predstavljena vizija, strateški in operativni cilji ter model mreženja prepoznanih verig ponudnikov certificirane ponudbe s kolektivno blagovno znamko (KBZ) S haloških bregov/lazov.

Peto poglavje predstavlja vzpostavitev sistema podeljevanja pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov za izdelke prepoznanih verig ponudnikov, in sicer: iz mleka; mesa; sadja in zelišč ter medu; in rokodelske izdelke ter trženje le-teh.

Šesto poglavje opredeljuje ugotovitve testnega ocenjevanja ponudbe v navezi s haloškimi suhimi travišči petih verig ponudnikov, in sicer za: (i) mlečne izdelke, (ii) suhomesnate izdelke, (iii) izdelke iz sadja haloških travniških sadovnjakov, (iv) med in izdelke iz zelišč ter (v) rokodelske izdelke.

V sedmem poglavju je predstavljen akcijski načrt mreženja, logistike, trženja in prodaje ponudbe certificirane s kolektivno blagovno znamko (KBZ) S haloških bregov/lazov.

Osmo poglavje je namenjeno predstavitvi prenosa praks na druga projektna območja, in sicer Pohorje, Kum in Gorjance.

Deveto poglavje podaja zaključno misel ekonomske študije.

Naslednji dve poglavji se nanašata na seznam virov in literature ter priloge.

14

1.2 Metodologija izvajanja aktivnosti C.7: Razvojno-ekonomska študija za ohranjanje suhih travišč za projektno podobmočje Haloze

Aktivnosti DS₁ se nanašajo na oblikovanje »**Posnetka stanja ponudbe in povpraševanja produktov / proizvodov s področja kmetijstva in turizma na projektnem podobmočju Haloze**«.

V ta namen so bile izvedene naslednje aktivnosti:

- 3 delavnice s projektno skupino - DPS₁₋₃,
- intervjuji s predstavniki KGZS Zavod Ptuj,
- intervjuji s ponudniki kmetijskih produktov z območja Haloz,
- 1 delavnica z deležniki območja Haloz – DDH₁

Zaključek aktivnosti DS 1A - 1 faze je določen z oddajo osnutka poročila aktivnosti **15.2.2019**.

DS 1A – Aktivnosti

1a) DS 1A: Posnetek stanja ponudbe in povpraševanja produktov/proizvodov s področja kmetijstva in turizma na območju Haloze (DPS₁₋₃ in DDH₁)

Prvi del dokumenta je nastal v tesnem sodelovanju izvajalke s člani Projektna skupine in z deležniki na delavnici za prepoznavanje elementov Analize PSPN na področju ponudbe in povpraševanja po produktih s področja kmetijstva in turizma na območju Haloze. Aktivnosti so tekle v štirih korakih:

Korak 1:

Oblikovanje posnetka stanja iz sekundarnih virov in z delavnicami s PS (DPS1-3).

Korak 2 (dodatno):

- Intervjuji s predstavniki KGZS Zavod Ptuj (7. 11. 2018, tehnološka področja: predelava mesa in predelava mleka, svetovalka za dopolnilno dejavnost in terenske svetovalke za območje Haloz, strukturiran vprašalnik z veliko odprtega prostora) in
- Intervjuji s ponudniki na območju Haloz (13.11. 2018, strukturiran vprašalnik z veliko odprtega prostora).

Korak 3:

Oblikovanje posnetka stanja z deležniki območja Haloz na delavnici (D1 – 20.12.2018) (*delovni list – kaj ponujamo, kje prodajamo, kako smo povezani, kje so še priložnosti in kaj nas omejuje*).

Korak 4:

Končna oblika posnetka stanja in ugotovitve.

Korak 5:

Ugotovitve so bile predstavljene širši javnosti, ki je potrdila njegovo primernost – javna predstavitev dokumenta z možnostjo dopolnitev (v sklopu DS2a).

Aktivnosti oblikovanja prvega dela dokumenta so potekale od oktobra 2018 do 15. 2. 2019 (Tabela 1), ko je bil dokument predan naročniku.

V tem času so bila izvedena srečanja s **Projektno skupino (DPS1-3)** in **deležniki (DDH1) podobmočja Haloze ter opravljeni omenjeni intervjuji**.

15

Tabela 1: Časovnica izvajanja projektnih aktivnosti za razvojno-ekonomsko študijo za Haloze

DS	9/2018	10/2018	11/2018	12/2018	1/2019	2/2019
DS 1	DPS1 4.10.	DPS2 19.10.	Intervjuji 7.11. in 13.11. KGZS Zavod Ptuj 13.11. KG v Vzhodnih Halozah 1.12. KG v Zahodnih Halozah	DPS3 20.12. DDH1 20.12	31.1. Oblikovan dokument	15. 2. Oddan dokument

Opomba: DS – delovni sklop; DPS – delavnica s projektno skupino; DDH – delavnica z deležniki Haloz

Aktivnosti delovnega sklopa 2 se nanašajo na:

- **2a - oblikovanje vizije, strateških in operativnih ciljev ter modela mreženja prepoznanih verig ponudnikov in trženja certificirane ponudbe s kolektivno blagovno znamko (KBZ) S haloških bregov/lazov;**
- **2b - vzpostavitev sistema podeljevanja pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov za izdelke prepoznanih verig ponudnikov,** in sicer iz: mleka; mesa; sadja in zelišč ter medu; ter za rokodelske izdelke;
- **2c - testno ocenjevanje ponudbe v navezi s haloškimi suhimi travišči petih verig ponudnikov,** in sicer za:

- mlečne izdelke,
- suhomesnate izdelke,
- med in izdelke iz zelišč,
- izdelke iz sadja haloških travniških sadovnjakov,
- rokodelske izdelke.

V ta namen so bile izvedene delavnice s Projektno in Delovno skupino deležnikov iz Haloz ter Delovno skupino za vzpostavitev sistema podeljevanja pravice do uporabe KBZ. Ocenjevalci strokovnih skupin za ocenjevanje izdelkov so na javnih ocenjevanjih v Cirkulanah in Žetalah ocenili izdelke in zapisali poročila o ocenjenih izdelkih. Časovnica aktivnosti delovnega sklopa 2 je v Tabeli 2.

Tabela 2: Časovnica izvajanja projektnih aktivnosti za razvojno-ekonomsko študijo za Haloze

DS	1/2019	2/2019	3/2019	4/2019	5/2019
DS2a	³ DPS4 22.1.	DPS5 DDH2 14.2.			
DS2b		DSS1 25.2	DSS2 28.3.		DP1,2 29.5. DP3,4 30.5.
DS2c					O1,2 29.5. O3,4 30.5.

Opomba: DS – delovni sklop; DPS – delavnica s projektno skupino; DDH – delavnica z deležniki Haloz; DSS – delavnica s specializirano skupino za vzpostavitev sistema KBZ; DP – delavnica s ponudniki; O - Ocenjevanje

16

Aktivnosti delovnega sklopa 3 se nanašajo na:

- **3a - Akcijski načrt mreženja in trženja ponudbe certificirane s kolektivno blagovno znamko (KBZ) S haloških bregov/lazov ter**
- **3b - Prenos praks na projektna območja Pohorje, Kum in Gorjanci** (Tabela 3).

Tabela 3: Časovnica izvajanja projektnih aktivnosti za razvojno-ekonomsko študijo za Haloze

DS	6/2019	7/2019	8/2019	9/2019	11/2019
DS3a	DPS6 28.6.	DPS7 15.7.	DPS8 29.8.	DPS9 11.9. DDH3 11.9.	
DS3b				DDH1 POH 26.9.	DDH1,2 KUM 22.11. DDH1,2 GOR 25.11.

Opomba: DS – delovni sklop; DPS – delavnica s projektno skupino; DDH – delavnica z deležniki Haloz; DDH POH – delavnica z deležniki Pohorja; DDH KUM – delavnica z deležniki Kuma; DDH GOR – delavnica z deležniki Gorjancev

³ Srečanje s predstavnikom biganja »Dežela tisočernih gričev« - Slavko Podbrežnik Dobnik.

2 PREDSTAVITEV OBMOČJA HALOZE IN SUHIH TRAVIŠČ

V nadaljevanju je predstavljeno območje za razvojno-ekonomsko študijo na razširjenem projektnem podobmočju Haloze ter splošne značilnosti Haloz in ciljni habitatni tip travišč - suha travišča s haloških bregov.

2.1 Haloze in njihov naravovarstveni pomen

Haloze so **razgibana gričevnata pokrajina na severovzhodu Slovenije, južno od Ptuja**. So zelo raznolike tako iz naravnega kot tudi družbenega in gospodarskega vidika.

Območje nizkih terciarnih goric se razprostira **od Makol in Jelovškega potoka na zahodu do Goričaka in Drenovca na vzhodu, na severu do Dravinje in Drave ter slovensko-hrvaške meje na jugu**. Pokrajina, ki meri **241 km²**, je reliefno ena najbolj pestrih slovenskih pokrajin (Sliki 3a in 3b). **Dolga je 31 km (JZ-SV) in ozka 6 do 10 km**. Iz ravninskega sveta Dravskega in Ptujkega polja se dviga do 300 metrov nadmorske višine visoko gričevje. Prepreženo z globoko vrezanimi dolinami se vzpenja proti jugu do 460 m nad morjem. Tu se Haloze naslanjajo na mejno Bočko-Maceljsko hribovje. Od leta 1997 so Haloze razdeljene na sedem občin: Cirkulane, Majšperk, Makole, Podlehnik, Videm (delno), Zavrč in Žetale.⁴

Razgiban gričevnat relief **s strmimi pobočji** in ozkimi dolinami je skozi zgodovino **močno vplival na življenje ljudi in način kmetovanja**, saj so možnosti za obdelovanje zemlje in poseljevanje omejene. Zaradi slabe podolžne prehodnosti se v Halozah ni razvilo krajevno središče. Prevladuje razložena poselitev s številnimi majhnimi naselji, večja naselja so le v dolinah.

Strmine so že od nekdaj narekovale ročno delo, ki je bilo kljub težavnosti obdelave vedno gospodarno, zmerno (ekstenzivno) in s poslušom za naravo. Tako se **je v stoletjih sodelovanja narave in človeka v Halozah razvila tradicionalna kulturna krajina** s tipičnim prepletom gozdov, s cvetlicami bogatih suhih in vlažnih travnikov, visokodebelnih travniških sadovnjakov, vinogradov in njiv. Vse to je osnova za **veliko biotsko pestrost Haloz** in razlog, da sta **na območju Haloz razglašeni dve območji Natura 2000** in druga naravovarstveno pomembna območja in točke. Zaradi opuščaja rabe in izseljevanja prebivalstva v zadnjih 60 letih se je raba na območju močno spremenila. Uravnani deli so še vedno skrbno obdelovani, strmine pa se vedno bolj zaraščajo.

⁴ Pak, 2012. Geografski obzornik.

Sliki 3a in 3b: Haloze – raznolika in razgibana gričevnata pokrajina na severovzhodu Slovenije, južno od Ptuja

Slika 1: Pregledna karta Haloze

Vir: GURS, DPK 250, 2019

18

Vir slike: Žiberna, I. 2019. Spreminjanje rabe tal v Halozah v obdobju 2000–2015. V: Drozg V., U. Horvat U. in Konečnik Kotnik E. (ur.) ... : <http://press.um.si/index.php/ump/catalog/book/435>

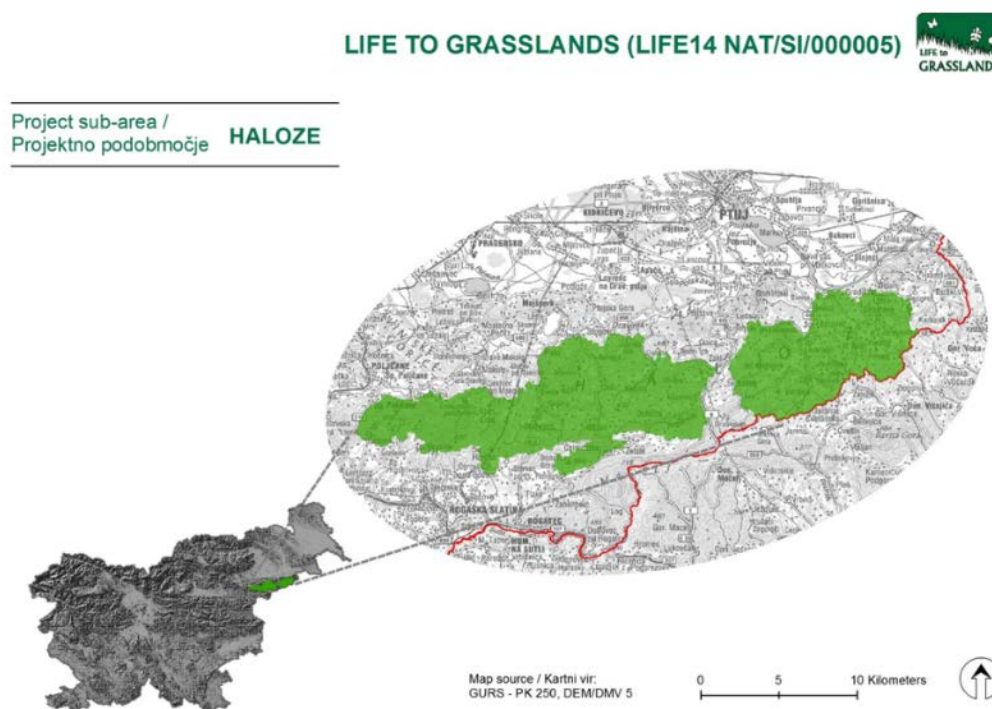
Vir: Monika Podgorelec.

2.1.1 Natura 2000 v Halozah (projektno podobmočje Haloze) in drugi naravovarstveni statusi

Projektno podobmočje Haloze je v projektu LIFE TO GRASSLANDS identično površini obeh območij Natura 2000 v Halozah (Slika 4), in sicer: posebno ohranitveno območje (POO) **Haloze – vinorodne (SI3000117)** in posebno ohranitveno območje (POO) **Boč – Haloze – Donačka gora (SI3000118)** ter skupaj pokriva 171,84 km² ali blizu **60 % naravnogeografske enote Haloze**. Zaobjema šest haloških občin⁵: Cirkulane, Videm, Podlehnik, Žetale, Majšperk, Makole (izjema je občina Zavrč, ki ni vključena v omrežje Natura 200) in manjše dele treh nehaloških občin – Rogatec, Rogaška Slatina in Poljčane, katerih deli segajo na območje Natura 2000 Boč-Haloze-Donačka gora.

Slika 4: Natura 2000 – Haloze – vinorodne (SI3000117 in območje Natura 2000 Boč – Haloze – Donačka gora (SI3000118)

Vir: Podgorelec, M. (22.1.2019). Ohranjanje in upravljanje suhih travišč v vzhodni Sloveniji - LIFE TO GRASSLANDS, ZRSVN Maribor [Predstavitev].

Dobro ohranjena polnaravna suha travišča s kukavičevkami so kot pomemben življenjski prostor ogroženih in zavarovanih rastlin in živali v Evropi imela veliko težo pri vključevanju v omrežje Natura 2000.

Izjemna biodiverziteteta Haloz (Slike 5a-5d) je razlog za številna območja z naravovarstvenim statusom. Na projektnem območju Haloze sta poleg 2 območij Natura 2000 razglašena **2 krajinska parka (KP) – KP Boč-Donačka gora in KP Štatenberg, 6 naravnih rezervatov, 28**

⁵ Od leta 1997 so Haloze razdeljene na sedem občin: Cirkulane, Majšperk, Makole, Podlehnik, Videm (delno), Zavrč in Žetale. (Pak, Mirko, Cigale, Dejan, Korošec, Vladimir, Kušar, Simon (2012). Razvojni potenciali Haloz. Geografski obzornik, letnik 59, številka 1/2, str. 4-11.

naravnih spomenikov, 80 naravnih vrednot (NV)⁶ in dve ekološko pomembni območji. Od 80 evidentiranih naravnih vrednot⁷, je 54 NV državnega pomena (27 območij in 27 točk) ter 26 NV lokalnega pomena (10 območij in 16 točk). Deset NV so suhi travniki, ki so vsi državnega pomena (Naravovarstveni atlas, 2019). Žal je le majhen del teh v optimalnem stanju, večji del se jih zarašča (M. Podgorelec, ustno).

Slike 5a-5d: Biodiverzitetna Haloz

Vir fotografij: Monika Podgorelec.

2.1.2 Predstavitev suhih travnišč («lazov») Haloz

Po biotski pestrosti v Halozah kot življenjski prostor (habitat) še posebej izstopajo suha travnišča (Slike 6a-6d). Pojem »suha travnišča« označuje **travnike, pašnike in visokodebelne travniške sadovnjake na strmih pobočjih, kjer se pojavlja habitatni tip z EU kodo 6210 (*) Polnaravna suha travnišča in grmiščne faze na karbonatnih tleh (Festuco-Brometalia), ki so pomembna rastišča kukavičevk ali divjih orhidej.** Na projektnem podobmočju Haloze nekateri domačini za travnike na strmih pobočjih uporabljajo tudi izraz »lazi« (ZRSVN, 2017). Po starejših virih sodeč je bil habitatni tip suhih travnišč na karbonatni podlagi nekoč eden najbolj razširjenih tipov travnišč v Sloveniji (Kaligarič & Trčak, 2004). V zadnjih sto letih pa so se površine vseh travnišč povsod močno zmanjšale (MOP, 2016).

Haloze predstavljajo eno najpomembnejših območij suhih travnišč na karbonatnih tleh z visoko stopnjo biotske pestrosti v Sloveniji. Suha travnišča se pojavljajo enakomerno porazdeljena po celih Halozah in pokrivajo **približno tretjino vseh negozdnih površin** (Jakopič & Trčak, 2006). Suha travnišča z značilno **pokončno stoklaso, turško deteljo, materino dušico ...** in bogatim svetom **kukavičevk ter pestrim živalskim svetom** (metulji, netopirji...) so uvrstili Haloze v omrežje Natura 2000 na osnovi **Habitatne direktive⁸**. Na pobočjih suhih travnišč Haloz uspeva kar **17 vrst kukavičevk ali divjih orhidej**, ki so drugod precej redke oziroma so že celo izginile (Slike 6a-6d). Območje Natura 2000 Haloze – vinorodne so tudi eno od dveh Natura 2000 območij v

⁶ Pravilnik o določitvi in varstvu naravnih vrednot (Uradni list RS, št. 111/04, 70/06, 58/09, 93/10, 23/15 in 7/19).

⁷ Naravne vrednote so redki, dragoceni ali znameniti naravni pojavi ter drugi vredni pojavi, ki so del žive ali nežive narave, naravno območje ali njegov del. Mednje sodijo geološki, kraški in geomorfološki pojavi, kot so fosili, kraške jame, ledeniki, barja, morska obala ter rastlinske in živalske vrste, izjemni osebki ter njihovi življenjski prostori, ekosistemi, krajina in oblikovana narava. Pravilnik o določitvi in varstvu naravnih vrednot (Uradni list RS, št. 111/04, 70/06, 58/09, 93/10, 23/15 in 7/19).

⁸ Glej vir: FFH (Direktiva o habitatih).

Sloveniji, ki sta bili določeni za prednostno kvalifikacijsko vrsto orhideje – **jadransko smrdljivo kukavico** (*Himantoglossum adriaticum*) (Kaligarič & Škornik 2003, Trčak in sod. 2006).

Slike 6a-6d: Suha travišča z značilno pokončno stoklaso in bogatim svetom kukavičevk (npr. jadranska smrdljiva kukavica (na sliki levo) in trizoba kukavica (na sliki desno))

Vir: <https://www.lifetograsslands.si/fotogalerija/haloze/> (12.1.2019).

Vir: Podgorelec, M. (22.1.2019). Ohranjanje in upravljanje suhih travišč v vzhodni Sloveniji - LIFE TO GRASSLANDS, ZRSVN Maribor [Predstavitev].

Za namene projekta LIFE TO GRASSLANDS je bilo **v letu 2016 na projektnem podobmočju Haloze** kartiranih 2.162 ha travišč. Suha travišča, s ciljnim habitatnih tipom (HT 6210(*)), **predstavljajo 1.535 ha** (9 % celotne površine), od tega je bilo v ugodnem stanju kartiranih 771 ha (51 %) travišč, v neugodnem stanju ohranjenosti pa 764 ha (49 %) travišč. Od skupne površine ciljnega habitatnega tipa HT 6210(*) v neugodnem stanju je 589 ha (39 %) opuščenih in v zaraščanju ter 216 ha suhih travišč (15 %) z neustrezno rabo zaradi preveč intenzivne paše, erozije, eutrofikacije.⁹ Zaradi

⁹ Vir: „Ohranjanje in upravljanje suhih travišč v vzhodni Sloveniji - LIFE TO GRASSLANDS“, Razvojno-ekonomska študija za projektno območje Haloze, Monika Podgorelec, Zavod RS za varstvo narave, OE Maribor, Maribor, 22.1.2019.

opuščaja rabe in izseljevanja prebivalstva v zadnjih 60 letih se je raba na območju močno spremenila, kar je povzročilo zaraščanje in izginjanje suhih travišč s HT 6210(*). Na osnovi primerjanja enakih površin kartiranj habitatnih tipov v letu 2016 in v letu 2006 ugotavljamo, da se je zadnjih 10 letih površina suhih travišč s HT 6210(*) zmanjšala za 6 %, površina suhih travišč s HT6210 v neugodnem stanju ohranjenosti pa se je v tem času povečala iz 9 % na blizu 50 % vseh površin s HT6210(*). Kmetijskih gospodarstev na projektnem podobmočju Haloze, ki so imela na svojih grafičnih enotah rabe zemljišč kmetijskega gospodarstva (GERK) v letu 2019 (MKGP, 2019a) suha travišča s HT 6210 (*) je okoli 750 (ZRSVN 2019, analize M. Podgorelec).

Slika 7: Izjemna biodiverzitetna haloških suhih travišč ali »lazov«

Vir: Monika Podgorelec, arhiv ZRSVN.

Ustrezno gospodarjenje za ohranjanje suhih travišč.

Vrstno najbogatejša suha travišča (Slika 7) so se razvila skozi več stoletij tradicionalne kmetijske rabe, zato so prav kmetje in lastniki ekstenzivnih travišč ključni in najpomembnejši pri njihovem ohranjanju tudi v prihodnje. V preteklosti so se ti travniki v glavnem koristili kot košenice, ki so jih kosili enkrat do trikrat letno. Gnojili so jih z organskimi gnojili (hlevskim gnojem). Košnja je bila kombinirana tudi s pašo, predvsem v jesenskem času, po zadnji košnji. **Košnja predstavlja tudi v sedanosti najbolj ustrezen način rabe za vzdrževanje teh polnaravnih suhih travišč.** Košnja s pravilom sena naj bi bila opravljena vsaj enkrat letno, da preprečimo zaraščanje (Škornik, 2016). Za ohranjanje suhih travišč se dovoljuje tudi ekstenzivna paša živine, z obvezno rotacijo po

čredinkah. Celoletna paša na isti površini ni primerna. Živina, ki je primerna za pašo na suhih traviščih je govedo (posebej lažje govedo, npr. cike), drobnica in osli, ne pa konji ali jelenjad v obori) (ZRSVN, 2017). Podrobnejše usmeritve¹⁰ za ohranjanje suhih travišč na projektnem podobmočju Haloz so v Prilogi 1.

2.1.3 Projektne aktivnosti na projektnem podobmočju Haloze

Izvedbene akcije na terenu na podobmočju Haloze so obsegale **čiščenje** vsaj 20 ha **zaraščenih površin** nad 50% in čiščenje vsaj 25 ha površin v zaraščanju do 50% ter **vzpostavitev ustrezne rabe na površinah z nepravilno pašo** (načrti kmetijskih gospodarstev) s pomočjo **pašne opreme**, ki jo bodo vključene kmetije dobile v neodplačno rabo (180 ha). Prav tako so bile **obnovljene zapuščene in na novo posajene strukture travnikov** (vzpostavitev in revitalizacija visokodebelnih travniških sadovnjakov) – skupaj vsaj 45 ha. Ustrezna raba se zagotavlja predvsem s **povezovanjem** (tudi preko nabave skupne opreme – gorskih kosilnic) in **ozaveščanjem deležnikov**, ki bodo v trajnostni kmetijski rabi prepoznali razvojno priložnost. Kot rezultat projekta je pričakovano povečanje prednostnega habitatnega tipa polnaravna suha travišča in grmiščne faze na karbonatnih tleh (* pomembna rastišča kukavičevk (EU_6210*)) ter izboljšanje oz. revitaliziranje strukture suhih travnikov ter biodiverzitete projektnega območja. (ZRSVN, 2017).

23

2.2 Območje za razvojno-ekonomsko študijo na projektnem podobmočju Haloze

Območje za razvojno-ekonomsko študijo in **predvideno kolektivno blagovno znamko s poudarkom na ohranjanju travišč z ekstenzivno rabo** je bilo za območje Haloze izbrano **širše od projektnega podobmočja Haloze**, katerega meja poteka po mejah dveh območjih Natura 2000 – območje Natura 2000 Haloze – vinorodne (SI3000117) in območje Natura 2000 Boč - Haloze - Donačka gora (SI3000118) (Slika 8). Poleg naselij občin vključenih v območje Natura 2000 vključuje tudi dodatna naselja v občinah, ki obsegajo celotno naravno geografsko območje Haloz (vir¹¹ in Žiberna, 2019).

Naravno geografske značilnosti Haloz namreč pogojujejo **pojavljanje suhih travišč ali »lazov«** tudi zunaj meje območij Natura 2000 v Halozah. Suha travišča s HT6210 (*) se tako razpršeno pojavljajo na celotnem geografskem območju Haloz. To prikazuje tudi z modeliranjem dobljena karta (Slika 9) pojavljanja potencialne cone ciljnega HT 6210(*), ki jo je za namene projekta pripravila Fakulteta za naravoslovje in matematiko iz Maribora (Škornik in sod. 2016). Zato je bilo

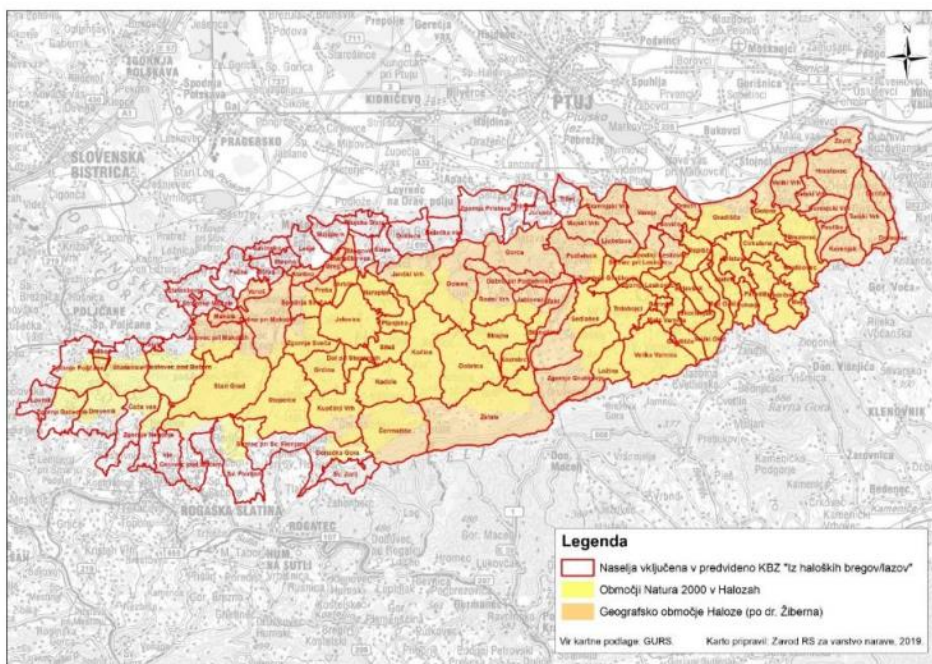
¹⁰ Naravovarstvena izhodišča za upravljanje suhih travišč na projektnih pod-območjih projekta LIFE TO GRASSLANDS: pod-območje Haloze

¹¹ Haloze se razprostirajo od Makol in Jelovškega potoka na zahodu do Goričaka in Drenovca na vzhodu, na severu do Dravinje in Drave ter slovensko-hrvaške meje na jugu. Pokrajina, ki meri 241 km², je reliefno ena najbolj pestrih slovenskih pokrajin. Iz ravninskega sveta Dravskega in Ptujkega polja se dviga do 300 metrov nadmorske višine visoko gričevje. Prepreženo z globoko vrezanimi dolinami se vzpenja proti jugu do 460 m nad morjem. Tu se Haloze naslanjajo na mejno Bočko-Maceljsko hribovje. (Vir: Geografski Obzornik, 2012)

območje za ekonomsko razvojno študijo za Haloze in območje za predvideno kolektivno blagovno znamko (KBZ) izbrano širše.

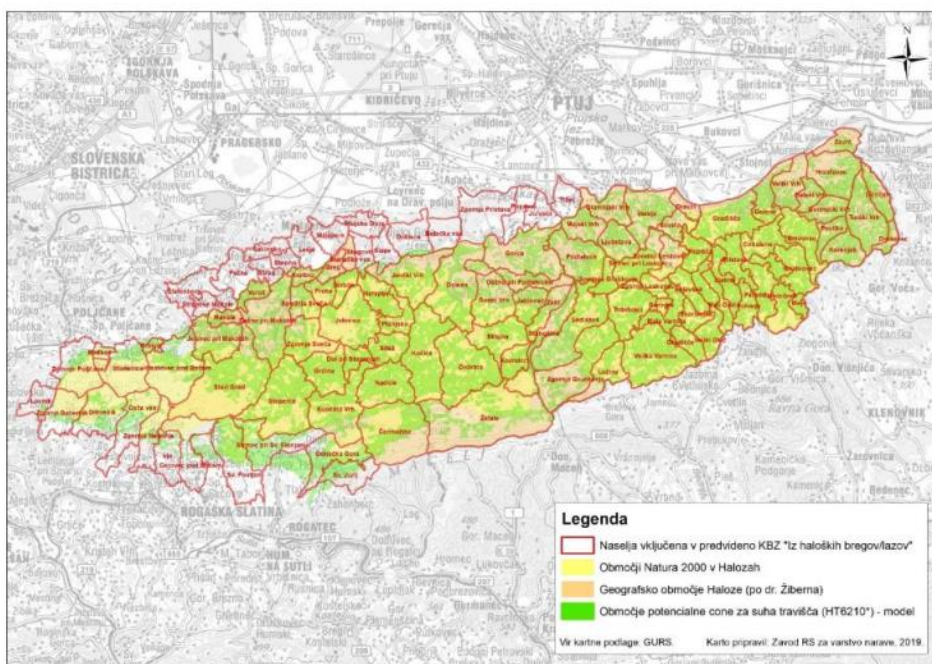
Slika 8: Naselja v območju za razvojno-ekonomsko študijo na projektnem podobmočju Haloze

Vir: ZRSVN v Lešnik Štuhec, T., M. Podgorelec, M., J. Golc, B. Štajner (11.9.2019). Akcijski načrt mreženja in trženja ponudbe izdelkov iz suhih travišč iz Haloz [Predstavitev].

24

Slika 9: Razširjenost suhih travišč glede na izdelano karto potencialne cone za pojavljanje suhih travišč HT6201 (*) na območju za razvojno-ekonomsko študijo.

Vir: ZRSVN v Lešnik Štuhec, T., M. Podgorelec, M., J. Golc, B. Štajner (11.9.2019). Akcijski načrt mreženja in trženja ponudbe izdelkov iz suhih travišč iz Haloz [Predstavitev].

Območje/regija Haloze so v tem dokumentu obravnavane v najširšem okvirju in predstavlja **unijo celotnega geografskega območja Haloz in obeh območij Natura 2000, z zunanjo mejo razširjeno tako, da so robna naselja vključena v celoti**. Območje prikazujejo Slike 8, 9 in 11. Ker meja omenjene unije ne sovпада z administrativnimi mejami, je bila za potrebe te študije meja razširjena na meje naselij. Naselja so namreč najnižja prostorska raven, za katero so v Sloveniji še na voljo nekateri temeljni socialni in ekonomski statistični podatki. Zunanja meja območja za študijo in predvideno KBZ je razširjeno tako, da poteka po zunanjih mejah robnih naselij in so slednja vključena v celoti. Na ta način se v študijo vključi še iz območja Natura 2000 izključen del Haloz (npr. celotna občina Zavrč), kar je še posebej pomembno s stališča kmetij z že registrirano predelavo pridelka (npr. mleko), saj se jih večina leži le nekaj deset metrov zunaj meje območja Natura 2000. Z večjim območjem je tudi lažje doseči kritično maso kmetij/kmetijskih gospodarstev oz. izdelkov s suhih travšč za vključitev v predvideno KBZ ter morebitno povezovanje v kratke lokalne oskrbne verige.

Območje obsega 141 naselij iz 10 občin (Sliki 10 in 11), in sicer 7 občin je haloških: **Zavrč, Cirkulane, Videm, Podlehnik, Žetale, Majšperk, Makole**, na manjšem deležu spadajo v območje projekta 3 nehaloške občine z območjem Natura 2000 Haloze-Boč-Donačka gora: **Rogatec, Poljčane, Rogaška Slatina** (Tabela 4).

Tabela 4: Pregled števila naselij in površin vključenih v območje Haloze za študijo glede na občino

	Ime občine	Št. vključenih naselij	Vključena površina občine (ha)	Površina celotne občine (ha)	Delež vključene površine občine
1	Cirkulane	13	3206,8	3206,8	100
2	Majšperk	23	5908,8	7278,4	81
3	Makole	11	3274,7	3693,7	89
4	Podlehnik	13	4598,0	4598,0	100
5	Poljčane	6	1734,2	3750,0	46
6	Rog. Slatina	8	2997,6	7154,5	42
7	Rogatec	2	610,2	3955,8	15
8	Videm	24	5949,1	7998,7	74
9	Zavrč	9	1933,0	1933,0	100
10	Žetale	5	3802,6	3802,6	100
	Skupaj	114	34015	47371	/

Natančen seznam naselij, ki so vključene v območje za študijo in predvideno KBZ S haloških bregov/lazov je v poglavju 4.4.1 Osnovni kriteriji izvora.

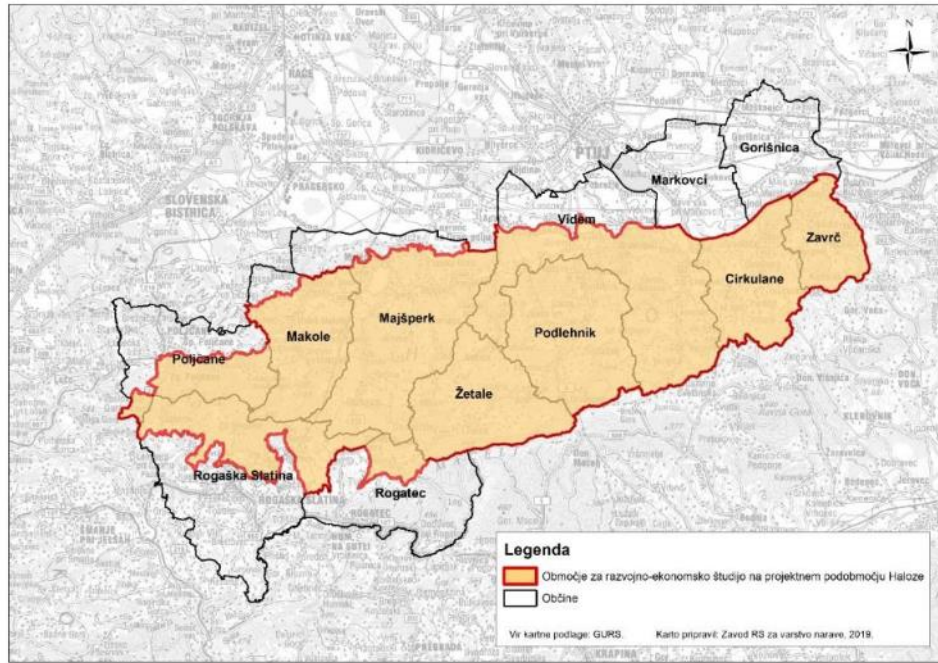
Območje **haloških občin: Cirkulane, Majšperk, Makole, Podlehnik, Videm, Zavrč in Žetale**, na severu omejuje Dravinja in na vzhodu Drava. Na zahodnem delu območja je zaradi območja Natura 2000 Boč – Haloze – Donačka gora vključen tudi manjši del »nehaloških« občin: **Poljčane, Rogatec in Rogaška Slatina**.

Območje zaobjame vse haloške griče s suhimi travšč in redke uravnane dele/doline (vpadnice do Leskovca, Cirkulan in Podlehnik), območje ob Dravinji in hribovito sleme Savinsko s Ptujsko Goro, ki leži severno od Dravinje na vzhodnem delu Majšperka.

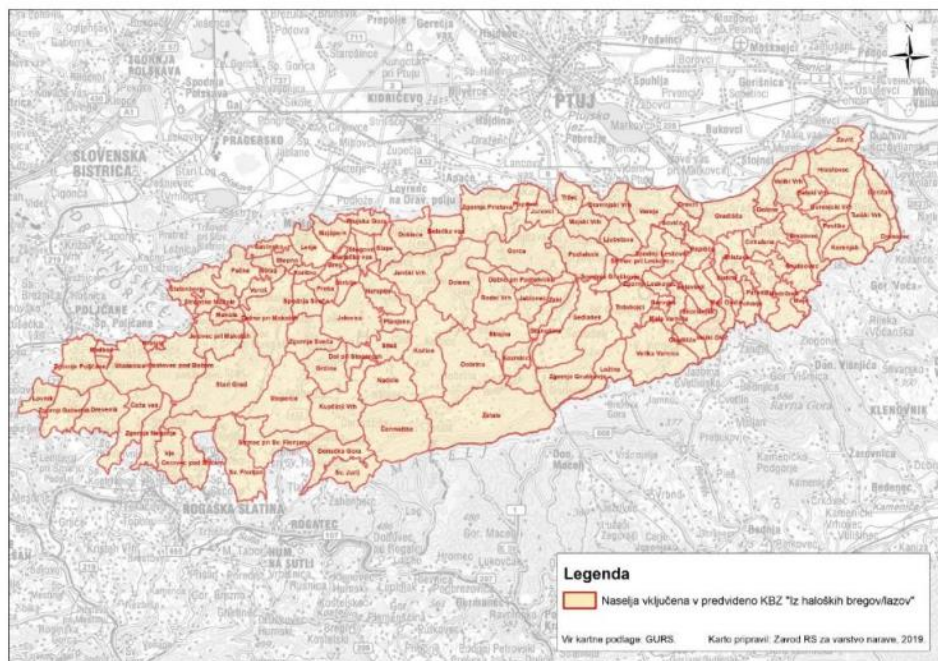
Na Sliki 8 so predstavljena **naselja po občinah**, ki so vključena v območje za ekonomsko razvojno študijo na projektnem podobmočju Haloze.

Slika 10: Območje za razvojno-ekonomsko študijo na projektnem podobmočju Haloze po občinah

Vir: ZRSVN OE Maribor, Monika Podgorelec.

Slika 11: Predlog območja C.7 – vključena naselja za razvojno-ekonomsko študijo za ohranjanje suhih travišč za projektno podobmočje Haloze

Vir: ZRSVN v Lešnik Štuhec, T., M. Podgorelec, M., J. Golc, B. Štajner (11.9.2019). Akcijski načrt mreženja in trženja ponudbe izdelkov iz suhih travišč iz Haloz [Predstavitev].

2.3 Značilnosti območja Haloze

Analiza začetnega stanja socialno-ekonomskih značilnosti, ki jo je za razširjeno projektno podobmočje Haloze (nekoliko manjše od območja Haloze za predmetno študijo) pripravila Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, dobro oriše stanje tudi v celotnih naravno-geografskih Halozah. Vintar Mally in sod. (2016) piše, da je **projektno podobmočje Haloze** v obsegu za njihovo študijo **v zadnjih letih zabeležilo največji absolutni upad števila prebivalcev** med vsemi štirimi podobmočji projekta LIFE TO GRASSLAND (Kum, Pohorje, Gorjanci); samo v obdobju 2012–2016 se je število prebivalcev na tem območju zmanjšalo za 258. Poseljenost Haloz je enakomerna po celotnem območju, vendar so med naselji velike razlike v gostoti poselitve. Največja je gostota na skrajnem vzhodu gričevnatih Haloz, v južnih predelih hribovitih zahodnih Haloz in posameznih naseljih na obrobju. **Demografska slika Haloz je zelo raznolika in razdrobljena**, saj je območje veliko, njegovi posamezni deli pa so v gravitacijskem zaledju različnih večjih središč izven preučevanega območja. V Halozah je preko delovanja društev **ocenjeni socialni kapital primerjalno najskromnejši** (8,3 društva na 1000 prebivalcev), spodbudna pa je prisotnost društev, ki si prizadevajo za razvoj kraja, ohranjanje običajev, varstvo okolja ter povezovanje podeželskih prebivalcev.

Na preučevanem območju Haloz v analizah Vintar Mallyeve in sodelavcev (2016) ima sedež skupno **2324 kmetijskih gospodarstev**, ki pa imajo v povprečju najmanjše število odraslih članov (4,1 na kmetijsko gospodarstvo) in **najstarejše nosilce kmetijskih gospodarstev**, kar je za razvoj kmetijstva in podeželja dolgoročno izrazito neugodno. Kljub nadpovprečnemu deležu travniških (in njivskih) površin imajo Haloze podpovprečen stalež rejnih živali (2,03 GVŽ na kmetijsko gospodarstvo). **Nizek je tudi delež kmetijskih gospodarstev z registriranimi dopolnilnimi dejavnostmi** (0,9 %), večina dopolnilnih dejavnosti pa je vezana na uporabo kmetijske mehanizacije in predelavo kmetijskih pridelkov (kot na primer vzdrževanje cest in pluzenje snega, delo s traktorjem in drugo strojno opremo, spravilo lesa iz gozda, proizvodnja sadnih in zelenjavnih sokov ter peka kruha, potic, peciva in slaščic ipd.). V Halozah je **podpovprečno tudi vključevanje v ekološko pridelavo** (3,1 % kmetijskih gospodarstev) in **koriščenje možnosti KOPOP plačil** – v različne operacije je bilo konec leta 2015 sicer vključenih največ površin (274 ha), kar pa je glede na skupen obseg kmetijskih zemljišč razmeroma skromen delež (Vintar Mally in sod. 2016). Isti avtorji prav tako ugotavljajo, da so Haloze med vsemi štirimi projektnimi območji **gospodarsko najmanj razvite z najnižjim socialnim kapitalom, najnižjimi dohodki prebivalcev, nizko gospodarsko aktivnostjo in drobno strukturo podjetij**. Gospodarski subjekti Haloz so navezani na tržišče izven območja (gradbeništvo), pri čemer izkazuje vzhodni del območja boljšo gospodarsko strukturo, ki je pomembneje navezana na rabo lokalnih okoljskih virov. **Izjemno nizka gospodarska moč prebivalcev** opozarja na prisotnost gospodarskih dejavnosti z nizko dodano vrednostjo, navezanost na zaposlitvena središča izven območja in odvisnost od socialnih transferjev (Vintar Mally in sod. 2016).

Kmetijstvo in s tem naravovarstvene prakse, določajo **strmi nakloni** od 6 pa vse do 30° v zahodnih Halozah. Približno tretjina Haloz je pokrita z gozdom, ki prevladuje v **Zahodnih - Gozdnatih Halozah**; V **Vzhodnih – Vinorodnih Halozah** prevladujejo vinogradi.

V dolinah kmetje pridelujejo poljščine in zelenjavo, v hribovitih predelih je najpogostejša živinoreja – govedo (Društvo plemenskih telic Stoperce) in drobnica (Društvo rejcev drobnice Haloze) ter pridelava sadja travniških sadovnjakov (Sliki 12 a-b). Na območju Haloz obravnavanem v predmetni študiji je v letu 2019 z 8.565 ha kmetijskih zemljišč z GERK-i gospodarilo 2.888 kmetijskih gospodarstev (s sedež KMG tudi zunaj Haloz) (ARSKTRP, 2019), ki so redila 7.479 glav govedu in 4.017 glav drobnice (UVHVVR-SIRIS, VOLOS2019).

Sliki 12 a-b: Paša govedu in visokodebelni sadovnjaki na traviščih v Halozah

Vir: ZRSVN OE Maribor.

Na strmih sončnih legah so vinogradi (Slika 13) za pridelavo vrhunskih, pretežno belih vin. Vinogradniki so povezani v **Vinarsko zadrugo Haloze, Društvo vinogradnikov in sadjarjev Haloze, Društvo vinogradnikov Makole in Društvo vinogradnikov in sadjarjev Majšperk** (skupaj preko 300 članov).

Kmetje so povezani tudi v **Strojni krožek Žetalanec**, aktivna so tudi Društva žena.

Slika 13: Vzhodne – Vinorodne Haloze

Vir: Monika Podgorelec.

Vse večja **zaraščenost kmetijskih površin** - kazi podobo pokrajine, posledično izumirajo zaščitene rastlinske in živalske vrste. Ohranimo jih lahko le z **revitalizacijo zemljišč in ponovno kmetijsko rabo** – redna košnja, paša, travniški sadovnjaki ipd..

Haloško kmetijstvo je precej zaznamovala **depupulacija prebivalstva v 2. pol. 20. stol.**, kar je povzročilo: (i) **pomanjkanje delovne sile v kmetijstvu**, (ii) **zaraščanje kmetijskih površin**, (iii) **delitev zemlje** (izjemno majhne parcele), (iv) **spremembe lastništva** in (v) **več kot 70% nosilcev KG starejših od 55 let**¹². Kmetije v Halozah morajo imeti **veliko znanja in specializirane kmetijske mehanizacije** - pogoji za kmetovanje so zelo zahtevni. **Veliko je pol kmetij** (t.i. mešana kmetija), saj ljudje ob kmetovanju hodijo še v službo. **Malo je registriranih dopolnilnih dejavnosti na kmetiji**.

Ekološko kmetijstvo je primeren način kmetovanja v gričevnatem delu Haloz, še predvsem na področjih **živinoreje** – govedo in drobnica za meso in mleko, **sadjarstva in vinogradništva**. Na območju Haloz predmetne študije je bilo **v juliju 2019 registriranih 110 kmetij z ekološkim kmetovanjem** (80 s sedežem KMG na območju Haloz, 30 s sedežem KMG zunaj območja Haloz) (ARSKTRP, 2019). V projekt LIFE TO GRASSLANDS je **vklučenih 18 ekoloških kmetij**, 3 pa so izkazale interes za projekt

Sadjarstvo je v Halozah slabo razvito in se zmanjšuje. Zelo redki so večji sadjarji s predelavo sadja. Veliko je zaraščenih površin, ki bi bile očiščene primerne tudi za visokodebelne sadovnjake.

Vinogradništvo je pomembna kmetijska panoga - vinska trta uspeva tudi tam, kjer je pridelava drugih kultur manj primerna ali ekonomsko neupravičena. Vinogradi dajejo značilen pečat krajini, vinogradništvo pa omogoča razvoj ostalih gospodarskih panog, predvsem turizma.

Turizem ima velik potencial, vendar še ni razvit, kot bi si želeli – malo je nastanitvenih kapacitet (13+10 ponudnikov¹³; 81 sob in 224 ležišč, vključno z območji 7 haloških občin zunaj Haloz¹⁴), in ni organizirano ponujenih turističnih doživetij za stacionarne goste.

Leta 2017 oblikovan dokument **'Turistična destinacija Haloze' - razvojni potencial in sestavni del Strategije lokalnega razvoja Haloze 2014-2020** predstavlja osnovo za nadaljnji razvoj. Informacije o turizmu v Halozah se najde na spletnih straneh: <http://www.turizem.haloze.org/>, www.haloze.net in <https://visit-haloze.si/> in drugih. V Halozah delujejo: TIC Haloze v Cirkulanah, TIP Ptujška Gora in TIC Makole ter številna društva, ki uspešno opravljajo svoje poslanstvo.

5 haloških gostincev: gostišče Majolka, gostilna Svenšek, gostišče Špajza, gostišče Pod Goro, Turistična kmetija Pungračič in **ptujška gostilna Ribič**, so se združila v skupno blagovno znamko **Kulinarične Haloze**. V Halozah si pod **sloganom 'Haloze. Dežela tisočerih gričev.'** prizadevajo k oblikovanju skupnega haloškega turističnega območja na šestih temeljnih področjih: (i) vino in vinska kultura z Gorco, (ii) sakralna dediščina s Ptujško Goro, (iii) literarna dediščina s Parzivalom, (iv) dvorec Štatenberg kot bivalna kultura, (vi) Donačka gora kot eden zadnjih evropskih pragozdov in Rogatec kot lično trško jedro, naslonjeno na Haloze.

¹² MKGP, RKG (26.9.2018).

¹³ Vir: Turistična destinacija Haloze, DS za razvoj Haloz, 2017.

¹⁴ Vir: Šibila Drobnič, M. Strateške smernice za razvoj turizma na območju Haloz. Strokovne podlage za ustanovitev Interesne zveze haloških občin na področju razvoja turizma, 2018.

Haloze predstavljajo v besedi in sliki z odličnimi filmi, zaenkrat pa še **ni subjekta, ki bi celovito povezal ponudnike, oblikoval organizirana doživetja za ciljne skupine in jih ciljano nagovarjal za obisk Haloz**. Potencialni subjekt se kaže v **Interesni zvezi haloških občin (IZHA)**, ki jo je do poletja 2019 podprlo sedem občinskih svetov haloških občin, Majšperk, Rogatec, Žetale, Makole, Podlehnik, Cirkulane in Zavrč (izjema je občina Videm)¹⁵. **»Interesna zveza haloških občin«** kot uradni subjekt je trenutno v nastajanju in bo nastal, ko Odlok o ustanovitvi zveze¹⁶ potrdijo v vseh sodelujočih občinah. Za namen ustanovitve IZHA so haloške občine naročile pripravo Strateške smernice za razvoj turizma na območju Haloz (ZRS Bistra Ptuj, 2018).

V Halozah deluje **Delovna skupina za razvoj Haloz** z dvema poglavitnima ciljema: **zmanjšanje zaraščenih površin v Halozah in nova delovna mesta za mlade v Halozah**.

Haloze imajo status Obmejnega problemskega območja - skladno z Zakonom o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja - 24. člen določa, da so obmejna problemska območja prednostna območja vseh razvojnih politik.

LIFE TO GRASSLANDS je projekt s konkretnimi cilji varovanja suhih travišč. Skupaj z deležniki stremimo k iskanju **razvojno-ekonomskega modela** za kmetovanje na suhih traviščih v Halozah, ki bo prinesel **sinergične učinke drugim gospodarskim panogam**, predvsem turizmu z lokalno dodano vrednostjo Haloz.

¹⁵ STAkrog, 2019.

¹⁶ Visit Haloze, Odlok o ustanovitvi IZHE, 2019.

3 POSNETEK STANJA PONUDBE IN POVPRŠEVANJA PRODUKTOV S PODROČJA KMETIJSTVA IN TURIZMA NA OBMOČJU HALOZ

V naslednjih podpoglavjih so predstavljeni: (i) posnetek stanja kmetijskih gospodarstev - ponudba produktov iz suhih travišč, (ii) ugotovitve intervjujev opravljenih s kmetijskimi svetovalci in predstavniki kmetijskih gospodarstev ter (iii) ugotovitve odgovorov na vprašanja iz ankete o poslovanju kmetijskih gospodarstev (delavnica 20.12.2018).

3.1 Predstavitev posnetka stanja kmetijskih gospodarstev - ponudba produktov iz suhih travišč na območju Haloz

Na območju Haloz predmetne študije je **registriranih okoli 2505 kmetijskih gospodarstev s sedežem in GERK-i na območju**. Od tega je v projekt LIFE TO GRASSLANDS (Življenje traviščem) **vklučenih 100 kmetijskih gospodarstev, ki obdelujejo okoli 235 ha površin suhih travišč**. Sicer pa je na projektnem podobmočju Haloze glede na kartiranje habitatnih tipov v letih 2016 in 2006 vsaj 2345 ha suhih travišč s HT6210 (*), vključno z zaraščenimi, ki ležijo na ca. 790 kmetijskih gospodarstvih. Za **30 kmetijskih gospodarstev** bodo na KGZS Zavod Ptuj v sklopu projekta LIFE TO GRASSLANDS **oblikovani upravljavski načrti kmetij**.

31

Slavica Strelec iz KGZS Zavod Ptuj je na prvi delavnici z deležniki Haloz (20.12.2018) in na predstavitvi primerov dobrih praks iz Slovenije (6.2.2019, Podlehnik) izpostavila, da je na območju Haloz v register vpisanih **63 kmetijskih gospodarstev z registriranimi dopolnilnimi dejavnostmi na kmetiji**, in sicer jih največ izvaja storitve s kmetijsko in gozdarsko mehanizacijo. Dopolnilne dejavnosti, ki so povezane s ponudbo in povpraševanjem produktov iz suhih travišč so naslednje:

- 3 kmetijska gospodarstva s predelavo mleka (2 kravje in 1 kozje),
- 3 kmetijska gospodarstva s predelavo mesa,
- 4 kmetijska gospodarstva s predelavo sadja (jabolčni sok, sok iz aronije, kis, žganjekuha),
- 6 kmetijskih gospodarstev s turistično dejavnostjo (1 vinotoč, 2 Izletniški kmetiji, 1 kmetija s prenočitvijo, 1 turistična kmetija, 1 kmetija s prostorom za piknik).

Na Kmetijsko gozdarski zbornici Slovenije Zavod Ptuj priporočajo kmetijskim gospodarstvom vzporedno **razvijati predelavo in turizem na kmetiji s prodajo na domačem dvorišču, viške pa nameniti za prodajna mesta v večjih urbanih središčih**. Prodaja pridelkov in živilskih izdelkov na domačem dvorišču prinaša največji ekonomski izplen. Odlično bi bilo, če bi kmetje **prodajali ponudbo eden drugega** in **registrirali več dopolnilnih dejavnosti**, da bi imeli kritično maso ponudbe in s tem večjo prepoznavnost. Trenutno je ponudbe premalo, saj redka kmetijska gospodarstva pridelajo tržne viške. Tisti, ki jih pridelajo vse prodajo, največkrat izven Haloz. Nujno je razviti **podporno okolje za mlade**, da se bodo vrnili po študiju in prevzeli kmetije oz. ustvarili nova delovna mesta na kmetijah.

Ekološka pridelava in predelava je potencial za kmetije v Halozah. Domači gosti še niso pripravljeni več plačati za ekološko izdelke, tujci so pripravljeni in tudi cenijo ekološko pridelavo in predelavo.

3.2 Predstavitev ugotovitev posnetka stanja gospodarjenja na projektnem podobmočju Haloze iz intervjujev

V podpoglavjih so predstavljene ugotovitve intervjujev opravljenih s kmetijskimi svetovalci in predstavniki kmetijskih gospodarstev na projektnem podobmočju Haloze.

3.2.1 Predstavitev ugotovitev posnetka stanja gospodarjenja na območju Haloz iz intervjujev s kmetijskimi svetovalci

V novembru in decembru 2018 so bili izvedeni intervjuji z deležniki projektnega podobmočja Haloze za prepoznavanje posnetka trenutnega stanja na področjih ponudbe in povpraševanja po produktih s področja kmetijstva in turizma na območju Haloz ter vizije – priložnosti v Halozah.

7. in 13. 11. 2018 je bilo izvedenih 5 intervjujev s predstavniki KGZS Zavod Ptuj, in sicer z naslednjimi zaposlenimi: Peter Pribožič, Slavica Strelec, Darja Artenjak, Bernarda Trafela in Jelka Brdnik. Izvedenih je bilo tudi 16 intervjujev s predstavniki kmetijskih gospodarstev na območju Haloz, in sicer: 9 intervjujev je bilo opravljenih 13. 11. 2018 in 7 intervjujev 1. 12. 2018. V nadaljevanju je predstavljen posnetek stanja intervjujev s predstavniki KGZS Zavod Ptuj.

V Tabeli 5 so predstavljene prednosti na področjih ponudbe in povpraševanja produktov s področja kmetijstva in turizma na projektnem podobmočju Haloze.

32

Tabela 5: Prednosti na področjih ponudbe in povpraševanja produktov s področja kmetijstva in turizma na območju Haloze

1. Naravne danosti Haloz – še precej ohranjena narava in možnosti za širitev kmetijskih površin na zaraščenih območjih ter urjene poti, zanimive za obisk.
2. Na obrobju Haloz, v ravninskem delu, nekaj močnih živinorejskih kmetij.
3. Na V delu Haloz nekaj odličnih vinogradniških kmetij mlajših gospodarjev, ki se dobro povezujejo – Vinarska zadruga Haloze (skupna polnilna linija).
4. Kmetijski svetovalci KGZS Zavod Ptuj izobražujejo in svetujejo kmetijam – na dolgi rok odlični rezultati.
5. Zahodne Haloze (Žetale, Majšperk) so tradicionalno vezane na mesnine (haloška bunka in salame), ki so z ocenjevanji in spodbujanji svetovalcev vedno višje kakovosti.
6. Predelava mleka v mlečne izdelke – kravje (npr. Kmetija Vindiš, Kmetija Skok) in kozje (npr. Kmetija Bedrač) – je registrirana in je moč kupiti v lastni trgovinici in na tržnici; predelava sadja v kis (Kmetija Adam), sok (Kmetija Ber, Žetale).
7. Povezovanje gostincev je odlična osnova za odkup lokalnih izdelkov. Aktivna društva na področju turizma, kulture in kmetijske dejavnosti.
8. Trije močni mesarji, ki odkupujejo meso idr. prehranske izdelke (Kokol pod Borlom, Žerak v Podlehniku in Žerak v Rogatcu – ponuja tudi ekološko meso).
9. Vinogradniške kmetije dobro promovirajo in tržijo ter prodajajo svoje vino, nekatere tudi izven Slovenije.
10. Na večjih kmetijah prinaša kmetijska dejavnost kritje do dveh delovnih mest, na manjših je nujna dodatna zaposlitev.
11. Nekaj kmetij, predvsem vinogradniške imajo mlade prevzemnike in zato tudi jasno vizijo

poslovanja.

12. Nekaj podjetnih kmetij, ki dolgoročno vlagajo v nadgradnjo kmetijske pridelave in predelave.
13. Haloška vinsko turistična cesta s pomočjo Razvojne agencije Halo povezuje ponudnike – organizirane poti po Halozah (TD Podlehnik z muzejem na Gorci in privlačnimi dogodki, monografija Domače jedi in šege v občini Podlehnik).
14. Povezovanje haloških občin (Zavrč, Cirkulane, Videm, Podlehnik, Žetale, Majšperk, Makole in Rogatec) v Interesno zvezo haloških občin.
15. Povezani gostinci (Gostišče Majolka, Gostilna Svenšek, Gostišče pod Goro, Turistična kmetija Pungračič, Gostilna Špajza) v znamko Kulinarične Haloze.
16. Ponudnik izletniškega turizma - Zeleni turizem družine Vovk s turističnim vlakcem po Halozah: Štatenberg – kraška jama – rudnik črnega premoga Ekološka kmetija Vovk – samostan v Studenicah – Križeča vas – Kavklerjeva klet v Jelovcu pri Makolah.
17. Oblikovan dokument Turistična destinacija Haloze – izhodišč za razvojne potenciale Haloz in Okusi Haloz kulinarika in vina Haloz (Vozelj, 2016, PRJ HALO in SLOVINO).
18. Ugodna nadmorska višina za pridelavo zelenjave in jagodičevja v dolini ter vinogradov na višjih legah.
19. Obmejno sodelovanje s sosednjo Hrvaško – skupni projekti, lahko bi jih bilo več.

Trenutno so v Halozah najbolj uspešne vinogradniške kmetije. Vinarji se povezujejo in dosegajo s svojimi vini tudi odlične rezultate na mednarodnih ocenjevanjih. Turizem ima še velik potencial predvsem zaradi dobro ohranjene narave in biodiverzitete ter ugodne geostrateške lege. Mladi prevzemniki kmetij pa obetajo, da bo z registracijo dopolnilnih dejavnosti možno zagotoviti lokalno dobaviteljsko verigo za povezane haloške gostince.

V Tabeli 6 so predstavljene slabosti na področjih ponudbe in povpraševanja produktov s področja kmetijstva in turizma na projektnem podobmočju Haloze.

Tabela 6: Slabosti na področjih ponudbe in povpraševanja produktov s področja kmetijstva in turizma na območju Haloz

1. Včasih močne in velike kmetije, nato se je zemlja razdelila, danes so kmetije majhne, preživetje možno le kot popoldanska dejavnost – družina težko preživi samo od kmetije, če ni predelave.
2. V hribovitih delih Haloz predvsem male kmetije, usmerjene v živinorejo, redko z dopolnilno dejavnostjo, brez dodane vrednosti predelave od pridelka do končnega izdelka.
3. S spremembo ukrepov okoljske politike je upadlo število kmetij s sonaravno rejo govedi in posledično tudi število živali.
4. Največ kmetij z registrirano dopolnilno dejavnostjo se ukvarja z izvajanjem strojnih uslug, kar pa ne prinese dodane vrednosti.
5. Zemlja se precej zarašča, zaradi konfiguracije terena in lastništva.
6. Kar nekaj kmetov je v ekološkem kmetijstvu, vendar prodajo svoje pridelke kot konvencionalno pridelane – ekološko še ne dosega prepoznavnosti in primerne cene (zmanjka pri promociji in trženju ter prodaji), kmetije so slabo povezane.
7. Ni zaslediti večjega povezovanja in sodelovanja med kmetijami na področjih živinoreje in sadjarstva, zeliščarstva in dopolnilnih dejavnosti.
8. Veliko prodaje živilskih izdelkov za katere predelava ni registrirana.
9. Živilski izdelki iz Haloz še ne dosegajo cene, ki bi jo lahko glede na pogoje pridelave in predelave, še predvsem ekološki izdelki – npr. govedo – kritična masa, celovita kakovost, skupno trženje in prodaja še niso utečeni.
10. Iz območja Haloz še ni nobenega zaščitenega prehranskega izdelka.
11. Premalo podjetniškega duha pri kmetih, in sicer, da bi se lotili predelave, trženja in

organizirane prodaje (kot npr. Kmetija Cestnik – redno na sejmih in prireditvah do Kopra), redki prodajajo izven območja Haloz dlje od 30 km.

12. Malo kmetij (razen vinogradniške) ima vzpostavljene spletne strani in spletno prodajo ter celovito trženje in prodajo.
13. Ni še skupnih prodajnih mest, nekateri že dobro tržijo svoje izdelke v sklopu lastnih dejavnosti (Kmetija Lampret – Dolina Vinettu).
14. Prekinitev delovanja RDO Ptuj – Ptuj bo srednjeročno težko tržil vinsko zgodbo brez Haloz in Jeruzalema.
15. Precej je vikendov, obisk le čez vikend – prazne stavbe bi lahko bile ponujene za turizem.
16. Mladi težko začnejo s kmetijsko dejavnostjo, ker nimajo začetnega kapitala in ne izpolnjujejo osnovnih pogojev za kandidiranje na razpise.
17. Občine imajo/namenjajo premalo sredstev za spodbujanje kmetijske dejavnosti in nimajo strategije za skupne projekte spodbujanja določenih kmetijskih dejavnosti.

Majhna posest in število glav živine ter malo registrirane predelave ne zagotavlja kritične mase kakovostnih produktov iz Haloz. Neprepoznavnost ponudbe malih kmetij (redke imajo vzpostavljeno celostno grafično in komunikacijsko ponudbo) - šibka promocija, trženje in prodaja, so vzrok, da se ciljno še ne nagovarja ciljnih skupin kupcev, ki bi prišli v Haloze in spoznali unikatnost ponudbe ter imeli možnost tudi v domačem mestu kupiti izbrane delikatese iz Haloz.

V Tabeli 7 so predstavljene priložnosti na področjih ponudbe in povpraševanja produktov s področja kmetijstva in turizma na projektnem podobmočju Haloze.

34

Tabela 7: Priložnosti na področjih ponudbe in povpraševanja produktov s področja kmetijstva in turizma na projektnem območju Haloz

1. Izkoristiti avtocesto, ki pelje skozi Haloze in pritegniti ter ustaviti potnike v tranzitu.
2. Izkoristiti Life idr. programe za promocijo območja preko doživljanja njenih naravnih danosti – orhideje izkoristiti kot enega od vzvodov za obisk območja (fotolov), redke rastlinske vrste, stare sorte jablan in hrušk – od pridelka do končnega izdelka z delavnicami in pokušnjami.
3. Tudi ostale kmetije naj sledijo vinogradniškim – povezovanje, sodelovanje in pritegniti mlade prevzemnike.
4. Spodbuditi kmetije k registraciji dopolnilnih dejavnosti, da od osnovne pridelave pridejo do končnih izdelkov, da bodo ekonomsko učinkovite – dovolj za preživetje družine samo od kmetijstva.
5. Panožno povezovanje kmetij za zagotavljanje kritične mase izdelkov in lažje trženje in prodajo na področjih predelave mesa, mleka in sadja ob pomoči kmetijske svetovalne službe.
6. Vlaganja v marketinška znanja in oblikovanje izdelkov, vzpostavljanje blagovnih znamk ponudnikov in Haloz kot celote, celovito komuniciranje v več jezikih tako klasično kot digitalno.
7. Povezava po vertikali – oskrba gostinskih obratov, javnih kuhinj, trgovinice v in izven Haloz (Ljubljana, Maribor, Ptuj, Zagreb...).
8. Dobro bi bilo vzpostaviti klavnico in prostor za različne predelave in pakiranje po HACCAP-u na območju Haloz.
9. Povezani kmetje bi lahko zagotavljali veliko bolj stabilno oskrbo in večjo količino ter raznovrstnost ponudbe.
10. Zaščita haloške bunke in suhih mesnin npr. zajca, ekološke govedine, haloške gibance ...
11. Vzpostaviti turistično destinacijo Haloze z DMMO v povezavi s širšo turistično regijo in

prepoznati ter pripeljati v območje primerne skupine turistov, ki cenijo odmaknjena naravna območja, ki omogočajo mir, počitek, spoznavanje z naravo in kulturno dediščino ter življenjem ljudi.

12. Vzpostaviti infrastrukturo in nadaljevati s povezovanjem Haloških občin.
13. Vzpostaviti razpršen hotel v Halozah - razpršene nastanitve v zidanicah s skupno rezervacijsko in oskrbno službo.
14. Spodbujati ključne deležnike razvoja k nadaljnjim investicijam.
15. V novem programskem obdobju spodbujati investicije v dodano vrednost (objekte za predelavo, pokušnje in delavnice, turistične nastanitve in gostinske prehrabne obrate in doživetja, prodajna mesta lokalnih izdelkov in storitev (pri ponudnikih, na destinaciji, tudi na KGZS na Zavodu Ptuj).
16. Spodbuditi predelavo mleka – zadruga za predelavo mleka (v mlečne izdelke in graditi na sirih), predelavo mesa (ekološka govedina) in sadja (sokovi, kis, suho sadje), nabiralništva (zelišča, kostanj...) ter spodbujati butično turistično dejavnost za stacionarne goste (VTC in urejene poti med ponudniki).
17. Nadaljnjo spodbujanje kmetij k skrbi za kakovost in preverjanje le-te na različnih tekmovanjih, pa tudi za pridobitev pravice do uporabe KBZ Haloze.
18. Spodbujanje nadgradnje tradicionalnih prireditev in nadgraditi številne druge prireditve na katerih sodelujejo kmetije in razviti nekaj prepoznavnih ter nanje pritegniti obiskovalce iz širšega območja – npr. Festival haloškega jabolka (predelava sadja); Festival mleka in mlečnih izdelkov, Festival goveda (ekološka govedina s Haloz), Festival vina ...
19. Spodbuditi tudi predelavo lesa, saj so vsaj Zahodne Haloze močno gozdnate in je gozdarstvo precej zastopano.
20. Primerna politika spodbud za kmetije na območju težkih obdelovalnih pogojev.
21. Občine naj namenjajo namenska sredstva za spodbujanje kmetijske dejavnosti skozi usklajeno strategijo za skupne projekte spodbujanja določenih dejavnosti.

35

Vzpostavitev celovitega mreženja prepoznane ponudbe specializiranih verig ponudnikov s področij kmetijstva in turizma lahko pripelje do vpisa Haloz na turistični zemljevid trajnostnih, zelenih destinacij, kjer še lahko najdeš samega sebe in avtohtono ponudbo z okusi, ki obujajo spomine na otroštvo.

V Tabeli 8 so predstavljene nevarnosti na področjih ponudbe in povpraševanja produktov s področja kmetijstva in turizma na projektnem podobmočju Haloze.

Tabela 8: Nevarnosti na področjih ponudbe in povpraševanja produktov s področja kmetijstva in turizma na projektnem podobmočju Haloze

1. Zakonodajne omejitve in dolgi birokratski postopki.
2. Vremenske razmere na katere težko vplivamo in jih predvidimo.
3. Beg možganov.
4. Tuj kapital za investicije – brez posluha za lokalne posebnosti in potrebe.
5. Politika države glede sofinanciranja kmetij, ki delujejo na območju težkih obdelovalnih pogojev.
6. Odzivnost kmetij na ukrepe države in EU.

Največjo nevarnost predstavljajo neugodne vremenske in zakonodajne razmere ter manko kapitala za investicije v turistične objekte in dopolnilno dejavnost na kmetiji, kakor tudi nezainteresiranost mladih za povzemanje podjetniških priložnosti na območju Haloz.

3.2.2 Predstavitev ugotovitev posnetka stanja gospodarjenja na območju Haloz iz intervjujev s predstavniki kmetijskih gospodarstev

13. 11. je bilo izvedenih 8 intervjujev s predstavniki kmetijskih gospodarstev iz Vzhodnih Haloz. 1. 12. 2018 je bilo izvedenih 6 intervjujev s predstavniki Zahodnih Haloz.

13.11.2018 smo na terenu obiskali kmetije in izvedli intervjuje po naslednjem vrstnem redu:

- Občina Cirkulane (testna kuhinja registrirana tudi za ekološko predelavo), Cirkulane
- Kmetija Brodnjak, Stanislav Brodnjak (reja škotske govede), Mali Okič
- Kmetija Bedrač, Milica Bedrač (sitarstvo, kozje mleko), Slatina
- Mesarija Kokol, Simona Kokol (predelava mesa in prodaja), Dolane
- Kmetija Črnivec, Črnivec Ana (sadje, paša), Brezovec
- Turistična kmetija Pungračič, Katarina Pungračič (predelava mesa, vinogradništvo,..), Drenovec
- Kmetija Vindiš Belšak, (predelava mleka), Leskovec
- Turistična kmetija Vaupotič-Cestnik (vinogradništvo, predelava mesa), Podlehnik

1. 12. 2018 smo na terenu obiskali kmetije in izvedli intervjuje po naslednjem vrstnem redu:

- Kmetija Vovk (drobnica, sadje, žganje) in Zeleni turizem (turistični vlakec), Stari Grad, Makole
- Kmetija Lampret, Lampret Valerija (predelava mesa, žgane pijače), Zg. Sveča
- Kisarna Adam Simona (jabolčni kis), Kupčinja vrh
- Kmetija Lorber Dejan, Martin (reja plemenskih telic, Združenje rejcev plemenskih telic Stoperce – Kmečki praznik Stoperce), Stoperce
- Kmetija Skok Matic (predelava mleka), Žetale
- Pletarstvo, Zdenka Pulko (pletenje košar, prikaz v Muzeju na prostem Rogatec), Žetale

36

Povzetki intervjujev so predstavljeni v Tabeli 9.

OPOMBA PROJEKTNEGA PARTNERJA!

Tri pike (...) v tabeli 9 označujejo, da ZAPIS ZARADI VARSTVA OSEBNIH PODATKOV IN OBJAVE NA SVETOVNEM SPLETU NI POPOLN IN NI ENAK KOT JE V ORIGINALU ŠTUDIJE!

Tabela 9: Povzetek izvedenih intervjujev s predstavniki kmetijskih gospodarstev in drugih deležnikov območja Haloz

Intervjuvani	Posnetek stanja	Vizija
Testna kuhinja v Cirkulanah	V Cirkulanah so pridobili testno kuhinjo, ki je namenjena za uporabo aktivom kmečkih žena, pa tudi ponudnikom, ki bi v njej želeli predelati pridelke v prehranske izdelke.	V občini Cirkulane spodbujajo kmete, da bi registrirali dopolnilne dejavnosti za predelavo na kmetiji. Vsakdo, ki je registriran za dopolnilno dejavnost lahko najame kuhinjo in se loti predelave skladno z zakonodajo.
Kmetija Brodnjak	Ekološka pridelava škotske govede in konvencionalno vinogradništvo, grozdje se proda vinarjem ... Člani vinarske zadruge (kritična količina vin, zagotovljena kakovost in cena, polnilna linija). Država bi morala pomagati pri vzpostavljanju kleti, ne le pri zasaditvi in vzdrževanju vinogradov.	Širitev površine vinogradov – najem zemljišč od Sklada kmetijskih zemljišč in gozdov RS. S kletarjenjem bodo začeli v ... letih (zorjena vina) ...
Kmetija Bedrač	Molznih ... koz, skupaj z mladim je ... glav v hlevu. Predelava kozjega mleka (... 1 dnevno) od leta 2000 v jogurte, skuto, namaze (s česnom in drobnjakom), mlade sveže in poltrde sire. Sprejmejo skupine na pakušnje. Prodaja na domu in na tržnici v Mb in na prireditvah. So člani Društva drobnice in Društva kmečkih sirarjev.	... Povečati čredo in dokupiti ali najeti pašnike. ... Lastna spretna stran. Steklena embalaža. Razmišljajo o registraciji dopolnilne dejavnosti na kmetiji mesne predelave ..., da bi zaokrožili lastno ponudbo.
Mesarija Kokol	V Mesariji Kokol (mesnica in trgovina) je zaposlenih ... ljudi. Odkupujejo govedo in drugo živino od rejcev (zakol v klavnici) in izdelujejo več kot 30 različnih mesnih izdelkov, ki jih prodajajo po celi Sloveniji pod znamko Meso iz Haloz. Za kmetije izvajajo storitve – izdelajo klobase, ki jih kmetije tržijo pod svojim imenom. V ponudbi imajo mlečne izdelke iz hrvaške sirarne, ker so domači sirarji predragi. Prodajajo Arnečičev kruh (...) Imajo peč za peko mesa in spečejo odojka, jagnje, piščance idr. za piknike in dostavijo na dom ali gostincem za catering ponudbo. Meso vozijo v veliko gostinskih obratov po Sloveniji. Prodajajo tudi v ... prodajalnah na Ptuju.	Mlada prevzemnica obrti. ... Prodajali bi kakovostne produkte drugih lokalnih ponudnikov po sprejemljivih cenah – bili bi še večji povezovalci in prodajalci produktov s kmetij in drugih ponudnikov na območju Haloz. Radi bi prodajali v Ljubljani – trgovina s ponudbo iz Haloz, saj bi dosegli višjo ceno – pritegniti želijo še ostale ponudnike in doseči celovito kakovost in nabor ponudbe – vitrina kakovostnih produktov s KBZ. Zainteresirani za vzpostavitev KBZ in načrtovane aktivnosti za trženje ponudbe s KBZ.

Intervjuvani	Posnetek stanja	Vizija
Kmetija Črnivec	Visokodebelni sadovnjak so nadgradili s sadnimi drevesi projekta LIFE TO GRASSLANDS. Na paši je do ... telic, ki jih prodajajo, ko so breje.	Sama bosta zaradi starosti vedno težje nadaljevala z dejavnostjo, ki sta jo podedovala ...
TK Pungračič	Turistična kmetija in vinogradništvo (... trt) s privlačnim prostorom za pokušnje. Katarina vinska kraljica leta 2018. Gojijo živino za lastno uporabo - od vil do vilic. Lokalni dobavitelji za gostinsko ponudbo – sprejmejo do ... gostov. ... sobe – ... postelj, ... Veliko gostov preko booking.com. So člani Vinske zadruga in projekta Okusi Haloz.	Katarina kot mlada prevzemnica je zelo motivirana za sodelovanje z vsemi ponudniki (lokalna dobaviteljska veriga za živila, ki jih ne pridelajo sami) in si prizadeva za najvišjo kakovost ponudbe v hiši.
Kmetija Vindiš	Živinorejska kmetija - govedo za mleko in meso, vse kar se steli gre do končne teže. Struktura zemlje dopušča sejati koruzo in pšenico ter travinje. Razdrobljena kmetija ..., višji stroški kot ravninske kmetije, cena mleka je enaka. Zmanjšala so se plačila – ne morejo v KOPOP. ... glav živine, pitanci, teleta in krave molznice – pasejo telice na bregovih, kjer ni možna košnja in je težko spravilo krme. Večino mleka prodajo v Mlekarsko zadrugo Ptuj ... Na leto predelajo okrog ... mleka v jogurte, skuto, smetano, mlade sire. Prodajajo doma, v kmetijski trgovini na Ptuj in vozijo v šole. Pitance prodajo lokalnim mesarjem, v zadrugo.	... predelavo mleka bodo razširili, ko bo sin prevzel. Izpopolnili bodo stroje in modernizirali pripravo krme. Vse šole bi morale redno odkupovati mleko in mlečne izdelke od lokalnih kmetij, prav tako družine. KBZ bi bila odlična pridobitev, če bi šlo za skupno trženje in prodajna mesta v Ljubljani ali Zagrebu, saj kmetje nimajo časa za tržnico.
TK Vaupotič-Cestnik	Mešana kmetija s pridelavo krme za živali (...), travišča in pašniki z visokodebelnimi sadovnjaki in vinogradi (... trsov). Predelava sadja v jabolčni in grozdni sok ter vino (bela in rdeča). Več ... vrst suhomesnatih izdelkov, zaseka, ocvirki, tlačenska, tunka, špeharca, salame... Peka kruha – ajdov, rženi s semeni, z orehi, bučnicami, potice... Glavnino prodajo izven Haloz z mobilno prodajo po Sloveniji (na sejnih ...). Doma urejajo prostore za turistično kmetijo.	Opremiti turistično kmetijo za prodajo na domu ...

Intervjuvani	Posnetek stanja	Vizija
<p>Kmetija Vovk in Zeleni turizem</p>	<p>Kmetija Vovk - ekološka pridelava jagnjeti.... Izdelujejo več vrst likerjev (samo za uporabo na kmetiji), ki jih ponudijo kot dobrodošlico skupinam. Turistični vlakec in več drugih registriranih dejavnosti... Turistični vlakec za prevoz gostov – popeljejo goste po destinaciji in jim predstavijo značilnosti Haloz ter ponudnike, kjer se ustavijo. Na Kmetiji Vovk ponudijo gostom domače dobrote (...). Lastna spletna stran, obiski sejmov, povezovanje s TA, društvi...</p>	<p>Male tržne viške prodati skozi turizem neposredno doma gostu na krožniku, brez stroškov transporta in posrednika. Ekološka pridelava mora biti promovirana, da doseže višjo ceno. Ponovno oblikovati kriterije za subvencije, saj niso realne za hribovske kmetije. Spodbujati male kmetije na hribovskih območjih, da vzdržujejo krajino in uvesti pavšal za predelavo, da bodo mali preživeli, dokler niso dovolj veliki, da se normalno registrirajo. V načrtu imajo ...</p>
<p>Kmetija Lampret</p>	<p>Mešana kmetija – živinoreja (prašiči (...); govedo popase bregove in prodajo živo žival in ne rabijo kosit (simentalke in cike); ... koz; ... kokoši); poljedelstvo (...), vinogradništvo (...), travniški sadovnjak (... – jabolka, slive, hruške, breskve). Registrirana klavnica za prašiče in drobnico, govedo peljejo v klavnico Rače. Registrirana predelava mesa in žganjekuha. Izdelki s kmetije: mesni izdelki (klobase, tlačenska, pašteta, ocvirki, ocvirkova mast, meso iz tunke. špeharca,..), žganja in likerji. Zadovoljni s ceno, ki jo izdelki dosežejo na trgu in sejmih. Glavnino prodajo v Deželi Vinettu. Gosti se zelo radi vračajo – odprti od leta 1993 – najprej bife, po treh letih razširili tudi na hrano in pričeli s kmetijstvom. Dežela Vinettu ponuja postrvi, narezek in domače kremšnite, pa tudi pečene odojke iz lastne kmetije. Izdelki iz kmetije so označeni s prašičkom, Dolina Vinettu pa z indijančkom. Kakovostna ponudba se sama trži.</p>	<p>Ne razmišlja o več – kvaliteta je pomembnejša od kvantitete. ... mesece vnaprej naročijo kupci šunko in vedno držijo nivo kakovosti. Nimajo se namena širiti – ... miz za ... ljudi, ob sobotah prodajo ... rib, več ne zmorejo.</p>

Intervjuvani	Posnetek stanja	Vizija
Kisarna Adam	<p>Pridelava jabolk (visokodebelne domače sorte jabolk - bobovec, mošančke) in predelava v jabolčni kis in mošt – jabolčnik.</p> <p>Letos je bila odlična letina. Nekaj sadja tudi dokupijo.</p> <p>Starajo po naravnem postopku brez dodatkov, zorijo ga ...</p> <p>Prodaja doma, pa tudi večjim posrednikom (včasih so prodajali ...).</p> <p>Letos so opazili, da se je povečala prodaja.</p> <p>Lani so prodali ... l, letos bo več.</p> <p>Imajo spletno stran, največ prodajo od ust do ust. ... EUR za liter kisa.</p> <p>Imajo svojo znamko in etiketo za kis.</p>	<p>Razmišljajo o preusmeritvi v eko pridelavo sadja in predelavo v kis.</p> <p>Ne bi investirali, večali bi količino kisa in zmanjšali količino jabolčnika.</p> <p>Delali bi kis iz različnih vrst sadja – v 2018 so poskusili s hruškovim kisom.</p> <p>Rada bi se še usposabljala na področju kisarstva.</p>
Kmetija Lorber Združenje rejcev plemenskih telic Stoperce	<p>Ekološka kmetija prvo leto - živinoreja in vinogradništvo in gozdarstvo ter pluzenje pozimi...</p> <p>... – oddajajo mleko, ... l mesečno, ne forsirajo mleka, ker ni osnovne krme, telice prodajo za zakol v klavnico ali za nadaljnjo rejo (redko preko zadruga, večino individualno).</p> <p>Več bi predelovali, če zakonodaja ne bi bila tako komplicirana.</p> <p>Težko je pridelati, predelati in prodati ter zagotavljati enovito kakovost.</p>	<p>Predelava mleka ...</p>
Kmetija Skok	<p>... ha lastne obdelovalne zemlje, nekaj v Halozah, drugo na Dravskem polju – krmo pridelajo sami – seno in žita, poleti pasejo.</p> <p>Gojijo govedo (Govedorejsko društvo) in skrbijo za kakovostno krmo in selekcijo živali.</p> <p>Dnevno pridelajo ... l mleka ...</p> <p>Registrirana predelava mleka – jogurti, skuta, mladi sir.</p> <p>Sodelovali s Kulinaričnimi Halozami – skuta.</p> <p>Zmanjka časa za prodajo in trženje.</p> <p>Kmetija Skok je na FB, v pripravi je spletna stran.</p>	<p>Dobro bi bilo viške prodati v lokalni trgovini ali na tržnici v Majšperku ali širše. Razmišljajo o mlekomatu.</p> <p>Razširiti prostor za predelavo.</p> <p>...</p> <p>Lahko bi se organizirane skupine ustavile na kmetiji ...</p> <p>...</p> <p>Lahko bi se oblikovalo darilne pakete različnih ponudnikov.</p> <p>Dobro bi bilo vzpostaviti oskrbno verigo za gostince.</p> <p>...</p> <p>Gosti, ki prespijo v Halozah pridejo na obisk kmetije in so nad vsem navdušeni...</p>

Intervjuvani	Posnetek stanja	Vizija
Pletarstvo, Zdenka Pulko	V Rogatcu v muzeju na prostem plete košare in izvaja delavnice pletarstva, itd ...	Kako bi lahko pravno-formalno kot upokojenka pletla izdelke?

Vsi intervjuvani so izjavili, da bi se priključili mreži ponudnikov ponudbe certificirane s KBZ, ki bi predstavljala najvišjo kakovost ponudbe iz območja Haloz.

3.3 Posnetek stanja ugotovitev iz delavnice s kmetijskimi gospodarstvi 20.12.2018

V nadaljevanju so predstavljene ugotovitve iz ankete, ki je bila izvedena na delavnici 20.12.2018 s predstavniki kmetijskih gospodarstev in drugimi deležniki območja Haloz (Slika 14).

Slika 14: Udeleženci prve delavnice z deležniki območja Haloz, 20.12. 2018 na TK Kozarčan

Vir: Slavko Podbrežnik Dobnik (20.12.2018).

3.3.1 Odgovori udeležencev na anketni vprašalnik o poslovanju kmetijskih gospodarstev na območju Haloze

V nadaljevanju so predstavljeni povzetki odgovorov udeležencev delavnice (20.12.2018) na vprašanja iz anketnega vprašalnika o poslovanju kmetijskih gospodarstev. Prve delavnice z deležniki se je udeležilo 48 predstavnikov kmetij, gostincev in drugih interesentov, izpolnjenih je bilo 30 vprašalnikov 1. Vprašalnik je priložen v prilogi 2.

1. S katero osnovno dejavnostjo se ukvarjate na vaši kmetiji?

Kmetijska gospodarstva - respondenti se ukvarjajo z/s:

- *živinorejo*: največ z govedorejo - 8 za meso in 3 za mleko (2 oddaja mleka, 1 predelava), 1 prašičerejo, 1 kozjerejo za mlečno predelavo, 1 ovčerejo za meso,
- *vinogradništvom* - 3,
- *sadjarstvom* - 1 predelava sadja za kis, 1 za sok, 1 žganjekuha,
- *zelenjadarstvom* - 2,
- *čebelarstvom* - 1,
- *gozdarstvom* - 1,
- *turistično dejavnostjo na kmetiji* - turistična kmetija – 1,
- *gostinsko dejavnostjo* - gostinski obrati – 5,
- *doživljajskimi vodenji* – 1 (Zeleni turizem registrirano kot s.p.),
- *pletarstvom* – 1, brez registracije.

Nekaj lastnikov kmetij še ni v pridelavi.

2. Katere dopolnilne dejavnosti so registrirane na vaši kmetiji?

1. *predelava primarnih kmetijskih pridelkov, gozdnih sadežev in zelišč – 11 krat* (peka kruha in potic – 2, proizvodnja testenin -2, peka peciva in slaščic – 1, proizvodnja sadnih in zelenjavnih sokov - 1, proizvodnja kisa – 1, predelava mesa - 1, predelava mleka – 2, proizvodnja žganih pijač – 1).

2. *predelava gozdnih lesnih sortimentov – 0 krat.*

3. *prodaja kmetijskih pridelkov in izdelkov s kmetij – 3 krat* (prodaja na kmetiji – 1, prodaja na lokalnem trgu – 1, prodaja fizičnim in pravnim osebam za končno potrošnjo 1).

4. *vzreja in predelava vodnih organizmov – 0 krat.*

5. *turizem na kmetiji – 4 krat* (Gostinska turistična dejavnost: turistična kmetija z nastanitvijo – 1; Gostinska turistična dejavnost: prevoz potnikov z vprežnimi vozili in traktorji – 1, oddajanje površin za piknike – 1, športni ribolov na vodnih površinah na kmetiji – 1)

6. *dejavnost, povezana s tradicionalnimi znanji na kmetiji, storitvami oziroma izdelki – 3 krat* (Peka kruha in potic na tradicionalen način – 2, peka peciva in slaščic na tradicionalen način -1).

7. *predelava rastlinskih odpadkov ter proizvodnja in prodaja energije iz obnovljivih virov – 1 krat* (Proizvodnja in prodaja energije iz lesne biomase -1).

8. *storitve s kmetijsko in gozdarsko mehanizacijo in opremo, zakol živali ter ročna dela – 11 krat* (Delo s traktorjem in drugo strojno opremo - 2, vzdrževanje cest in pluzenje snega - 1, sečnja - 1, spravilo lesa iz gozda - 2, Zakol živali - 3, predelava mesa – 2).

9. *svetovanje in usposabljanje v zvezi s kmetijsko, gozdarsko in dopolnilno dejavnostjo – 7 krat* (Svetovanje o kmetijstvu - 2, organiziranje delavnic ali tečajev - 1, usposabljanje na kmetiji - 1, prikaz

del iz kmetijske, gozdarske in dopolnilne dejavnosti – 1, svetovanje in prikazi iz kmečkih gospodinjstvih opravil – 2).

3. Kakšno raznovrstnost in količino pridelkov in živilskih izdelkov / storitev določene vrste zagotavljate na teden / v sezoni?

- 30 kom jagenjčkov na leto,
- do 6 vrst vina, prireja prašičev in goveda za lastno turistično kmetijo, peka kruha na tradicionalen način in gibanc,
- mlečni izdelki iz 8000 l kravjega mleka letno,
- 10 različnih izdelkov iz kozjega mleka v sezoni – 1000 l jogurta, 1 tona sira, 700 kg skute, 25.000 l mleka,
- domači jabolčni kis 15.000-20.000 l letno, skozi celo leto,
- raznoliki mesni izdelki in žgane pijače za prodajo v lastnem gostinskem obratu in na tržnicah,
- 6 ton medu letno,
- pletene košare, opletene steklenice.

4. Ste zadovoljni s ceno, ki jo dosegate pri prodaji pridelkov in živilskih izdelkov / storitev?

ne – 2, da – 3, niti-niti – 2

5. Kaj bi morali spremeniti oz. kaj potrebujete, da bi dosegli višjo ceno na trgu?

Več sredstev za promocijo (kadri in viri ter trženjska orodja), spremeniti miselnost ljudi, dvigniti kupno moč prebivalcev, povezovanje ponudnikov za skupno nastopanje na trgu, čim večja predelava.

43

6. Ali ste zainteresirani za sodelovanje v skupni prodajni verigi in kaj bi morala ta veriga nuditi, da bi se odločili za sodelovanje?

- *Skupna promocija in trženje ponudbe pridelkov in živilskih izdelkov iz Haloz kot ekološke destinacije - 10*
- *Skupno prodajno mesto npr. v Ljubljani, Mariboru - 6*
- *Skupna proizvodna veriga - 4*
- *Izvajanje storitev predelave – npr. stiskanje sadja in stekleničenje soka - 3*
- Skupna nabava opreme za proizvodnjo - 2
- Najem skupnih prostorov za predelavo - 1

7. Ali menite, da je potrebno graditi celostno kakovost ponudbe pridelkov in živilskih izdelkov ter storitev iz Haloz s KBZ Haloze?

da – 18

8. Ste pripravljeni vstopiti v sistem certificiranja za KBZ Haloze?

da – 11, ne vem – 4, ne -1

Komentirajte odgovore:

- Skupen nastop ima prednosti in je potreben na območju Haloz – 1

- Ekstenzivno obdelovanje zemlje je temelj za biodiverzitetu – nadgradnja je turizem – viške prodati doma – 1
- Skupna promocija in prodaja – skupni nastop na trgu – je pot do prepoznavnosti – 1
- Povezano delovanje vseh deležnikov v prostoru; delovne sile ni, razpisi pa so vezani na delovno mesto; nabava še ene hribovske kosilnice in motornega svedra za postavljanje podpornih stebrov za postavitve pastirjev; vključiti pri strateškemu razvoju Ministrstvo za gospodarstvo in tehnologijo in Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano in LAS Haloze – 1
- Kako lahko upokojenka registrira dejavnost, da bi lahko pravno-formalno prodala skuto - 1
- Nudijo ogled 160 let starega objekta s prešo in kletjo ter degustacijo vina - 1
- Oddaja zemljišča v zameno za občasno pomoč pri košnji in čiščenju; možnost kampiranja 5-10 šotorov – 1

Povzamemo lahko, da obstajajo na območju Haloz zametki raznovrstne ponudbe, ki bi s spodbudami k predelavi ter s povezovanjem v celovite specializirane verige in s celovito trženo in prodajano ponudbo doživetij, lahko postala privlačna za turiste, ki cenijo lokalno pridelano in predelano hrano, si želijo ogledati proizvodnjo in prenočiti v območju, kamor so povabljeni v času praznovanja ob žetvi odličnih pridelkov in živilskih izdelkov.

3.3.2 Izhodišča za mreženje kakovostnih produktov / proizvodov v povezavi s suhimi travišči na projektnem podobmočju Haloze v štirih verigah

44

Ponudniki na projektnem podobmočju Haloze se/bi se lahko **povezujejo/ali v štiri verige**, in sicer:

- pridelava in predelava mesa,
- pridelava in predelava mleka,
- pridelava in predelava sadja / zelišč / medu,
- vinogradništvo / turizem / rokodelstvo.

V nadaljevanju so udeleženci delavnice 20.12.2018 samostojno izpolnili vprašalnik št. 2 (Priloga 3) za verigo v katero so uvrščeni. **25 kmetov je odgovorilo na naslednja štiri vprašanja:**

1. Po katerih pridelkih in živilskih izdelkih vaše verige (meso, mleko, sadje/ zelišča/med, vinogradništvo/turizem/rokodelstvo) je območje Haloz dobro znano in lahko trdimo, da pozitivno navzven in navznoter pozicionirajo ponudbo haloških kmetij?
2. Kje vidite največje pomanjkljivosti na področjih kmetijske pridelave in predelave v vaši verigi (meso, mleko, sadje/zelišča/med, vinogradništvo/turizem/rokodelstvo) v Halozah, pa bi jih lahko izboljšali in kako?
3. Kaj se vam zdi izziv na področju kmetijske dejavnosti v vaši verigi (meso, mleko, sadje/zelišča/med, vinogradništvo/turizem/rokodelstvo) v Halozah, kje se vidite vi in vaši kolegi – drugi kmetje čez 10 let?
4. Kaj bo v prihodnje predstavljalo največje ovire na področju kmetijske pridelave in predelave v vaši verigi (meso, mleko, sadje/zelišča/med, vinogradništvo/turizem/rokodelstvo) Halozah?

Udeleženci so že ob prihodu ob svojem imenu dobili tudi nalepko z barvo, ki jih je uvrstila v verigo kmetijskih gospodarstev, ki predstavlja največji del njihove pridelave in predelave, in sicer: **rdeča: meso, zelena: mleko, rumena: sadje/zelišča/med, modra: vinogradništvo/turizem/rokodelstvo.**

V spodnjih tabelah so predstavljene analiza prednosti (Tabela 10), slabosti (Tabela 11), priložnosti (Tabela 12) in nevarnosti (Tabela 13) štirih verig in sicer: (i) meso, (ii) mleko, (iii) sadje/zelišča/med, (iv) vinogradništvo/turizem/rokodelstvo, v katere se povezujejo kmetijska gospodarstva na območju Haloz.

Tabela 10: Analiza prednosti za verige meso, mleko, sadje/zelišča/med, vinogradništvo/turizem/rokodelstvo na projektnem podobmočju Haloze

1. Po katerih pridelkih in živilskih izdelkih vaše verige (meso, mleko, sadje/zelišča /med, vinogradništvo/turizem/rokodelstvo) je območje Haloz dobro znano in lahko trdimo, da pozitivno navzven in navznoter pozicionirajo ponudbo haloških kmetij?

RDEČE – GOVEDOREJA ZA MESO

- Meso iz haloških kmetij, suhomesnati izdelki, ekološki izdelki (v povezavi z vinom, siri, medom).
- Vzdrževanje pašno košnega sistema za govedo in drobnico.
- Uveljavljanje malih kmetij in njihova podpora, saj bo le ta način omogočil, da bomo obstali.
- Vzгляд so nam uveljavljeni mali vinogradniki na območju Haloz.

ZELENO – PREDELAVA MLEKA

- Sveže polnovredno kravje in kozje mleko.
- Kakovostni živilski izdelki iz mleka: kisló mleko in jogurti, kislá smetana, skuta, sveži in mehki siri, zorjeni siri.
- Kravje seneno mleko in skuta iz senenega mleka.

RUMENO – SADJE / ZELIŠČA / MED

Trenutno noben pridelek ali prehranski izdelek ni posebej prepoznaven v segmentu sadja, morda le navznoter jabolčni kis in žganje, ima pa ta veriga izjemno priložnost za razvoj.

Ponujajo:

- sveže sadje ter predelavo sadja: kis, suho sadje, sadni sokovi, sirupi, žganje, likerji; med in izdelki iz medu.

MODRO – VINOGRADNIŠTVO / TURIZEM / ROKODELSTVO

- Kulinarične Haloze so projekt v katerega je združenih 6 gostinskih ponudnikov, ki s kulinaričnimi dogodki s kulturnim programom predstavljajo kulinarično ponudbo iz Haloz. Sodelujejo z naslednjimi ponudniki: Sirarna Bedrač, Vina: Kraner, Kobal, Pajnkhiher, Janžekovič, Roškar. Mesni izdelki: Kmetija Cestnik-Vaupotič.
- Pletarka brez registracije plete steklenice za vino in žganje pa tudi košare za k žegnu in za kruh.
- Po destinaciji Haloze vozi cestni turistični vlakec za 54 oseb. V podjetju Zeleni turizem organizirajo enodnevne vodene izlete turistov z avtobusom (ogled ekološke kmetije s permakulturnim vrtom, ogled pastirskega stanu. V 2019 načrtujejo izgradnjo glamping naselja. Izvaja se projekt noč in dan v Halozah (spanje pod milim nebom), pripravljen je projekt po poteh vinske mušice.
- Na Janževini družina Mlakar odpira gostinski obrat s kakovostno gastronomsko ponudbo.
- Družina Brodnjak celovito načrtuje zgodbo prestižnega turizma v Halozah.

Tabela 11: Analiza slabosti za verige meso, mleko, sadje/zelišča/med, vinogradništvo/turizem/rokodelstvo na projektnem podobmočju Haloze

2. Kje vidite največje pomanjkljivosti na področjih kmetijske pridelave in predelave v vaši verigi (meso, mleko, sadje/zelišča/med, vinogradništvo/turizem/rokodelstvo) v Halozah, pa bi jih lahko izboljšali in kako?

RDEČE – GOVEDOREJA ZA MESO

- Nezadovoljiva kakovost ponudbe - potrebno nadgraditi predelavo pri vseh vrstah ponudbe, zlasti ekološke.
- Premalo povezovanja ponudnikov - ni celovito organizirane pridelave in predelave, šibka je promocija, trženje in prodaja.
- Primanjkuje pašnih površin.
- Nizka je odkupna cena mesa.
- Ni razpoložljive pomoči pri delu.

ZELENO – PREDELAVA MLEKA

- Ni uveljavljene blagovne znamke oz. geografskega imena, ki bi označevalo mleko in mlečne izdelke iz Haloz, ni določenih standardov za proizvodnjo in kakovost izdelkov.
- Pomanjkanje pašnih površin, obdelovalne zemlje, večjih čred oz. količine mleka za predelavo (kozjega).
- Premalo zanimanja mladih za kmetovanje.

RUMENO – SADJE / ZELIŠČA / MED

- Premalo povezovanja ponudnikov, da bi dosegli kritično količino izdelkov, primanjkuje zavesti o dobrih straneh sodelovanja, tudi o skupnem nastopu na trgu, o skupnih prodajnih kanalih – oblikovanje te zavesti je dolgotrajen proces.
- Stari nasadi sadja, malo nasadov jagodičevja.
- Težjo najti izdelke za trg - majhna količina ponudbe izdelkov iz sadja (npr. marmelade).
- Šibka prepoznavnost – šibko in zgolj samostojno trženje vsakega ponudnika.
- Težko je najti trg oz. prodati izdelke po primerni ceni za doseženo kakovost, še predvsem ekološke izdelke.
- Zahtevna zakonodaja in ogromno administracije, draga dovoljenja.
- Ni podjetnih idej o izdelkih z dodano vrednostjo. Prevladuje mišljenje, da se nič ne splača.
- Pogosto tržišče ni ustrezno proučeno oz. ponudniki ne proučujejo potreb in pričakovanj na strani povpraševanja.
- Mnogokrat se ideje tudi, če se porodijo, ne udejanijo.

MODRO – VINOGRADNIŠTVO / TURIZEM / ROKODELSTVO

- Ni skupnega portala, kjer bi našel ponudnike in njihove pridelke, izdelke in storitve s Haloz.
- Ponudba je razpršena, težko se najde ponudnika, ki je registriran – omogoča sledljivost in ima urejena dovoljenja.
- Ni dosežene kritične mase izdelkov, da bi bila zagotovljena stalna oskrba.
- Ni celovitega trženja ponudnikov – rokodelcev, vinogradnikov, gostinskih obratov idr.
- Ni zavesti širše javnosti o ponudbi zdravih živil, jedi in doživetij v ohranjenem okolju Haloz.
- Mali ponudniki težko sledijo vsem zahtevam zakonodaje – za potencialne kandidate bi bilo nujno uvesti pavšal.
- Ni registriranega rokodelca.

Tabela 12: Analiza priložnosti za verige meso, mleko, sadje/zelišča/med, vinogradništvo/turizem/rokodelstvo na projektnem podobmočju Haloze

3. Kaj se vam zdi izziv na področju kmetijske dejavnosti v vaši verigi (meso, mleko, sadje /zelišča/med, vinogradništvo/turizem/rokodelstvo) v Halozah, kje se vidite vi in vaši kolegi – drugi kmetje čez 10 let?

RDEČE – GOVEDOREJA ZA MESO

- Mešana kmetijska pridelava od vil do vilic, ekološka pri- in predelava mesa, vinogradništvo, predelava sadja (sok, kis) in postrežba na gostinski mizi v lastni turistični kmetiji oz. gostinskem obratu.
- Predelava mesa, zelišč, sadja in medu v primerni kritični masi, odlične kakovosti, večja prepoznavnost, večji krog prodaje tudi izven območja – morda tudi tujina.
- Ekološka prireja govedu za prodajo živih živali – brejih telic, prav tako sadja.

ZELENO – PREDELAVA MLEKA

- Vzpostaviti kritično maso prepoznavnih mlečnih izdelkov iz Haloz.
- Ekološko kmetovanje in predelava mleka.
- Kakovostno in celovito povezano trženje.
- Skrb za ohranjanje visoke kakovosti mlečnih izdelkov, kot jo dosegajo vinarji.

RUMENO – SADJE / ZELIŠČA / MED

- Vzpostaviti sistem pridelovanja sadja, zelišč, medu in predelave ter prodaje izdelkov iz Haloz pod skupno znamko, ki bo dobro prepoznavna in bo zagotavljala konstantno kakovost s katero se bodo identificirali pridelovalci.
- Eko pridelava in predelava sadja ter širitev pridelave in predelave jagodičevja.
- Prepoznavnost pridelkov in izdelkov višje kakovosti, ki spadajo med t.k.i. funkcionalna živila.
- Razvoj eko turizma in razvoj vodenih doživetij v naravi, delavnic in predavanj o zeliščih.
- Pomoč pri trženju in pridobivanju dokumentacije za predelavo sadja, zelišč in medu.
- Skupno nastopanje na trgu pri veletrgovcih, ker bi imeli večje možnosti za prodajo, prav tako tudi preko lokalnih butičnih delikates in trgovinic.
- Povezovalni člen med pridelovalci in kupci je lahko tudi vzpostavljena spletna platforma.

MODRO – VINOGRADNIŠTVO / TURIZEM / ROKODELSTVO

- Slediti korakom: raziskava povpraševanja – oblikovanje ponudbe – lojalen kupec – zadovoljen gost, končni potrošnik.
- Skupni nastopi na trgu.
- Uvedba dodatnih dejavnosti – predelava vseh vrst, turizem in gostinska dopolnilna dejavnost, rokodelstvo: pletenje – pletarstvo in delavnice pletenja.
- Ohranjanje tradicije in prepoznavanje zakonitosti širšega območja.
- Prenos znanja na mlade, pri katerih je potrebno doseči več interesa.

Tabela 13: Analiza nevarnosti za verige meso, mleko, sadje/zelišča/med, vinogradništvo/turizem/rokodelstvo na projektnem podobmočju Haloze

4. Kaj bo v prihodnje predstavljalo največje ovire na področju kmetijske pridelave in predelave v vaši verigi (meso, mleko, sadje/zelišča/med, vinogradništvo/turizem /rokodelstvo) v Halozah?

RDEČE – GOVEDOREJA ZA MESO

- Poleg zagotavljanja sredstev (finance, orodja, znanja) tudi pomanjkanje delovne sile.
- Neprimerna infrastruktura, slaba dostopnost - neurejene ceste in internet.
- Visoki stroški pridelave krme za živino na omejenih območjih.
- Vpliv podnebja (toča, suša).
- Padanje kupne moči.
- Vedno starejša populacija, kmetije brez naslednikov.
- Pomanjkanje potrošnikov s primerno kupno močjo.
- Šibka ozaveščenost o zdravem življenjskem slogu.
- Stari nasadi sadnega drevja.

ZELENO – PREDELAVA MLEKA

- Opustitev kmetovanja in zaraščanje/opuščanje območij manj primernih za kmetovanje.
- Pomankanje osnovnih živil - živil za predelavo.
- Staranje kmetov in pešanje moči.

RUMENO – SADJE / ZELIŠČA / MED

- Vremenske razmere.
- Nizke cene živilskih izdelkov.
- Premalo kapitala za vlaganje v širitev ponudbe živilskih izdelkov.
- Težko vztrajati pri dejavnosti, če se ne zavedaš dejstva, da vsak proces zahteva določen čas in vključuje določena tveganja.
- Zapletena birokracija.
- Draga obratovalna sredstva in dolgotrajni postopki pridobivanja dokumentacije.
- Veliko malih čebelarjev, ki imajo premalo znanja – povzročajo bolezni in ne registrirano prodajajo svoje izdelkov.

MODRO – VINOGRADNIŠTVO / TURIZEM / ROKODELSTVO

- Premalo akterjev – deležnikov, da bi lahko govorili o destinaciji Haloze, ki postane glavni cilj potovanja turistov.
- Nezainteresiranost mladih, ki nimajo interesa za delo v kmetijstvu in turizmu.
- Poplava cenejših in manj kakovostnih industrijskih živilskih izdelkov, ki jih kupujejo gostinci in končni potrošniki.

48

Povzemamo ključne priložnosti, ki jih prinašajo suha travišča na območju Haloz kmetijam, ki se ukvarjajo z govedorejo za meso ali mleko, s sadjem, zelišči in medom ter rokodelcem.

Mešana ekološka kmetijska pridelava in predelava izdelkov s suhih travišč in visokodebelnih sadovnjakov lahko v procesu »od vil do vilic« na domačem dvorišču pritegne z/s:

- odlično kakovostjo in primerno kritično maso ponudbe,
- uveljavljeno kolektivno blagovno znamko S haloških bregov/lazov,
- utečenimi skupnimi trženjskimi in prodajnimi kanali ter z logistiko povezanih kmetij in prodajnih mest (javne institucije, gostinci, tržnice, specializirane prodajalne idr.) ter
- skupnimi predstavitvami v Halozah in izven lokalnega območja, ki pritegnejo k doživljanju narave in kulturne krajine

in prinese lokalno dodano vrednost celovitemu razvoju Haloz ob ponudbi izjemnih doživetij narave in kulturne dediščine tako domačinom kot obiskovalcem.

4 VIZIJA IN MODEL MREŽENJA PONUDNIKOV CERTIFICIRANE PONUDBE S KBZ S HALOŠKIH BREGOV/LAZOV

V nadaljevanju so predstavljeni: (i) vizija in strateški razvojni ter trženjski cilji mreženja ponudnikov iz Haloz, (ii) vizija in cilji verig ponudnikov ponudbe certificirane s KBZ S haloških bregov/lazov ter (iii) model mreženja verig ponudnikov ponudbe certificirane s KBZ S haloških bregov/lazov za obdobje 2020-2021, ki so bili oblikovani skupaj z deležniki (Slika 12) na delavnici 14. 2. 2019 v Zeleni dolini v Stopercah. Delavnice se je udeležilo 46 predstavnikov kmetij in drugih interesentov.

Slika 15: Druga delavnica z deležniki projektnega podobmočja Haloze, 14.2.2019 v gostišču Zelena dolina v Stopercah

Vir: arhiv ZRSVN.

4.1 Vizija in strateški razvojni ter trženjski cilji mreženja ponudnikov iz Haloz

Mreženje ponudnikov iz Haloz je predstavljeno skozi vizijo ter strateške razvojne in trženjske cilje, ki so jih ponudniki izpostavili na srečanju 14. februarja 2019.

Na vodeno razpravo s pomočjo Vprašalnika 3 (Priloga 4) je odgovorilo 25 kmetov. V spodnjih podpoglavji so predstavljena besedila, ki povzemajo ugotovitve iz delavnice z deležniki za Haloze kot celoto ter za posamezne verige produktov.

4.1.1 Vizija razvoja in trženja ponudbe certificirane s KBZ S haloških bregov/lazov

Haloze bodo leta 2025

prepoznana privlačna in celovito povezana zelena butična turistična destinacija s trajnostnim in ekološkim kmetovanjem mladih aktivnih odgovornih gospodarjev in gospodinj,
z visoko stopnjo biodiverzitete in ohranjeno kulturno krajino,
z raznovrstno pridelavo ter predelavo živil v prehranske izdelke,
tržene z lokalno dodano vrednostjo ter bogato ponudbo vodenih doživetij – aktivnosti za družine, pare in manjše skupine, ki želijo doživeti kakovost življenja in okuse lokalnih dobrot s KBZ S haloških bregov/lazov v Halozah in na prodajnih mestih v urbanih okoljih.

4.1.2 Razvojni cilji ponudbe certificirane s KBZ S haloških bregov/lazov

Razvojni cilji:

RC1: Medsebojno povezane - pomrežene kmetije v Halozah z organizirano, tržno in prodajano ponudbo – verige: meso, mleko, sadje/med/zelišča ter vinogradništvo/turizem/rokodelstvo.

RC2: Ohranjanje biodiverzitete v kulturni kmetijski krajini Haloz ter kukavičevk v njihovem naravnem okolju s spodbujanjem trajnostnega kmetovanja.

RC3: Vzpostavljene smernice za ekološko kmetijsko pridelavo (multifunkcionalna raba površin – paša, košnja, sadovnjaki) in (skupno zadružno) predelavo v regiji ter načrti kmetij za kreativno predelavo pridelkov v tržno privlačne prehranske izdelke in storitve – doživetja na kmetijah in pri rokodelcih.

RC4: Usposobljeni ponudniki za kakovostno pridelavo in predelavo pridelkov in živilskih izdelkov s KBZ S haloških bregov/lazov – Center kakovosti.

RC5: Investicije v osnovno in dopolnilno dejavnost z nepovratnimi sredstvi države za male kmetije v omejenih hribovskih pogojih ter uvedba pavšalnih obdavčitev za male ponudnike.

R6: Vzpostavitev mreže prodajnih mest v Halozah in širše, s skupno promocijo, trženjem in prodajo ponudbe iz Haloz.

RC7: Spodbujanje razvoja ponudbe in doživetij na kmetijah, pri rokodelcih in drugje s KBZ S haloških bregov/lazov v povezano organizirano destinacijo Haloze s prepoznanimi privlačnimi prireditvami.

RC8: Spodbujanje ponudnikov in usposabljanje za komuniciranje ponudbe s KBZ S haloških lazov v klasičnih in digitalnih orodjih.

RC9: Spodbujanje mladih za delo v Halozah na vseh področjih od kmetijstva do turizma in rast števila delovnih mest.

4.1.3 Trženjski kvalitativni in kvantitativni cilji ponudbe certificirane s KBZ S haloških bregov/lazov

Trženjski kvalitativni cilji:

TKLC1: Spodbujanje ponudnikov k oblikovanju celostne komunikacijske podobe ponudbe iz kmetije ter enotno označevanje izdelkov, ki so pridobili pravico do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov.

TKLC2: Vzpostavljen trženjski portal za turistične vsebine in prehranske izdelke z lokalno dodano vrednostjo in oznako KBZ S haloških bregov/lazov.

TKLC3: Vzpostavljena in tržena ponudba in doživetja na kmetijah, pri rokodelcih in drugje.

TKLC4: Medsebojno trženje kmetij – kmetije prodajajo izdelke tudi od drugih kmetij ali vsaj promovirajo sosednje kmetije, če ne ponujajo njihovih izdelkov.

TKLC5: Komuniciranje ponudbe kmetijskih gospodarstev v klasičnih in digitalnih orodjih.

TKLC6: Učinkovita promocija in prodaja ponudbe Iz Haloz v mreži prodajnih mest v Halozah in širše (urbana središča).

Trženjski kvantitativni cilji:

TKNC1: Vsaj 600 turističnih ležišč na območju Haloz različnih vrst in kategorije.

TKNC2: Vsaj 10 ponudnikov z lokalno dodano gastronomsko ponudbo.

TKNC3: Vsaj 15 ekoloških kmetij z viški v pridelavi in predelavi v prehranske izdelke.

TKNC4: Vsaj 10 kmetij s predelavo in prodajo na lastnem dvorišču.

TKNC5: Vsaj 5 kmetij s poglobljenimi doživetji (delavnice, pomoč na kmetiji, dobro počutje v naravi ipd.) na kmetiji.

TKNC6: Vsaj 3 urejene in povezane tematske pohodne poti z vodenimi doživetji, ki povezujejo ponudnike.

TKNC7: Vsaj 50 km kolesarskih poti, ki povezujejo ponudnike in panoramske razglede.

TKNC8: Vsaj 3 prodajna mesta v Halozah in 3 v urbanih središčih.

TKNC9: Vsaj 1 nova organizacijska oblika medsebojno povezanih ponudnikov – zadruga s skupno vizualno podobo kakovostno usklajene ponudbe.

TKNC10: Portal za usklajeno promocijo, trženje in prodajo ponudbe Iz Haloz s spletnim mestom in vzpostavljeno logistiko do mreže prodajnih mest.

4.2 Vizija in cilji verig ponudnikov ponudbe certificirane s KBZ S haloških bregov/lazov

V nadaljevanju so predstavljene vizije in razvojni ter trženjski cilji vzpostavljenih verig ponudnikov, in sicer: (i) meso, (ii) mleko, (iii) sadje, med in zelišča ter (iv) rokodelski izdelki.

Na Sliki 13 je predstavljena obstoječa ponudba mlečnih izdelkov in suhih mesnin s Haloz.

Slika 16: Prodajne hladilne police mlečnih izdelkov Kmetije Bedrač z znamko »Iz haloških bregov« in mesnih izdelkov Mesarije Kokol z znamko »Iz Haloz«

Vir: Mesarija Kokol: <https://www.haloze.org/2018/> in Kmetija Bedrač.

4.2.1 Veriga mleko

Vizija razvoja in trženja ponudbe mlečnih izdelkov certificiranih s KBZ S haloških bregov/lazov:

Ponudba kakovostnega mleka iz sonaravnega kmetovanja travišč s KBZ S haloških bregov/lazov bo leta 2025 predelana v privlačne mlečne izdelke, učinkovito tržene in prodajane po meri ciljnih skupin potrošnikov v in izven Haloz, ki jih bodo gosti lahko uživali v prepoznanih jedeh certificiranih s KBZ S haloških bregov/lazov.

Razvojni cilji ponudbe mlečnih izdelkov certificiranih s KBZ S haloških bregov/lazov:

RCML1: Kontrolirana pridelava govedi in drobnice iz sonaravnega kmetovanja travišč za pridelavo mleka - vzpostavljeni kriteriji kakovosti reje živali in krme za mlečno živino s KBZ S haloških bregov/lazov.

RCML2: Usposobljeni kmetje za učinkovito pridelavo mleka (mobilni molzni proces) s KBZ S haloških bregov/lazov.

RCML3: Organizirana (skupna) pridelava mleka v tradicionalne in privlačne mlečne izdelke s KBZ S haloških bregov/lazov.

RCML4: Učinkovit sistem trženja in vzpostavljenih prodajnih poti mlečnih izdelkov s KBZ S haloških bregov/lazov.

Trženjski kvalitativni cilji mlečnih izdelkov certificiranih s KBZ S haloških bregov/lazov:

TKLCML1: Celovito in povezano oblikovana, promovirana in tržena ponudba mlečnih izdelkov s KBZ S haloških bregov/lazov.

TKLCML2: Privlačno pakirana ponudba mlečnih izdelkov s KBZ S haloških bregov/lazov z vzpostavljenimi klasičnimi in digitalnimi tržnimi potmi.

TKLCML3: Ozaveščeni potrošniki o pomenu ohranjanja biodiverzitete travišč, kratkih oskrbnih poti za mleko pridelano iz sonaravnega kmetovanja travišč predelano v mlečne izdelke s KBZ S haloških bregov/lazov.

TKLCML4: Vzpostavljena oskrbna veriga za mleko in mlečne izdelke s KBZ S haloških bregov/lazov do gostincev, javnih ustanov in končnih kupcev (delikatese, tržnice, vitrine).

Trženjski kvantitativni cilji mlečnih izdelkov certificiranih s KBZ S haloških bregov/lazov:

TKVCML1: Vsaj 8 kmetijskih gospodarstev v verigi za predelavo mleka s KBZ S haloških bregov/lazov.

TKVCML2: Vsaj 3 vzpostavljena lokalna prodajna mesta v Halozah s ponudbo živilskih izdelkov s KBZ S haloških bregov/lazov.

TKCML3: Vsaj 3 prodajna mesta z živilskimi izdelki s KBZ S haloških bregov/lazov v urbanih središčih – Ljubljana, Maribor, Ptuj.

TKVCML4: Vzpostavljeno podjetje za logistiko živilskih izdelkov s KBZ S haloških bregov/lazov za oskrbo javnih institucij, gostincev in delikatesnih trgovin v in izven destinacije Haloze.

TKVCSA5: Vzpostavljen spletni portal za spletno prodajo ponudbe s Haloz.

TKVCSA6: Prodaja celovite ponudbe s KBZ S haloških bregov/lazov na sejmi in tržnicah v in izven destinacije (v urbanih središčih).

TKVCSA8: Vzpostavljena mobilna prodajalna s ponudbo s Haloz.

53

4.2.2 Veriga meso

Vizija razvoja in trženja ponudbe izdelkov iz mesa certificiranega s KBZ S haloških bregov/lazov:

Ponudba kakovostnega mesa govedí in drobnice iz povezanega sonaravnega kmetovanja travišč s KBZ S haloških bregov/lazov bo leta 2025

učinkovito tržena in prodajana po meri ciljnih skupin potrošnikov v in izven Haloz ter predelana v privlačne zorjene in tradicionalne mesne izdelke, ki predstavljajo temelj kulinarčne piramide geografskega območja in so osnova za butična doživetja Haloz.

Razvojni cilji verige meso:

RCME1: Kontrolirana pridelava govedi in drobnice sonaravnega kmetovanja travišč - vzpostavljeni kriteriji kakovosti reje živali in krme za živino s KBZ S haloških bregov/lazov.

RCME2: Usposobljeni kmetje za pridelavo in predelavo mesa v mesne izdelke s KBZ S haloških bregov/lazov.

RCME3: Organizirana (skupna) predelava mesa (mala/e klavnica/e na kmetiji ter obrat za predelavo mesa) v porcionirane zorjene in tradicionalne mesne izdelke s KBZ S haloških bregov/lazov.

RCME4: Vzpostavljen učinkovit sistem (skupnega) trženja, prodajnih poti in prodajnih mest za sveže meso ter izdelke iz mesa s KBZ S haloških bregov/lazov z logističnim sistemom.

Trženjski kvalitativni cilji verige meso:

TKLCME1: Celovito oblikovana, promovirana in tržena ponudba mesa in mesnih izdelkov s KBZ S haloških bregov/lazov.

TKLCME2: Porcionirano pakirana ponudba zorjenega mesa živali iz sonaravnega kmetovanja travišč in mesnih izdelkov s KBZ S haloških bregov/lazov vzpostavljenimi klasičnimi in digitalnimi tržnimi potmi.

TKLCME3: Ozaveščeni potrošniki o pomenu ohranjene biodiverzitete travišč, kratkih oskrbnih poti in ekološko pridelanega mesa in mesnih izdelkov kupujejo živila certificirana s KBZ S haloških bregov/lazov.

TKLCME4: Vzpostavljena oskrbna veriga mesa in mesnih izdelkov s KBZ S haloških bregov/lazov do gostincev, javnih ustanov in končnih kupcev (delikatese, tržnice, vitrine).

54

Trženjski kvantitativni cilji verige meso:

TKVCME1: Vsaj 50 kmetijskih gospodarstev v verigi za predelavo mesa s KBZ S haloških bregov/lazov.

TKVCME2: Vsaj 3 vzpostavljena lokalna prodajna mesta v Halozah s ponudbo mesa in mesnih izdelkov s KBZ S haloških bregov/lazov.

TKVCME3: Vsaj 3 prodajna mesta z mesom in mesnimi izdelki s KBZ S haloških bregov/lazov v urbanih središčih – Ljubljana, Maribor, Ptuj.

TKVCME4: Vzpostavljeno podjetje za logistiko mesa in mesnih izdelkov s KBZ S haloških bregov/lazov za oskrbo javnih institucij, gostincev in delikatesnih trgovin v in izven destinacije Haloze.

TKVCSA5: Vzpostavljen spletni portal za spletno prodajo ponudbe Iz Haloz.

TKVCSA6: Prodaja celovite ponudbe s KBZ S haloških bregov/lazov na sejmi in tržnicah v in izven destinacije (v urbanih središčih).

TKVCSA7: Vzpostavljena mobilna prodajalna s ponudbo Iz Haloz.

4.2.3 Veriga sadje, med in zelišča

Vizija razvoja in trženja certificirane ponudbe izdelkov iz sadja, medu in zelišč s KBZ S haloških bregov/lazov:

Ponudba kakovostnega sadja iz ekstenzivnega travniškega sadovnjaka, čebeljih pridelkov in zelišč iz sonaravnega kmetovanja travišč s Haloz, bo leta 2025 predelana v kakovostne okusne in zdrave prehranske izdelke, tržene in prodajane po meri ciljnih skupin potrošnikov v in izven Haloz, ki jih bodo gosti lahko uživali v prepoznanih jedeh certificiranih s KBZ S haloških bregov/lazov.

Razvojni cilji ponudbe izdelkov iz sadja, medu in zelišč certificiranih s KBZ S haloških bregov/lazov:

RCSA1: Kontrolirana pridelava sadja iz ekstenzivnega travniškega sadovnjaka, medu in zelišč iz sonaravnega kmetovanja travišč iz Haloz - vzpostavljeni kriteriji kakovostne pridelave in predelave v izdelke iz sadja, zelišč in medu s KBZ S haloških bregov/lazov.

RCSA2: Usposobljeni kmetje za učinkovito pridelavo sadja, medu in zelišč ter predelavo v prehranske izdelke s KBZ S haloških bregov/lazov.

RCSA3: Organizirana (skupna) predelava sadja, čebeljih pridelkov in zelišč v sok, kis, zeliščne čaje, soli idr., izdelke iz medu ter sestavljene privlačne izdelke (npr. sadna ploščica, lizika) s KBZ S haloških bregov/lazov.

RCSA4: Spodbujene kmetije k razvoju promocije ter prodaje - prodajno mesto na kmetiji.

RCSA5: Organizirana skupna promocija, trženje in vzpostavljene prodajne poti sadja, zelišč in medu ter izdelkov iz teh živil s KBZ S haloških bregov/lazov – spletna prodaja, mreža trgovin v Halozah in v urbanih središčih, mobilna prodajalna.

55

Trženjski kvalitativni cilji izdelkov iz sadja, medu in zelišč certificiranih s KBZ S haloških bregov/lazov:

TKLCSA1: Celovito in povezano oblikovana (kakovost in vizualna podoba), promovirana in tržena ponudba sadja, medu in zelišč ter izdelki iz teh živil s KBZ S haloških bregov/lazov.

TKLCSA2: Enovito privlačno pakirana ponudba sadja, medu in zelišč ter izdelkov iz teh živil s KBZ S haloških bregov/lazov z vzpostavljenimi klasičnimi in digitalnimi tržnimi potmi.

TKLCSA3: Ozaveščeni potrošniki o ohranjanju biodiverzitete travišč, pomenu kratkih oskrbnih poti in pridelanega sadja, medu in zelišč ter izdelkov iz teh živil s KBZ S haloških bregov/lazov.

TKLCSA4: Vzpostavljena oskrbna veriga za sadje, med in zelišča ter izdelke iz teh živil s KBZ S haloških bregov/lazov do gostincev, javnih ustanov in končnih kupcev (delikatese, tržnice, vitrine).

Trženjski kvantitativni cilji izdelkov iz sadja, medu in zelišč certificiranih s KBZ S haloških bregov/lazov:

TKVCSA1: Vsaj 10 kmetijskih gospodarstev v verigi za pridelavo in predelavo sadja, medu in zelišč s KBZ S haloških bregov/lazov.

TKVCSA2: Vsaj 5 kmetijskih gospodarstev z registrirano prodajo ponudbe s KBZ S haloških bregov/lazov na domu.

TKVCSA3: Vsaj 3 vzpostavljena lokalna prodajna mesta v Halozah s ponudbo živilskih izdelkov s KBZ S haloških bregov/lazov.

TKVCSA4: Vzpostavljen spletni portal za spletno prodajo ponudbe s Haloz.

TKVCSA5: Vsaj 3 prodajna mesta s prehranskimi izdelki s KBZ S haloških bregov/lazov v urbanih središčih – Ljubljana, Maribor, Ptuj.

TKVCSA6: Prodaja celovite ponudbe s KBZ S haloških bregov/lazov na sejmih in tržnicah v in izven destinacije (v urbanih središčih).

TKVCSA7: Vzpostavljeno podjetje za logistiko živilskih izdelkov s KBZ S haloških bregov/lazov za oskrbo javnih institucij, gostincev in delikatesnih trgovin v in izven destinacije Haloze.

TKVCSA8: Vzpostavljena mobilna prodajalna s ponudbo S haloških bregov/lazov.

4.3 Namen kolektivne blagovne znamke in model mreženja ponudnikov ponudbe certificirane s KBZ S haloških bregov/lazov

Namen mreženja ponudnikov iz Haloz in vzpostavitve kolektivne blagovne znamke (KBZ) S haloških bregov/lazov temelji na skrbi za izboljšanje ekonomske upravičenosti kmetovanja preko pridelkov in izdelkov ter storitev z lokalno dodano vrednostjo območja Haloz.

Namen vzpostavitve in uporabe KBZ S haloških bregov/lazov je označevanje izvora-porekla živil in gradiv ter lokacije pridelave pridelkov in izdelave živilskih in rokodelskih izdelkov ter ponudbe storitev, ki se nanašajo na suha travišča in druga vrstno bogata travišča v Halozah.

KBZ S haloških bregov/lazov pomeni tudi, da gre za surovine in produkte s kmetij, ki s svojim ekstenzivnim/vzdržnim/zmernim načinom gospodarjenja vzdržujejo (tudi) »haloške brege/laze«, to je travišča na strminah (travnike, pašnike in visokodebelne sadovnjake) in si prizadevajo za njihovo dolgoročno ohranjanje.

Za vzpostavitev celovite prepoznavnosti Haloz je nujno vzpostaviti neke vrste Center kakovosti in trženja ponudbe (Slika 17), ki temelji na povezanih partnerjih in strokovnem vodenju Delovne skupine za kakovost in Delovne skupine za trženje ponudbe certificirane s KBZ S haloških bregov/lazov.

Slika 17: Model mreženja ponudnikov Haloz skozi delovanje Centra kakovosti in trženje

Center kakovosti in trženja z DS za kakovost (DSK) in DS za trženje (DST) ponudbe certificirane s KBZ Iz haloških lazov

CENTER KAKOVOSTI IN TRŽENJA Z DS ZA KAKOVOST (DSK) IN DS ZA TRŽENJE (DST)

Načrtovanje in upravljanje celovite kakovosti v Halozah.

Razvoj, upravljanje in trženje:

- Destinacijske znamke (DZ)
- Kolektivne blagovne znamke (KBZ)
- Destinacijskih pridelkov, izdelkov, storitev, prireditev, dogodkov, ITP in verig zanje
- Dobaviteljskih oskrbnih verig za ponudnike
- Verige prodajnih mest z letnim koledarjem dogodkov – odprtih vrat ponudnikov
- Verige kupcev - javne ustanove in gostinski obrati

Nagrajevanje in vzdrževanje kakovosti ponudbe s KBZ.

Nadgradnja kakovosti ponudbe storitev javnih služb.

Spodbujanje aktivnosti zasebnih ponudnikov za zagotavljanje celovitih personaliziranih zgodb.

Razvoj kadrov na vseh področjih.

Monitoring in evalvacija.

Vir: Lešnik Štuhec... delavnica 14.2.2019; Opomba: v tej fazi procesa razvoja smo KBZ poimenovali S haloških lazov.

Center kakovosti in trženja ponudbe s KBZ S haloških bregov/lazov vodi vodja skupaj s člani Delovne skupine za kakovost in Delovne skupine za trženje ponudbe S haloških bregov/lazov. Njihove naloge so povezane:

1. z načrtovanjem in upravljanjem celovite kakovosti v Halozah.
2. z vzpostavitvijo:
  - (i) sistema razvoja, upravljanja in trženja destinacijske in kolektivne blagovne znamke, destinacijskih pridelkov, izdelkov in storitev, prireditev in dogodkov, integralnih turističnih produktov in verig dobaviteljev za njihovo izvajanje;
  - (ii) dobaviteljskih verig za ponudnike;
  - (iii) verig prodajnih mest z letnim koledarjem dogodkov, ki se nanaša na promocijske akcije in letni koledar odprtih vrat ponudnikov ter
  - (iv) verig kupcev – javnih ustanov in gostinskih ponudnikov, ki odkupujejo ponudbo lokalnih pridelkov, izdelkov in storitev certificirano s KBZ S haloških bregov/lazov.
3. z nagrajevanjem in vzdrževanjem kakovosti ponudbe certificirane s KBZ S haloških bregov/lazov, ki teče s pomočjo vzpostavljenega sistema certificiranja lokalne ponudbe z vzpostavljeno Strokovno skupino za ocenjevanje ponudbe za podelitev pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov.
4. z nadgradnjo kakovosti ponudbe storitev javnih služb, ki npr. prevzamejo vlogo Koordinatorja ocenjevanja za podelitev pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov – KGZS Zavod Ptuj, ki v sklopu ocenjevanja Dobrot slovenskih kmetij ocenjuje tudi živilske in rokodelske izdelke, ki se prijavijo v sistem certificiranja za pridobitev pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov (komisijam za živilske izdelke se priključi ocenjevalec za proučitev izvora ter celostne grafične podobe izdelka, ki ima vse sestavine potrebne za

uvrstitev izdelka na prodajne police; doda se nova kategorija ocenjevanja – rokodelski izdelki certificirani s KBZ S haloških bregov/lazov).

5. s spodbujanjem aktivnosti zasebnih ponudnikov za zagotavljanje celovitih personaliziranih zgodb – vodenih izkustvenih doživetij, ki se nanašajo na certificirano ponudbo pridelkov in izdelkov s KBZ S haloških bregov/lazov, ki za lastno promocijo in prodajo potrebujejo povezovanje z incoming agencijo ali destinacijsko organizacijo.
6. z razvojem kadrov na vseh področjih poslovanja destinacije Haloze, tako pridelovalcev in izdelovalcev živilskih in rokodelskih izdelkov kot gostinskih ponudnikov, organizatorjev kulinarčnih in rokodelskih prireditev in dogodkov ter vodenih doživetij, ki ponujajo izkustva na osnovi ponudbe certificiranih izdelkov.
7. s spremljanjem vseh aktivnosti ter njihovo evalvacijo po vnaprej zastavljenih kriterijih.

4.4 Vrste izdelkov s suhih travišč in kriteriji zagotavljanja kakovosti ter izvora-porekla živil, gradiv s haloških bregov/lazov

Namen vzpostavitve KBZ se nanaša na izboljšanje ekonomske upravičenosti kmetovanja v Halozah preko pridelkov in izdelkov z lokalno dodano vrednostjo.

S KBZ se:

- označuje geografsko poreklo oz. izvor živil in gradiv s haloških bregov/ lazov,
- gradi in zagotavlja odlično kakovost ponudbe s haloških bregov/lazov,
- spodbuja pridelavo pridelkov in izdelavo živilskih in rokodelskih izdelkov ter ponudbo storitev v navezavi na suha travišča in druga vrstno bogata travišča,
- deli lokalne vrednote in ponos, saj gre za surovine in produkte s kmetij, katerih gospodarji s svojim ekstenzivnim/vzdržnim/zmernim načinom gospodarjenja vzdržujejo (tudi) »haloške brege/laze« - travišča na strminah (travnike, pašnike in visokodebelne sadovnjake) in si prizadevajo za njihovo dolgoročno ohranjanje,
- mreži ponudnike in gradi dodano vrednost ponudbe – povezani izdelki in storitve kmetij iz Haloz ponujajo butična doživetja.

58

Za pridobitev pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov se lahko prijavijo:

1. **Pridelki in živilski izdelki izvirajoči iz suhih travišč**, in sicer:
  - mleko in mlečni izdelki,
  - meso in mesni izdelki,
  - zelišča in zeliščni izdelki,
  - med in izdelki iz čebeljih pridelkov,
2. **Pridelki in živilski izdelki izvirajoči iz ekstenzivnih travniških sadovnjakov:**
  - sadje in izdelki iz sadja,
3. **Rokodelski izdelki z gradivi iz suhih travišč in travniških sadovnjakov ali z vsebino /zgodbo vezano na suha travišča in travniške sadovnjake.**

Pri vsakem živilskem izdelku predvidenem za vključitev v KBZ S haloških lazov se poleg **kakovosti oz. senzorične ocene živilskega izdelka** (podobno kot jo ocenjujejo na ocenjevanju živilskih

izdelkov »Dobrote slovenskih kmetij« vsako leto na Ptuju), ocenjuje še **izvor sestavin – živil oz. gradiv izdelka in celostna podoba izdelka. Končna ocena pridelka oz. živilskega izdelka je sestavljena iz treh sklopov meril oz. ocen.**

Izdelek mora za vključitev v KBZ S haloških bregov/lazov doseči določeno **minimalno število točk** v vsakem od sklopov meril oz. ocen in tudi določeno minimalno število točk v skupni oceni (72 %). Podoben sistem ocenjevanja je tudi **za rokodelske izdelke**, le s to izjemo, da so zanje kriteriji glede izvora manj zahtevni (specifični), saj je rokodelska dejavnost na območju Haloz glede na naše poznavanje slabše razvita.

Vzpostavitev sistema KBZ S haloških bregov/lazov temelji na določenih pogojih – **kriterijih za pridobitev pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov**, in sicer:

1. **Osnovni kriterij izvora:** Sestavine za izdelke izhajajo iz območja/regije Haloz - pogoj za vstop v verige in Mrežo ponudnikov ponudbe certificirane s KBZ,
  - 1.1 **Dodatni obvezni kriteriji:** pogoji za vstop v verige in Mrežo ponudnikov ponudbe certificirane s KBZ,
  - 1.2 **Kriteriji za kmetije** vključene v verige in Mrežo ponudnikov ponudbe certificirane s KBZ
2. **Kriteriji izvora po verigah izdelkov**
  - 2.1 Kriteriji za ocenjevanje živilskih izdelkov zagotavljajo, da izvirajo živila v določenem deležu (%) iz vrstno pestrih travišč in so pridelane na ekstenziven in sonaraven način, in sicer:
    - 2.1.1 Splošni kriteriji za ocenjevanje živilskih izdelkov,
    - 2.1.2 Kriteriji za ocenjevanje mesa in mlečnih izdelkov,
    - 2.1.3 Kriteriji za ocenjevanje izdelkov iz sadja,
    - 2.1.4 Kriteriji za ocenjevanje cvetličnega medu in izdelkov iz čebeljih pridelkov / cvetličnega medu,
    - 2.1.5 Kriteriji za ocenjevanje čajev, zelišč in izdelkov iz zelišč,
  - 2.2 Kriteriji za ocenjevanje rokodelskih izdelkov, ki zagotavljajo, da izvirajo gradiva v določenem deležu (%) iz območja Haloz in so pridelani na ekstenziven in sonaraven način,
3. **Kriteriji kakovosti za posamezne razrede izdelkov** - določeni s pravilniki in podpravilniki.

Osnovni in dodatni kriteriji za izvor-poreklo in kakovost ponudbe certificirane s KBZ S haloških bregov/lazov so predstavljeni v spodnjih podpoglavjih.

4.4.1 Osnovni kriterij izvora

Osnovni kriteriji izvora so pogoj za vstop v posamezno verigo, in sicer: meso, mleko, sadje / zelišča / med, rokodelski izdelki in s tem v Mrežo ponudnikov ponudbe certificirane s KBZ S haloških bregov/lazov. Nanašajo se na dejstvo, da sestavine za izdelke certificirane s KBZ S haloških bregov/lazov izhajajo iz območja/regije Haloz.

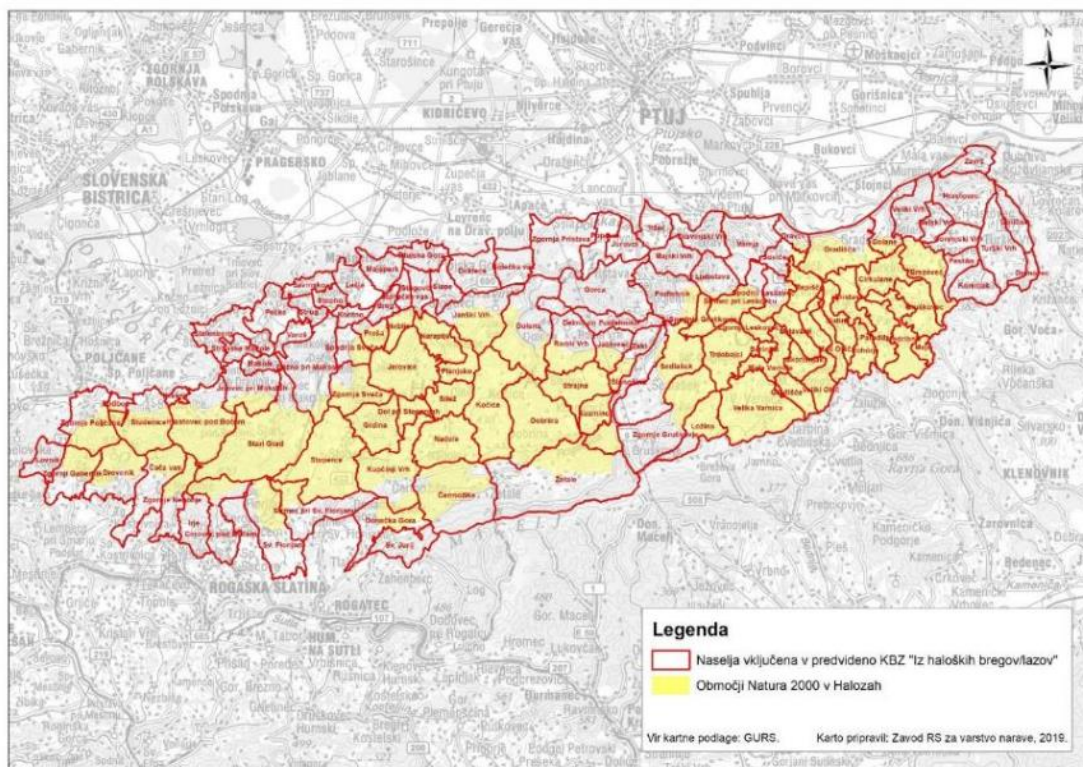

V sistem podeljevanja pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov se lahko vključijo (izpolnjevati 1 od 3):

- kmetije, ki imajo sedež kmetijskega gospodarstva (KMG-MID) ali vlagatelj obdeluje zemljišča na opredeljenih naseljih 10 občin (v nadaljevanju: Haloze (Slika 18 in Tabela 14); glej osnovni pravilnik o KBZ člen 1. odstavek 4),
- registrirani čebelarji, katerih čebelnjak ali stojišče je na območju Haloz,
- druge registrirane pravne osebe/podjetja za predelavo osnovnih živil iz travišč (mleko, meso, sadje iz Haloz) in rokodelci, ki imajo sedež na območju Haloz.

Tem kriterijem morajo ustrezati že ob oddaji vloge oz. prijavnega obrazca, sicer kmetija izdelka sploh ne more dati na ocenjevanje oz. se vključiti v Mrežo KBZ Iz haloških bregov/lazov .

Slika 18: Karta območja Haloze z opredeljenimi naselji 10 občin, ki se lahko vključijo v KBZ S haloških bregov/lazov

Vir: ZRSVN, 2019. Opomba: opis slike pogledj v poglavju 2.2 – območje za študijo.

Tabela 14: Predstavitev naselij po občinah, ki so vključena v območje za razvojno-ekonomsko študijo na projektnem podobmočju Haloze

Občina Zavrch (9)	Vareja	Skrblje
Belski Vrh	Velika Varnica	Slape
Drenovec	Veliki Okič	Spodnja Sveča
Gorenjski Vrh	Videm pri Ptuj	Stanečka vas
Goričak	Zgornja Pristava	Stogovci
Hrastovec	Zgornji Leskovec	Stoperce
Korenjak	Občina Podlehnik (13)	Zgornja Sveča
Pestike	Dežno pri Podlehniku	Občina Makole (11)
Turški Vrh	Gorca	Dežno pri Makolah
Zavrch	Jablovec	Jelovec pri Makolah
Občina Cirkulane (13)	Kozminci	Makole
Brezovec	Ložina	Pečke
Cirkulane	Podlehnik	Savinsko
Dolane	Rodni Vrh	Stari Grad
Gradišča	Sedlašek	Stopno
Gruškovec	Spodnje Gruškovje	Stranske Makole
Mali Okič	Stanošina	Strug
Medribnik	Strajna	Štatenberg
Meje	Zakl	Varoš
Paradiž	Zgornje Gruškovje	Poljčane (6)
Pohorje	Občina Žetale (5)	Hrastovec pod Bočem
Pristava	Čermožiše	Krasna
Slatina	Dobrina	Lovnik
Veliki Vrh	Kočice	Podboč
Občina Videm (24)	Nadole	Studence
Belavšek	Žetale	Zgornje Poljčane
Berinjak	Občina Majšperk (23)	Rogatec (2)
Dolena	Bolečka vas	Donačka Gora
Dravci	Breg	Sv. Jurij
Dravinjski Vrh	Doklece	Rogaška Slatina (8)
Gradišče	Dol pri Stopercah	Cerovec pod Bočem
Jurovci	Grdina	Čača vas
Ljubstava	Janški Vrh	Drevenik
Majski Vrh	Jelovice	Irje
Mala Varnica	Koritno	Strmec pri Sv. Florijanu
Popovci	Kupčinski Vrh	Sv. Florijan
Repišče	Lešje	Zgornje Nagonje
Skorišnjak	Majšperk	Zgornji Gabernik
Soviče	Naraplje	Vir: Lešnik Štuhec, T., M. Podgorelec, M., J. Golc, B. Štajner (11.9.2019). Akcijski načrt mreženja in trženja ponudbe izdelkov iz suhih travišč iz Haloze [Predstavitev].
Spodnji Leskovec	Planjsko	
Strmec pri Leskovcu	Preša	
Trdobjoci	Ptujska Gora	
Tržec	Sitež	

4.4.1.1 Dodatni kriteriji

Dodatni kriteriji za pridobitev pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov, ki so pogoj za vstop v verige meso, mleko, sadje/zelišča/med, rokodelski izdelki in s tem v Mrežo ponudnikov certificirane ponudbe s KBZ S haloških bregov/lazov so (izpolnjevati vse):

- Izdelki morajo zagotavljati ustrezno kakovost (natančneje opredeljeno v podrejenih pravilnikih in podpravidnikih).
- Izpolnjevati morajo zakonsko določene predpise in standarde (HACCP ...).
- Prijavitelji morajo biti registrirane pravne ali fizične osebe za določeno proizvodnjo oz. izvajanje storitev.
- Izdelki morajo biti pridelani oz. proizvedeni oz. opremljeni na naravi in ljudem čimbolj prijazen način; proizvodnja pa mora prispevati k ohranjanju vrstno pestrih travišč in spodbujanju letega (ekstenzivna raba-paša, košnja travišč in sadovnjakov ali ekološko kmetovanje).
- Izdelava poteka po tradicionalnem postopku in recepturi, s sofisticiranimi prijemi.
- Izdelek je nadpovprečne/izjemne kakovosti.
- Izdelek je tipičen za regijo.
- Izdelek je inovativen/kreativen izdelek regije.
- Embalaža izdelka je oblikovana iz sonaravnih gradiv.
- Nosilci aktivnosti (ponudniki) naj v lastno ponudbo vključijo promocijo in prodajo pridelkov in izdelkov s KBZ S haloških bregov/lazov (prodajne kredence, gajbice ali police).

62

4.4.1.2 Kriteriji, ki jih morajo zadostiti kmetije, ki se vključujejo v kratke oskrbne verige ponudbe certificirane s KBZ

Kriteriji, ki jim morajo zadostiti kmetije vključene v verige meso, mleko, sadje/zelišča/med na območju Haloz se nanašajo na **zagotavljanje osnovnih živil za pridelavo ali predelavo v izdelke** in s tem v **Mrežo ponudnikov certificirane ponudbe s KBZ »S haloških bregov/lazov«**.

Ti kriteriji zagotavljajo, da izvirajo živila v določenem deležu (%) **iz suhih in vrstno pestrih travišč Haloz** in so **pridelana na sonaraven način**. Delež (%) osnovnega živila je glede na vrsto živilskega izdelka različen in je naveden v podrejenih pravilnikih in podpravidnikih. Z dodatnimi kriteriji se na območju Haloz izključuje velike ravninske kmetije, ki imajo večino svojih obdelovalnih površin v uravnanih delih reke Dravinje, potoka Bela (okolica Cirkulan), potoka Lipnica (okolica Zg. Leskovca) in potoka Rogatnica (okolica Podlehnik in Žetal). Hkrati pa so oblikovani tako, da se v čim manjši meri izključuje male kmetije (npr. potencialno kmetijo, ki ima majhen sadovnjak s skoršem in prideluje skorševo žganje).

Za **»male« kmetije** (manj kot 50 ha zemljišč v uporabi oz. manj kot 12 ha površin trajnih travnikov¹⁷) velja (izpolnjevati vsaj 1 kriterij od 2):

1. kmetijsko gospodarstvo aktivno obdeluje »suha travišča« v skupni površini vsaj 30 (25) % glede na vsa kmetijska zemljišča v uporabi,

¹⁷Mejna razlikovalna vrednost površin trajnih travnikov za »male« in »velike« kmetije je bila povzeta po Podukrepu M6.3 - Pomoč za zagon dejavnosti, namenjena razvoju majhnih kmetij iz Programa razvoja podeželja Republike Slovenije 2014-2020 (PRP RS 2014-2020).

2. kmetijsko gospodarstvo ima vsaj 0,1 ha travniškega/ekstenzivnega sadovnjaka (raba 1222) s »suhim traviščem«.

Za »velike« kmetije (več kot 50 ha zemljišč v uporabi oz. več kot 12 ha površin trajnih travnikov) velja (izpolnjevati 2 od 2):

1. Kmetijsko gospodarstvo aktivno obdeluje »suha travišča« v skupni površini vsaj 20 % oziroma vsaj 5 ha skupne površine glede na vsa kmetijska zemljišča v uporabi
ALI
ima na vsaj polovici (50%, minimalno torej 2,5 ha) zemljišč s »suhim traviščem« vpisanega enega od kmetijsko okoljskih ukrepov iz skupine naravovarstvenih operacij (ohranjanje travniških habitatov ...) ali operacij, vezanih na ohranjanje krajine in krajinskih prvin (travniški sadovnjaki ...) iz Programa razvoja podeželja RS (PRP).
2. Če kmetijstvo gospodarstvo še ne dosega minimalne površine »suhih travišč« (20 % oz. 5 ha) ALI
ne dosega minimalnega kriterija vključenosti v ukrepe kmetijsko okoljskih ukrepov iz skupine naravovarstvenih operacij (ohranjanje travniških habitatov ...) ali operacij, vezanih na ohranjanje krajine in krajinskih prvin (travniški sadovnjaki ...) iz Programa razvoja podeželja RS (PRP), ga mora doseči v 2 letih po vstopu v predvideno KBZ S haloških bregov/lazov.
ALI (izpolnjevati 1 od 1)
3. Kmetijsko gospodarstvo ima vsaj 1 ha travniškega/ekstenzivnega sadovnjaka (raba 1222) s »suhim traviščem«.

63

Razlaga pojmov, ki so uporabljeni v kriterijih:

- **»Travišče«** - pod tem pojmom razumemo vsa s travinjem porasla zemljišča oz. GERK na posameznem kmetijskem gospodarstvu (KMG-MID), ki imajo vpisano kmetijsko rabo 1222 – ekstenzivni sadovnjak, 1300 – trajni travnik in 1320 - travinje z razpršenimi neupravičenimi značilnostmi.
- **»Suho travišče«** - pod tem pojmom razumemo vsa s travinjem porasla zemljišča oz. GERK na posameznem kmetijskem gospodarstvu (KMG-MID), ki imajo vpisano kmetijsko rabo 1222 – ekstenzivni sadovnjak, 1300 – trajni travnik in 1320 - travinje z razpršenimi neupravičenimi značilnostmi in za katere velja naslednje:
  - »Suho travišče« je bilo pri kartiranju habitatnih tipov po priznani metodologiji evidentirano kot ciljni habitatni tip (HT6210(*)) - *Polnaravna suha travišča in grmiščne faze na karbonatnih tleh (Festuco-Brometalia)* (*pomembna rastišča kukavičevk) ali križanec HT6210(*) s katerim od drugih habitatnih tipov ali
  - »Suho travišče« je na karti potencialne cone razširjenosti ciljnega habitatnega tipa (HT6210(*)) (opredeljen s koeficientom več kot 0,50) ali
  - GERK »travišča« ima povprečni naklon vsaj ali > 20 %¹⁸.

4.4.2 Vrste izdelkov s suhih travišč in kriteriji izvora-porekla in kakovosti po verigah ponudnikov

¹⁸ To je usklajeno z naklonom iz kriterijev za določitev območij z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost (OMD) za »gorsko območje« in definicije »gorsko območje« iz drugih držav.

Kriteriji izvora-porekla in kakovosti za verige pridelovalcev pridelkov in predelovalcev živil v živilske izdelke ter rokodelcev, so predstavljeni v nadaljevanju.

4.4.2.1 Verige pridelovalcev pridelkov in izdelovalcev živilskih izdelkov

Splošni kriteriji za ocenjevanje živilskih izdelkov:

- Živali so živele vsaj 2/3 svojega življenja na območju Haloz¹⁹.
- Izvor krme za živali je potrebno tokom celega leta zagotoviti:
  - vsaj 50 % s haloških suhih travišč, preostalih 50 % krme se lahko dokupi iz drugih travišč s Haloz (prejme 10 točk po podpravniku za suhomesnate in mlečne izdelke).
ALI
  - Kmetija, ki kriterija glede izvora krme 50 % iz haloških suhih travišč ne dosega, mora z ustreznimi evidencami (!) izpolnjevati naslednji kriterij:
50 % krme mora tokom celega leta biti vsaj 50 % s travišč z območja Haloz, ostala količina dokupljene krme pa iz drugih območij (prejme 5 točk po podpravniku za suhomesnate in mlečne izdelke).
- Osnovno živilo (mleko, meso, sadje) glede na vrsto živilskega izdelka v določenem deležu (%) izhaja iz haloških suhih travišč ali visokodebelnih sadovnjakov (podrobneje opredeljeno v podrejenih pravilnikih in podpravnilih).
Usklajeno s kriterijem za neobvezno označevanje kakovosti za »gorski proizvod« (Uradni list EU, št. 665/2014 z dne 11. marca 2014).

64

Za namene testnega ocenjevanja izdelkov so bili pripravljene projektni ocenjevalni listi, katerih končna ocena izdelka je sestavljena iz štirih sklopov meril:

(i) Izvor živila za izdelek, (ii) Kakovost živila (senzorična ocena), (iii) Celostna podoba izdelka in (iv) Morebitna predhodna nagrajenost izdelka.

Izdelki morajo doseči določeno minimalno število točk v vsakem od sklopov meril in tudi določeno minimalno število točk v skupni oceni (72 % točk od vseh možnih točk, brez nagrajenosti).

V nadaljevanju so predstavljeni kriteriji izvora in kakovosti za posamezne verige ponudnikov.

4.4.2.1.1 Veriga mleko – mlečni izdelki

V verigi pridelovalcev mleka se ocenjuje **mleko in mlečne izdelke**, in sicer:

1. Mleko,
2. Surovo in kuhano maslo,
3. Sladka skuta,
4. Sveži sir – skuta iz kislega mleka in skuta z dodatkom sirišča,
5. Sir mehki (z dodatki zelišč, orehi in semeni, ...),
6. Poltrdi, trdi, staran sir (z dodanimi zelišči, orehi in semeni idr.),
7. Kisla in sladka smetana (pregreta smetana),

¹⁹ To je usklajeno s kriterijem za neobvezno označevanje kakovosti za »gorski proizvod« (Uradni list EU, št. 665/2014 z dne 11. marca 2014).

8. Jogurti, kisló mleko in mlečni napitki (sirotka, kefir, pinjenec idr.)
9. Sirni namazi (iz skute, kislega mleka idr.).

Kriteriji (podprilnik) za ocenjevanje mleka in mlečnih izdelkov:

1. Izvor živila:

- Mlečni izdelek vsebuje vsaj 50 % mleka govedí, drobnice, oslov s haloških suhíh travíšč, preostali manjkajoči delež mleka pa iz območja Haloz oziroma Slovenije, razen, če živil oz. gradiv ni mogoče zagotoviti v Sloveniji (npr. dodatki k siru – poper, kurkuma ...)
- Izvor krme za živali
  - mora tokom celega leta biti vsaj 50 % iz haloških suhíh travíšč, preostalih 50 % krme se lahko dokupi iz drugih travíšč s Haloz (prejme 10 točk)
ALI
  - Kmetija, ki kriterija glede izvora krme 50 % iz haloških suhíh travíšč ne dosega, mora z ustreznimi evidencami (!) izpolnjevati naslednji kriterij: 50 % krme mora tokom celega leta biti vsaj 50 % s travíšč z območja Haloz, ostala količina dokupljene krme pa iz drugih območij (prejme 5 točk).
- Paša črede govedí, oslov na suhíh travíščih skupaj največ 4 mesece v letu.
- Paša drobnice na suhíh travíščih skupaj največ 5 mesecev v letu.

Ocenjevanje svežega mleka se mora vključiti v mrežo KBZ Iz haloških bregov/lazov in ni bilo predmet študije nastale v okviru projekta LIFE TO GRASSLANDS (LIFE 14 NAT/SI/000005).

65

2. Merila kakovosti za mesne izdelke:

- videz
- barva
- konsistenca
- vonj
- okus

3. **Merila celostne podobe izdelka** – embalaža, etiketa, zgodba, prodajna cena.

4. Merilo morebitne predhodne nagrajenosti izdelka.

4.4.2.1.2 Veriga meso – mesni izdelki

V verigi pridelovalcev mesa se ocenjuje **presno meso in živilske izdelke iz mesa**, in sicer:

1. Meso (telečje, goveje, jagnječje, kozje, jelenjadi, osličje),
2. Prekajeno meso govedí ali drobnice (salame, klobase itd.),
3. Jedilno živalsko olje in maščobe,
4. idr.

Kriteriji (podpravidniki) za ocenjevanje presnega mesa in suhomesnatih izdelkov (kategorija »suhe salame, suhe klobase«²⁰):

1. Izvor živila:

- Suhomesnati izdelek vsebuje vsaj 25 % mesa govedí, drobnice, oslov, jelenjadi (divje, ne iz obore) iz haloških suhih travíšč, preostali manjkajoči delež mesa pa iz območja Haloz oziroma Slovenije, razen, če živil oz. gradiv ni mogoče zagotoviti v Sloveniji (npr. sol, sladkor, riž ...)
- Izvor krme za živali
  - mora tokom celega leta biti vsaj 50 % iz haloških suhih travíšč, preostalih 50 % krme se lahko dokupi iz drugih travíšč s Haloz (prejme 10 točk)
ALI
  - Kmetija, ki kriterija glede izvora krme 50 % iz haloških suhih travíšč ne dosega, mora z ustreznimi evidencami (!) izpolnjevati naslednji kriterij: 50 % krme mora tokom celega leta biti vsaj 50 % s travíšč z območja Haloz, ostala količina dokupljene krme pa iz drugih območij (prejme 5 točk).
- Paša črede govedí, oslov na suhih travíščih skupaj največ 4 mesece v letu.
- Paša drobnice na suhih travíščih skupaj največ 5 mesecev v letu.

2. Merila kakovosti za mesne izdelke:

- kakovost zorenja (suha mesnina).
- zunanji izgled.
- prerez (sestava, barva).
- tekstura.
- vonj.
- okus (suhe mesnine).

3. **Merila celostne podobe izdelka** – embalaža, etiketa, zgodba, prodajna cena.

4. **Merilo morebitne predhodne nagrajenosti izdelka.**

4.4.2.1.3 Veriga pridelovalcev sadja, zelišč in medu – izdelki iz sadja, zelišč in čebeljih pridelkov

V verigi pridelovalcev sadja, zelišč in medu se ocenjuje **sveže sadje in zelišča, zdravilne rastline in orehe, lešnike in druge plodove ter med in prehranske izdelke iz sadja, plodov, zelišč in čebeljih pridelkov ter brezalkoholne in alkoholne pijače.**

Sadje in zelišča:

1. Sveže sadje (jabolka, hruške, slive, češnje, višnje, skorš, nešplja, dren)
2. Sveža zelišča in začimbe ter ne gojene rastline,
3. Zdravilne rastline (kulinarika),
4. Orehi in lešniki.

²⁰ Ocenjevanje suhomesnatih izdelkov iz kategorije »suho meso, vratina, mesnata slanina, meso iz tünke« v trenutni fazi ni bilo vključeno, saj na območju Haloz trenutno ni tradicije sušenja in konzerviranja kosov mesa živine, ki se pase na suhih travíščih, to je goveda, drobnice in oslov. Ocenjevanje svežega in zamrznjenega mesa se mora vključiti v ocenjevanje za pridobitev pravice do uporabe KBZ S haloških lazov/bregov. Trenutno ni bilo predmet študije nastale v okviru projekta LIFE TO GRASSLANDS (LIFE 14 NAT/SI/000005).

Živilski izdelki iz sadja, plodov, zelišč in medu:

1. Sušeno sadje in sušene zdravilne rastline (gojene in divje – za kulinariko, za zdravje - čaji),
2. Sušeni orehi, lešniki in drugi plodovi,
3. Predelano in konzervirano sadje (želeji, marmelade, džemi, kompoti, sadje v sladkem sirupu, kis, slanici ali alkoholu idr., namazi in omake ipd.) in zdravilne rastline in začimbe.
4. Kis,
5. Rastlinsko olje,
6. Sušene začimbe in zelišča,
7. Cvetlični med, izdelki iz cvetličnega medu in drugih čebeljih pridelkov,

Brezalkoholne in alkoholne pijače:

1. Naravni sirupi in drugi naravni pripravki za proizvodnjo pijač,
2. Sadni sokovi in nektarji,
3. Žgane pijače (žganja, grenčica, likerji itd.),
4. Medica, medeni liker, medena penina in medeno žganje, žganje z medom.
5. Prehranski dodatki (tinkture).

A Kriteriji (podprilniki) za ocenjevanje izdelkov iz sadja

1. Izvor živila:

- Izdelki iz sadja vsebujejo več kot 50 % sadja s travniških/ekstenzivnih sadovnjakov z območja Haloz (lastno ali kupljeno) (10 točk).
- Izdelki iz sadja vsebujejo manj kot 50 % sadja iz travniških/ekstenzivnih sadovnjakov z območja Haloz (lastno ali kupljeno), ostalo polovico lahko predstavlja drugo sadje s Haloz ali drugih območij (5 točk).
- Kot osnovno živilo za izdelke iz sadja se upošteva: sadje starih sadnih sort in novejših odpornih sadnih sort iz Haloz (jabolka, hruške, slive, češnje, višnje, oreh, skorš, nešplja, breskev, marelice) iz travniškega/ekstenzivnega sadovnjaka in/ali plodovi avtohtonih grmovnic in dreves, ki rastejo na suhih travniških Haloz (rumeni dren, šipek, glog, brek, črni trn, črni bezeg ...).

2. Merila kakovosti za izdelke iz sadja:

- barva
- vonj
- okus
- konsistenca

3. Merila celostne podobe izdelka – embalaža, etiketa, zgodba, prodajna cena.

4. Merilo morebitne predhodne nagrajenosti izdelka.

B Kriteriji (podprilniki) za ocenjevanje izdelkov iz zelišč

1. Izvor živila

- Kot osnovno živilo se upoštevajo zelišča in trave, ki izvirajo in so nabrane na suhih travniških v Halozah in/ali iz sonaravno vzgojenih (avtohtonih) zelišč na kmetijah v Halozah.
- Čaji in čajne mešanice, ki vsebujejo več kot 50 % zelišč nabranih na suhih travniških v Halozah, se točkujejo z 10 točkami.

- Čaji in čajne mešanice, ki vsebujejo manj kot 50 % zelišč nabranih na suhih traviščih v Halozah, se točkujejo s 5 točkami.
  - Nabiranje in vzgoja zelišč in trav poteka sonaravno/trajnostno in skladno s področno zakonodajo.
2. **Kriteriji oz. merila kakovosti za zelišča in izdelke iz zelišč:**
    - izgled,
    - vonj čaja oz. napitka,
    - aroma,
    - polnost.
  3. **Merila celostne podobe izdelka** – embalaža, etiketa, zgodba, prodajna cena.
  4. **Merilo morebitne predhodne nagrajenosti izdelka.**

C Kriteriji (podprilnik) za ocenjevanje cvetličnega medu in izdelkov iz čebeljih pridelkov/cvetličnega medu

1. Izvora živila

- Kot osnovno živilo pri ocenjevanju medu in izdelkov iz medu ter čebeljih pridelkov se upoštevajo vrste medu, ki so značilne za pridelavo v ohranjeni kulturni krajini Haloz na območju suhih travišč in niso produkt tujerodnih rastlin (npr. akacijev med): cvetlični, lipov, kostanjev in gozdni med.
- Čebelnjak stoji na območju Natura 2000 Haloze – vinorodne ali območju Natura 2000 Boč-Haloze-Donačka gora (10 točk) ali na območju Haloz (5 točk).
- Podatek o vsebnosti vode se oceni v sklopu ocenjevanja Dobrot slovenskih kmetij oziroma ga priloži prijavitelj/čebelar. Med, ki vsebuje 18 % vode ali manj se šteje kot med višje kakovosti (1 točka), med ki vsebuje >18-20 % vode je med, ki je skladen z zakonodajo o medu²¹ (0 točk).

2. Kriteriji oz. merila kakovosti za med in izdelke iz medu:

- videz – čistost, barva, bistrost
- vonj
- okus
- aroma – vrstna značilnost, obstojnost
- vsebnost vode
- celostna podoba izdelka – pravilna označenost medu in primernost embalaže, etikete, zgodba, prodajna cena
- nagrajenost

3. Merila celostne podobe izdelka – embalaža, etiketa, zgodba, prodajna cena.

4. Merilo morebitne predhodne nagrajenosti izdelka.

Kriteriji kakovosti so natančno opredeljeni v pravilnikih in ocenjevalnih listih v poglavju 5.3.1

²¹ Pravilnik o senzoričnem ocenjevanju medu, Čebelarska zveza Slovenije.

4.4.2.2 Veriga rokodelcev – rokodelski izdelki

V verigi izdelovalcev rokodelskih izdelkov se ocenjuje izdelke iz **štirih glavnih skupin**, v katere razvrščamo **rokodelske izdelke in izdelke unikatnega ter industrijskega oblikovanja**, in sicer:

- izdelki kot nadaljevanje rokodelske dediščine,
- repliciranje izdelkov rokodelske dediščine,
- interpretacija izdelkov rokodelske dediščine (interpretiramo lahko funkcijo ali obliko, najbolje, če oboje),
- novi, inovativni rokodelski izdelki ter izdelki unikatnega ter industrijskega oblikovanja;

Ocenjevanje se izvaja za naslednje **vrste rokodelskih izdelkov in izdelkov unikatnega in industrijskega oblikovanja**:

- Lončarske in keramične izdelke (lončarstvo in pečarstvo)
- Pletarstvo (iz pintovih vej, breze in vrbja, koruznega ličja, slame)
- Tkalstvo (tradicionalno in sodobno)
- Izdelovanje krpank (samo unikatni izdelki)
- Ročno pletenje z volno in polstenje
- Kvačkanje
- Klekljanje
- Vezenje (vse vrste vezenin)
- Unikatno poslikavanje tkanin
- Unikatno šiviljstvo in krojaštvo
- Unikatno usnjarstvo, sedlarstvo
- Lesna galanterija
- Tesarstvo
- Sodarstvo
- Mizarstvo (replike/restavracija/unikatni izd.)
- Rezbarstvo
- Intarzerstvo
- Oglarstvo
- Medičarstvo
- Svečarstvo
- Kovaštvo (orodno in podkovsko kovaštvo)
- Umetnostno kovaštvo
- Izdelovanje umetnega cvetja iz papirja in drugih naravnih gradiv
- Izdelovanje maskot in lutk
- Izdelovanje dekorativnih/okrasnih predmetov
- Replike izdelkov naših umetnikov, oblikovalcev, arhitektov v omejenih serijah
- Replike izdelkov kulturne dediščine
- Ročno poslikavanje različnih lesenih, keramičnih in kovinskih predmetov
- Interpretacije predmetov kulturne dediščine (t.i. re-design)
- Izdelovanje igrač (npr. vuga), maskot in lutk
- Izdelovanje glasbil in zvočil

- Izdelava maloserijskih kozmetičnih izdelkov iz naravnih gradiv
- Izdelki iz stekla
- Ostale tehnologije in unikatni izdelki, ki nastajajo kot interpretacije KD ali kot ustvarjalno spoznavanje novih, tudi tujih ustvarjalnih pristopov in tehnologij.

Kriteriji za ocenjevanje rokodelskih izdelkov in izdelkov unikatnega in industrijskega oblikovanja

1. Izvora gradiva:

- Rokodelski izdelki in izdelki unikatnega in industrijskega oblikovanja naj temeljijo predvsem na naravnih gradivih in gradivih, ki so značilna za območje Haloz in upoštevajo rokodelsko kulturno dediščino regije.
- Gradiva, ki se upoštevajo, v celoti izhajajo s haloških suhih travišč (10 točk).
- Če gradiva samo v manjšem deležu izhajajo z haloških suhih travišč, pa mora uporabnost izdelka biti obvezno vsebinsko vezana na travnik ali sadovnjak.
- Izdelki z zelišči (npr. mila) morajo vsebovati vsaj 5 % zelišč iz haloških travišč.

2. Kriteriji oz. merila kakovosti za rokodelske izdelke:

- kakovost gradiv(a)
- tehnološki proces in izdelava gradiv(a)
- narava in kulturna dediščina
- celovitost izdelka
- aplikativnost izdelka
- vzgojne in izobraževalne sestavine
- likovno estetske, umetniške oz. oblikovalske sestavine
- ekonomska vrednost
- trženje izdelka
- prodajna cena izdelka
- kraj ali regija – lokalno dodana vrednost
- število izdelkov
- trajnost izdelka

3. Merila celostne podobe izdelka – embalaža, etiketa, zgodba, prodajna cena.

4. Merilo morebitne predhodne nagrajenosti izdelka.

4.5 Delavnice za usposabljanje ponudnikov živilskih izdelkov izvedene s strani KGZS Zavod Ptuj

Glede na nizko število dopolnilnih dejavnosti za predelavo mleka, mesa in sadja je bilo za učinkovitejše »mreženje« z namenom doseganja ciljev in vizije v sklopu projekta s strani KGZS Zavod Ptuj ter ob podpori zunanjih strokovnjakov, izvedenih več izobraževanj in usposabljanj za predelavo osnovnih pridelkov iz suhih travišč in travniških sadovnjakov.

V obdobju od novembra 2018 do konca januarja 2019 so bile izvedene 3 delavnice za predelavo mesa, sadja in mleka po 8 ur ter intenzivni tečaji predelave mleka, mesa in sadja po 30 ur ter 2 delavnici ogledov primerov dobrih praks dopolnilne dejavnosti na kmetijah iz lokalnega okolja. Vsakega od srečanj se je udeležilo lepo število udeležencev (Tabela 15).

S tem je bila zagotovljena osnovna edukativna nota, ki je ključna pri vzpostavljanju sistema podeljevanja pravice do uporabe certifikata KBZ.

Tabela 15: Izvedena usposabljanja za predelavo mleka, mesa in sadja na območju Haloze

Dogodek	Datum	Kraj – lokacija	Št. udeležencev
Delavnica 8 h - predelava mesa	23.01.2018	Stoperce	30
Delavnica 8 h - predelava sadja	30.01.2018	Ptuj, Šolski center Turnišče	16
Delavnica 8 h - predelava mleka	31.01.2018	Ptuj, KGZS Zavod Ptuj	12
Tečaj 30 h - predelava mleka (v sklopu tega predstavitve pomena znamčenja za Haloze – ProVITAL d.o.o)	28.11.2018, 29.11.2018, 30.11.2018	Ptuj, Šolski center Turnišče	21
Tečaj 30 h - predelava mesa	14.10.2019, 16.10.2019, 17.10.2019, 18.11.2019	Ptuj, Šolski center Turnišče	13
Tečaj 30 h - predelava sadja	25.9.2019, 26.9.2019, 9.10.2019	Ptuj, Šolski center Turnišče	15
Ogled praks (8 h) predelave na kmetijah iz lokalnega okolja – meso	21.10.2019	Teren	12
Ogled praks (8 h) predelave na kmetijah iz lokalnega okolja – sadje	29.10.2019	Teren	11
		Skupaj	130

5 SISTEM PODELJEVANJA PRAVICE DO UPORABE KBZ S HALOŠKIH BREGOV/LAZOV

Potrošniki se vedno bolj zavedajo pomena ohranjene narave in vrstno pestrih travnikov ter družbene odgovornosti, zato vedno bolj posegajo po produktih, ki so prijazni do okolja, lokalnega porekla in koristni za lokalno skupnost. Če so taki izdelki jasno prepoznavni oz. označeni z znamko, so zanje pripravljeni plačati več. Produkti, ki bi bili označeni z znamko S haloških bregov/lazov, katerih proizvodnja podpira ohranjanje vrstno pestrih travišč v Halozah in so proizvedeni po tradicionalnih metodah gospodarjenja, bi zato lahko dobili pomembno mesto na trgu. V ozadju znamke »stoji« kompleksen sistem, ki je predstavljen v nadaljevanju.

Sistem podeljevanja pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov temelji na: (i) poslovniku za vzpostavitev sistema podeljevanja pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov, (ii) dokumentaciji podeljevanja pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov, (iii) poslovniku strokovne komisije za ocenjevanje ponudbe s KBZ S haloških bregov/lazov ter (iv) poslovniku trženja ponudbe certificirane s KBZ S haloških bregov/lazov.

5.1 Poslovník za vzpostavitev sistema podeljevanja pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov

72

Določila Poslovnika za vzpostavitev sistema podeljevanja pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov so sestavljena iz:

- Sistema ocenjevanja kakovosti in izvora-porekla produktov označenih s KBZ S haloških bregov/lazov za vsako kategorijo izdelkov.
- Sistema podeljevanja pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov.
- Sistema zagotavljanja kakovosti produktov certificiranih s KBZ S haloških bregov/lazov – spremljanje dejanske kakovosti in izvora produktov.
- Sistem celovitega trženja ponudbe produktov certificiranih s KBZ S haloških bregov/lazov.

5.1.1 Vzpostavitev sistema in akterjev podeljevanja pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov

V sistemu podeljevanja pravice do uporabe KBZ S haloških lazov je udeleženih več subjektov, ki morajo striktno izvajati določene naloge in sicer:

- Lastnik in Nosilec ter Upravljevec in Skrbnik KBZ S haloških bregov/lazov,
- Koordinator sistema ocenjevanja produktov za pridobitev pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov,
- Delovna skupina za vzpostavitev sistema podeljevanja pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov,
- Strokovna skupina za ocenjevanje produktov za pridobitev pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov,

- Prijavitelji oz. ponudniki produktov prijavljenih v ocenjevanje za pridobitev pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov,
- Koordinator sistema trženja in prodaje ponudbe certificirane s KBZ S haloških bregov/lazov.

Njihove naloge so predstavljene v Pravilniku o KBZ S haloških bregov/lazov.

5.1.2 Izhodišča za podeljevanje pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov

Poslovniki za vzpostavitev sistema podeljevanja pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov določa:

- Namen, podeljevanja pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov.
- Pomen podeljene pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov.
- Pogoje za pridobitev pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov.
- Dokumentacijo sistema podeljevanja pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov.

Osnovni namen podeljevanja pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov je spodbujanje proizvajalcev in ponudnikov na projektnem območju Haloze za celovito in povezano zagotavljanje kakovosti ponudbe v (s) Haloz/ah, skozi visoko kakovost:

- pridelkov in živilskih izdelkov iz suhih travišč in visokodebelnih sadovnjakov,
  - rokodelskih izdelkov in izdelkov unikatnega in industrijskega oblikovanja,
- z zgodbami, ki jih ločijo od podobnih v Sloveniji in sosednjih destinacijah.

73

Podeljena pravica do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov pomeni:

- znak priznanja dosežene kakovosti in izvora-porekla pridelkov in živilskih ter rokodelskih izdelkov, katerih ponudniki so pridobili pravico do uporabe KBZ v okviru veljavnih predpisov in z materialno ter moralno odgovornostjo zagotavljajo izvor-poreklo in doseženo kakovost le-teh kot je zapisano v kriterijih.
- dodatno promocijo in prodajo produktov označenih s KBZ skozi različne prodajne kanale.

Pogoji za pridobitev pravice do uporabe certifikata KBZ S haloških bregov/lazov se nanašajo na štiri kriterije ocenjevanja, ki so podrobno opisani v poglavju 4.4 in se nanašajo na: (i) izvor živil in gradiv, (ii) kakovost pridelka oz. izdelka, (iii) celostno podobo izdelka – embalaža, etiketa, zgodba, prodajna cena ter (iv) morebitno predhodno nagrajenost izdelka.

V sklopu testnega ocenjevanja so člani strokovnih komisij za ocenjevanje oblikovale dokumentacijo sistema podeljevanja pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov, ki jo sestavljajo naslednji dokumenti:

- Pravilnik o KBZ S haloških bregov/lazov in pogojih podeljevanja pravice do uporabe KBZ Iz HB/L,
- Pravilnike po posameznih razredih produktov, in sicer: meso in izdelki iz mesa, mleko in mlečni izdelki, sadje, zelišča
- Podpravidnike za vrste produktov,
- Ocenjevalne liste za posamezne produkte,

- Vlogo in Prijavnice za posamezne produkte,
- Poročilo Strokovne komisije za ocenjevanje,
- Sklep,
- Certifikat.

Za vsako ocenjevanje se vodi arhiv dokumentacije, fototeka in Register ponudnikov.

5.1.3 Označevanje ponudbe s certifikatom KBZ S haloških bregov/lazov

Oblikovanje celostne grafične podobe KBZ S haloških bregov/lazov ni tema tega projekta, niti pričujočega dokumenta.

Izdelava CGP KBZ je namreč proces, ki se ob pomoči deležnikov oblikuje skozi več zaporednih delavnic, ki jih vodita avtor sistema podeljevanja pravice do uporabe certifikata KBZ skupaj z oblikovalcem CGP KBZ.

Na zadnji delavnici z deležniki, 11. 9. 2019 na Turistični kmetiji Pungračič, smo med deležniki s vprašalnikom povprašali po ustreznosti predlaganega imena za KBZ s suhih travišč oz. smo zaprosili za predloge imen za znamko. V zadnjem delu vprašalnika 4 (Priloga 5) z imenom "Izkaz interesa o vključitvi v kolektivno blagovno znamko suhih travišč Haloze (KBZ Haloze)" so bila pridobljena mnenja 14 deležnikov oz. predstavnikov kmetij oz. predstavnikov z registrirano dopolnilno dejavnostjo, in sicer:

- 57 % (8) jih je glasovalo za ime KBZ "Iz haloških bregov oz. haloški bregi",
- samo 14 % (2) pa za ime MBZ "Iz haloških lazov oz. haloški lazi".

Drugi predlogi imen za KBZ so bili:

- Iz haloških bregov-lazov
- Iz haloških lazov - z ljubeznijo in sonaravno
- Iz haloških lazov – v skrbi za vas in naravo
- Haloški bregi in lazi
- Iz haloških travnikov (*opomba: slednji izraz ni primeren, saj večina Haložanov pod imenom travnik razume travnike v ravnini*).

CGP KBZ z delovnim imenom S haloških bregov/lazov bo nastala v sklopu po projektne aktivnosti, ko bo vzpostavljen sistem podeljevanja pravice do uporabe KBZ in subjektov za njegovo udejanjanje – Lastnik in Nosilec ter Upravljavac in Skrbnik KBZ.

5.1.4 Podeljevanje pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov

V sklopu projekta so strokovnjaki 29. in 30. 5. 2019 izvedli štiri strokovne delavnice s ponudniki za štiri verige produktov s haloških travišč, in sicer ločeno za: mleko in izdelke iz mleka; meso in izdelke iz mesa; sadje, med in zelišča ter izdelke iz le-teh; in za rokodelske izdelke. Ob senzoričnih lastnostih, torej zaznani kakovosti živilskega izdelka ter ob merilih za ocenjevanje kakovosti rokodelskih izdelkov, je bil posebej poudarjen pomen izvora živil in gradiv z območja Halož ter celostna podoba izdelka – primernost za na tržno polico.

Istega dne kot delavnice s ponudniki so bila izvedena tudi testna ocenjevanja pridelkov in živilskih ter rokodelskih izdelkov, ki so jih 29. in 30. 5. 2019 na ocenjevanje prinesli ponudniki za vse štiri predvidene verige produktov. Strokovne komisije so ocenile: mlečne izdelke, suhomesne izdelke, izdelke iz sadja, medu in zelišč ter rokodelske izdelke. Poročilo o izvedenem testnem ocenjevanju je v poglavju 6.

V primeru vzpostavitve sistema podeljevanja pravice do uporabe KBZ z delovnim imenom S haloških bregov/lazov bo skupaj s KGZS Zavodom Ptuj in izvajalko aktivnosti vzpostavitve sistema podeljevanja pravice do uporabe certifikata KBZ oblikovan razpis in izvedeno ocenjevanje izdelkov v sklopu vsakoletnega ocenjevanja na Ptuj - Dobrote slovenskih kmetij.

Trenutno se na Dobrotah slovenskih kmetij izvaja ocenjevanje v kategorijah naslednjih živilskih izdelkov:

1. (i) Kisi, (ii) Konzervirane vrtnine, (iii) Kompoti, (iv) Suho sadje, (v) Marmelade, (vi) Sokovi, (vii) Sadjevci, (viii) Vina, (ix) Žgane pijače, (x) Čaji, (xi) Med;
2. Olja
3. Mesni izdelki
4. Mlečni izdelki
5. Izdelki iz žit

Vse kategorije, razen konzervirane vrtnine in izdelki iz žit, so primerne tudi za ocenjevanje za pridobitev pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov.

Dodatno je potrebno vzpostaviti ocenjevalno kategorijo in strokovno komisijo za ocenjevanje rokodelskih izdelkov.

Spletni portal Dobrot Slovenskih kmetij (<http://www.dobroteslovenskihkmetij.si/index.php/ocenjevanja/rezultati-ocenjevanj-2019>) omogoča, da bo zagotovljeno tudi pogoju javne objave v registru ter vodenju arhiva ocenjenih izdelkov.

Ob senzoričnih lastnostih (kriterij 2) bo potrebno zagotoviti v Strokovnih komisijah za ocenjevanje tudi člane, ki bodo ocenil ostale tri kriterije, in sicer:

- 1) izvor živil oz. gradiv, ki je izločevalno merilo.
- 2) celostno podobo izdelka – embalaža, etiketa, zgodba, prodajna cena, ki zagotavljajo, da je izdelek primeren za trženje na prodajnih policah.
- 3) merilo morebitne predhodne nagrajenosti izdelka, ki je neobvezen kriterij in dviguje oceno izdelka potem, ko so pozitivno ocenjeni ostali trije kriteriji.

5.2 Dokumentacija za podeljevanja pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov

V primeru vzpostavitve sistema podeljevanja pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov bo potrebno slediti:

- osnovnemu in področnim pravilnikom ter podpravilnikom o podeljevanju pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov,
- razpisni dokumentaciji za izvajanje sistema podeljevanja pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov,
- dokumentaciji za poročanje o ocenjevanju izdelkov za pridobitev pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov,
- dokumentaciji za podelitev pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov.

5.2.1 Osnovni in področni pravilniki ter podpravilniki o podeljevanju pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov

Za namene testnega ocenjevanja pridelkov in izdelkov iz Haloz so bili oblikovani osnovni in področni pravilniki ter podpravilniki o podeljevanju pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov z ocenjevalnimi listi, in sicer:

- Pravilnik o kolektivni blagovni znamki S haloških bregov/lazov in pogojih podeljevanja pravice do uporabe kolektivne blagovne znamke S haloških bregov/lazov
- Pravilnik in podpravilniki o ocenjevanju pridelkov in živilskih izdelkov za pridobitev pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov
- Pravilnik o ocenjevanju rokodelskih izdelkov za podelitev pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov

5.2.1.1 Pravilnik o kolektivni blagovni znamki S haloških bregov/lazov in pogojih podeljevanja pravice do uporabe kolektivne blagovne znamke S haloških bregov/lazov

V Prilogi 6 je predstavljen Pravilnik o kolektivni blagovni znamki S haloških bregov/lazov in pogojih podeljevanja pravice do uporabe kolektivne blagovne znamke S haloških bregov/lazov.

Ko bo vzpostavljena celostna grafična podoba ter ime in slogan znamke, bo te komponente potrebno vstaviti v osnovni pravilnik.

5.3.1.3 Pravilnik in podpravilniki o ocenjevanju pridelkov in živilskih izdelkov za pridobitev pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov

V Prilogi 7 je predstavljen Pravilnik o ocenjevanju pridelkov in živilskih izdelkov za pridobitev pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov, v Prilogi 8 pa podpravilniki za tri verige živilskih izdelkov, in sicer: meso in izdelki iz mesa, mleko in mlečni izdelki ter sadje/zelišča/med in izdelki iz sadja/zelišč/iz čebeljih pridelkov.

5.3.1.2 Pravilnik o ocenjevanju rokodelskih izdelkov za podelitev pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov

V prilogi 9 je predstavljen Pravilnik o ocenjevanju rokodelskih izdelkov za podelitev pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov.

5.2.2 Razpisna dokumentacija za izvajanje sistema podeljevanja pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov

Razpisna dokumentacija za izvajanje sistema podeljevanja pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov se nanaša na: (i) Razpis, (Vlogo) in (iii) Prijavnici za pridelke in živilske izdelke ter rokodelske izdelke.

5.2.2.1 Razpis

V Prilogi 10 je predstavljen obrazec za razpis ocenjevanja za pridobitev pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov.

5.2.2.2 Vloga

V Prilogi 11 je predstavljena Vloga potencialnega ponudnika, ki bi želel vstopiti v Mrežo ponudnikov in sistem ocenjevanja produktov za pridobitev pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov. Vlagatelj mora oddati v času oddaje vloge popolno izpolnjen in podpisan obrazec.

5.2.2.3 Prijavnici za živilske in rokodelske izdelke

V Prilogi 12 sta predstavljeni Prijavnici za prijavo pridelkov in živilskih izdelkov ter rokodelskih izdelkov v ocenjevanje za pridobitev pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov. Prijavitelj mora oddati v času prijave na ocenjevanje popolno izpolnjeno in podpisano Prijavnico.

5.2.3 Dokumentacija za poročanje o ocenjevanju

Dokumentacija za poročanje o ocenjevanju za pridobitev pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov se nanaša na: (i) Poročilo strokovne komisije za ocenjevanje, (ii) Sklep in (iii) Skupno poročilo Strokovne komisije za ocenjevanje produktov s KBZ S haloških bregov/lazov.

5.2.3.1 Poročilo strokovne komisije za ocenjevanje

Priloga 13 prikazuje obrazec Poročilo strokovne komisije za ocenjevanje. Za vsak ocenjen izdelek člani Strokovne komisije za ocenjevanje podajo priporočila, ki so skupaj s številom točk, ki jih je dosegel izdelek, zapisana na Poročilu. Poročilo podpišejo vsi člani Strokovne komisije za ocenjevanje.

5.2.3.2 Sklep

Priloga 14 prikazuje obrazec Sklep, ki se ga izda za vsak ocenjen izdelek. Sklep za pridobitev ali ne pridobitev pravice do uporabe KBZ podpiše predsednik Strokovne komisije za ocenjevanje.

5.2.3.3 Skupno poročilo Strokovne komisije za ocenjevanje produktov s KBZ

Priloga 15 prikazuje obrazec za Skupno poročilo strokovne komisije za ocenjevanje, katerega vsebino, po opravljenem ocenjevanju, oblikujejo člani le-te. V skupnem poročilu so predstavljeni rezultati ocenjevanja ter skupne ugotovitve in priporočila za prijavitelje. Skupno poročilo podpišejo vsi člani Strokovne komisije za ocenjevanje.

5.2.4 Dokumentacija za podelitev pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov

Dokumentacija za podelitev pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov se nanaša na: (i) Certifikat, (ii) Pogodbo in (iii) Vpis v Register ponudnikov certificirane ponudbe s KBZ S haloških bregov/lazov.

5.2.4.1 Certifikat

Priloga 16 prikazuje obrazec Certifikat, ki se ga izda za vsak ocenjen izdelek. Certifikat za podeljeno pravico do uporabe KBZ podpišeta predsednik Strokovne komisije za ocenjevanje in direktor Lastnika KBZ S haloških bregov/lazov.

5.2.4.2 Pogodba

Po zaključenem sistemu podelitve pravice do uporabe KBZ Lastnik KBZ in upravičenec do uporabe KBZ skleneta pogodbo o sodelovanju in uporabi KBZ. S pogodbo se določi pravila, ki veljajo za vse izdelke, ki jim je bila podeljena pravica do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov.

5.2.4.3 Vpis v Register ponudnikov certificirane ponudbe s KBZ S haloških bregov/lazov

Lastnik KBZ S haloških bregov/lazov vodi in javno objavi Register ponudnikov certificirane ponudbe s KBZ S haloških bregov/lazov.

V Registru se vodi in javno predstavi:

- Upravičence oz. ponudnike (kontaktni podatki) in njihove izdelke, ki so pridobili pravico do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov (ime in šifra izdelka)
- Slikovni material, ki se nanaša na fotografije izdelkov, ki jim je bila podeljena pravica do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov in po želji tudi ponudnikov.

5.3 Poslovník strokovne komisije za ocenjevanje ponudbe s KBZ S haloških bregov/lazov

Za ocenjevanje pridelkov in živilskih izdelkov ter rokodelskih izdelkov je oblikovan Poslovník strokovne komisije za ocenjevanje produktov certificiranih s KBZ S haloških bregov/lazov.

5.3.1 Ocenjevanje pridelkov in živilskih izdelkov certificiranih s KBZ S haloških bregov/lazov

Ocenjevanje pridelkov in živilskih izdelkov je izjemno zahteven proces dela, saj ima vsaka skupina pridelkov in živilskih izdelkov tipične lastnosti in posebnosti, kar zahteva drugačna merila ocenjevanja, ki so zapisana v pod-pravilnikih in posebnih ocenjevalnih listih.

V nadaljevanju so predstavljene:

- uvodne aktivnosti koordinatorja, ki pripravi pridelke in živilske izdelke za ocenjevanje in jih opremi s potrebno dokumentacijo in drobnim inventarjem za njihovo ocenitev,
- potek ocenjevanja pridelkov in živilskih izdelkov,
- zaključne aktivnosti pri ocenjevanju pridelkov in živilskih izdelkov za pridobitev ali zavrnitev pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov.

79

5.3.1.1 Uvodne aktivnosti koordinatorja pri ocenjevanju živilskih izdelkov s KBZ Iz haloških bregov/lazov

1. Koordinator ocenjevanja načeloma mesec dni pred dnem ocenjevanja javno objavi termin, lokacijo, čas in način dostave ter pogoje ocenjevanja živilskih izdelkov.
2. Koordinator pomaga prijaviteljem pri izpolnjevanju Prijavnic in jim svetuje pri pripravi na ocenjevanje.
3. Prijavitelji dostavijo živilske izdelke (vedno po dva vzorca) v ocenjevanje razpisanega dne do 11. ure, če se ocenjuje ob 14. uri.
4. Ocenjevanje poteka v zaprtem prostoru in za vsak živilski izdelek se načrtuje okrog 40-50 cm² prostora – šolska postavitve miz.
5. Živilske izdelke se razporedi na mize po logičnem zaporedju - najprej brezalkoholne pijače in čaji, peciva in krušni izdelki, mlečni izdelki, mesni izdelki, marmelade, alkoholne pijače itd.
6. Vzorce za ocenjevanje se opremi z dokumenti – Prijavnica z dokazilom o izvoru živil, dokazila o prejetih nagradah/certifikatih in Ocenjevalni list za vsak živilski izdelek.
7. Za degustiranje se pripravi primeren inventar - žlice, kozarce, deske in nože, vilice, papirnate serviete idr. in vodo.
8. Koordinator poskrbi, da so živilski izdelki v optimalnem stanju za ocenjevanje (primerno ohlajeni oz. segreti).

5.3.1.2 Potek ocenjevanja živilskih izdelkov s KBZ S haloških bregov/lazov

1. Prijavitelji niso prisotni pri ocenjevanju, razen, če je ocenjevanje javno.
2. V prostoru za ocenjevanje so člani Strokovne komisije za ocenjevanje, Koordinator in njegov pomočnik.
3. Člani Strokovne komisije za ocenjevanje se pred ocenjevanjem razgledajo po prostoru za ocenjevanje in podajo mnenje k primerni organiziranosti in optimalnih možnostih za ocenjevanje.
4. Koordinator poskrbi, da lahko člani Strokovne komisije za ocenjevanje ocenijo živilske izdelke v optimalnem stanju – npr. primerno ohlajene oz. segrete oz. kuhane (čaj, klobase ipd.), narezane ipd.
5. Člani Strokovne komisije lahko v enem sklopu ocenjevanja optimalno ocenijo do največ 50 živilskih izdelkov.
6. Predsednik Strokovne komisije za ocenjevanje razglasi začetek ocenjevanja.
7. Ocenjevanje vsakega živilskega izdelka poteka istočasno za vse tri člane Strokovne komisije za ocenjevanje na osnovi meril zapisanih v dotičnem Pravilniku in na Ocenjevalnem listu.
8. Koordinator v vnaprej pripravljen dokument (excel dokument) sproti zapisuje dosežene točke vsakega posameznega živilskega izdelka iz Ocenjevalnega lista.
9. Ob ocenjevanju vsakega živilskega izdelka se napiše Poročilo - Koordinator komunicira s člani Strokovne komisije za ocenjevanje preko šifre izdelka in v prostor za komentar zapiše priporočilo po navodilu predsednika Strokovne komisije za ocenjevanje.
10. Predsednik Strokovne komisije razglasi konec ocenjevanja.
11. Koordinator vpiše dosežene točke vseh živilskih izdelkov v Končno poročilo, ki mu Strokovna komisija za ocenjevanje doda skupno mnenje o poteku ocenjevanja in kakovosti ocenjenih izdelkov.
12. Ocenjene izdelke fotografira verodostojen fotograf, večč fotografiranja kulinaričnih izdelkov. Bistveno je, da fotografira na nevtralnih (belih) ozadjih, brez kakršnihkoli okraskov, rož idr. dekoracij.

80

5.3.1.3 Zaključne aktivnosti pri ocenjevanju živilskih izdelkov s KBZ S haloških bregov/lazov

1. Poročilo za vsak živilski izdelek se natisne v dveh izvodih in oba podpišejo vsi trije člani Strokovne komisije za ocenjevanje. En izvod Poročila prejme Prijavitelj, drugi ostane v arhivu Koordinatorja, skupaj s sliko živilskega izdelka (v tiskani in digitalni obliki).
2. Koordinator oblikuje Sklepe o pridobitvi ali zavrnitvi pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov za vsak živilski izdelek – dva izvoda za vsak živilski izdelek. Sklepe podpiše predsednik Strokovne komisije za ocenjevanje.
3. Končno poročilo o ocenjevanju živilskih izdelkov podpišejo vsi trije člani Strokovne komisije za ocenjevanje. Hrani se v arhivu Koordinatorja ocenjevanja.
4. Po končanem ocenjevanju Koordinator pospravi živilske izdelke – tiste, ki jih je degustirala Strokovna komisija za ocenjevanje.
5. Po končanem ocenjevanju se prijaviteljem vrne izdelke, ki so bili namenjeni fotografiranju.

6. Prijaviteljem se v tridesetih dneh po ocenjevanju po pošti pošlje Poročilo in Sklep. Na uradni podelitvi se jim podeli tudi Certifikat. Nato se jih povabi na sedež Upravljavca in Skrbnika KBZ S haloških bregov/lazov, kjer podpišejo Pogodbo. V Register se vpiše Prijavitelja in vse živilske izdelke, ki so pridobili pravico do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov. S tem pridobijo dogovorjeno število nalepk, zastavic oz. materiala s katerim označijo živilske izdelke, ki so pridobili pravico do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov.
7. Vse ocenjene živilske izdelke in njihove avtorje (prijavitelje) se predstavi v javno objavljenem Registru izdelkov in storitev, ki jim je bila podeljena pravica do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov.
8. Na javni prireditvi se podeli certifikate o pridobljeni pravici do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov.

5.3.2 Ocenjevanje rokodelskih izdelkov

Ocenjevanje rokodelskih izdelkov, izdelkov unikatnega in industrijskega oblikovanja s KBZ S haloških bregov/lazov je zahtevno delo, saj ima vsaka skupina rokodelskih izdelkov tipične lastnosti in posebnosti, kar zahteva natančno proučitev posameznega izdelka skozi enotna *merila ocenjevanja*, ki so zapisana v *pravilniku in posebnem ocenjevalnem listu*.

V nadaljevanju so predstavljene:

- uvodne aktivnosti koordinatorja, ki pripravi izdelke za ocenjevanje in jih opremi s potrebno dokumentacijo za njihovo ocenitev,
- potek ocenjevanja rokodelskih izdelkov,
- zaključne aktivnosti pri ocenjevanju rokodelskih izdelkov za pridobitev ali zavrnitev pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov.

5.3.2.1 Uvodne aktivnosti koordinatorja pri ocenjevanju rokodelskih izdelkov s KBZ S haloških bregov/lazov

1. Koordinator ocenjevanja načeloma mesec dni pred dnem ocenjevanja javno objavi termin, lokacijo, čas in način dostave ter pogoje ocenjevanja rokodelskih izdelkov.
2. Koordinator pomaga prijaviteljem pri izpolnjevanju Vloge in Prijavnice in jim svetuje pri pripravi na ocenjevanje.
3. Prijavitelji dostavijo rokodelske izdelke v ocenjevanje razpisanega dne do 11. ure, če se ocenjuje ob 14. uri.
4. Ocenjevanje poteka v zaprtem prostoru in za vsak rokodelski izdelek se načrtuje okrog 40-50 cm² prostora – šolska postavitvev miz.
5. Rokodelske izdelke se razporedi na mize po logičnem zaporedju (npr. vse izdelke istega gradiva skupaj – iz lesa, iz kovin, iz blaga ipd.).
6. Vzorce za ocenjevanje se opremi z dokumenti – Prijavnica z dokazilom o izvoru gradiv, potrdili o prejetih nagradah/certifikatih in Ocenjevalnim listom za vsak rokodelski izdelek.
7. Za ogled vzorca se po potrebi pripravi primeren inventar.

8. Koordinator poskrbi, da so rokodelski izdelki v optimalnem stanju za ocenjevanje (npr. primerno postavljeni na mizo oz. drugo površino).

5.3.2.2 Potek ocenjevanja rokodelskih izdelkov s KBZ S haloških bregov/lazov

1. Strokovna komisija za ocenjevanje ocenjuje le dokončno izdelane izdelke, ne pa raznih idejnih zasnov ali prototipov.
2. Le v izjemnih primerih si izdelovanje izdelka(-ov) Strokovna komisija za ocenjevanje ogleda tudi pri izdelovalcu na terenu.
3. Prijavitelji niso prisotni pri ocenjevanju, razen, če je ocenjevanje javno.
4. V prostoru za ocenjevanje so člani Strokovne komisije za ocenjevanje, Koordinator in njegov pomočnik.
5. Koordinator poskrbi, da lahko člani Strokovne komisije za ocenjevanje ocenijo rokodelske izdelke v optimalnem stanju – npr. primerno postavljene na mizo.
6. Člani Strokovne komisije za ocenjevanje se pred ocenjevanjem razgledajo po prostoru za ocenjevanje in podajo mnenje k primerni organiziranosti in optimalnih možnostih za ocenjevanje.
7. Predsednik Strokovne komisije za ocenjevanje razglasi začetek ocenjevanja.
8. Člani Strokovne komisije lahko v enem sklopu ocenjevanja optimalno ocenijo do 70 rokodelskih izdelkov.
9. Ocenjevanje vsakega rokodelskega izdelka poteka istočasno za vse tri člane Strokovne komisije za ocenjevanje na osnovi meril v dotičnem Pravilniku in na Ocenjevalnem listu.
10. Ob ocenjevanju vsakega rokodelskega izdelka se napiše Poročilo - Koordinator komunicira s člani Strokovne komisije za ocenjevanje preko šifre izdelka in v prostor za komentar zapiše priporočilo po navodilu predsednika Strokovne komisije za ocenjevanje.
11. Koordinator v vnaprej pripravljen dokument (excel dokument) sproti zapisuje dosežene točke vsakega posameznega rokodelskega izdelka iz Ocenjevalnega lista.
12. Predsednik Strokovne komisije razglasi konec ocenjevanja.
13. Koordinator vpiše točke vseh rokodelskih izdelkov v Končno poročilo. Strokovna komisija za ocenjevanje dopiše skupno mnenje o poteku ocenjevanja in kakovosti ocenjenih izdelkov.
14. Ocenjene izdelke fotografira verodostojen fotograf. Bistveno je, da fotografira na nevtralnih (belih) ozadjih, brez kakršnihkoli okraskov, rož idr. dekoracij.

82

5.3.2.3 Zaključne aktivnosti pri ocenjevanju rokodelskih izdelkov s KBZ S haloških bregov/lazov

1. Poročilo za vsak rokodelski izdelek se natisne v dveh izvodih in oba podpišejo vsi trije člani Strokovne komisije za ocenjevanje. En izvod Poročila prejme Prijavitelj, drugi ostane v arhivu Lastnika, skupaj s sliko rokodelskega izdelka (v tiskani in digitalni obliki).
2. Končno poročilo o ocenjevanju rokodelskih izdelkov podpišejo vsi trije člani Strokovne komisije za ocenjevanje.
3. Koordinator oblikuje Sklepe o pridobitvi ali zavrnitvi pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov za vsak rokodelski izdelek – dva izvoda za vsak izdelek. Sklepe podpiše predsednik Strokovne komisije za ocenjevanje.

4. Po končanem ocenjevanju Koordinator razstavi rokodelske izdelke v razstavnem prostoru oz. jih vrne lastnikom.
5. Prijaviteljem se v tridesetih dneh po ocenjevanju po pošti pošlje Poročilo in Sklep. Na uradni podelitvi se jim podeli tudi Certifikat. Nato se jih povabi na sedež Lastnika/Upravljavca/Skrbnika KBZ S haloških bregov/lazov, kjer podpišejo Pogodbo. V Register se vpiše Prijavitelja in vse rokodelske izdelke, ki so pridobili pravico do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov. S tem pridobijo dogovorjeno število nalepk, zastavic oz. materiala s katerim označijo izdelke, ki so pridobili pravico do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov.
6. Vse ocenjene rokodelske izdelke in njihove avtorje (prijavitelje) se predstavi v javno objavljenem Registru izdelkov in storitev, ki jim je bila podeljena pravica do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov.
7. Na javni prireditvi se podeli certifikate o pridobljeni pravici do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov.

5.4 Poslovník sistema trženja in prodaje ponudbe pridelkov in živilskih ter rokodelskih izdelkov certificiranih s KBZ S haloških bregov/lazov

V Prilogah 17 in 18 sta predstavljena:

- Poslovník sistema trženja in prodaje ponudbe certificirane s KBZ S haloških bregov/lazov - Pripomoček za oblikovanje, trženje in prodajo **pridelkov in živilskih izdelkov** ter
- Poslovník sistema trženja in prodaje ponudbe certificirane s KBZ S haloških bregov/lazov - Pripomoček za oblikovanje, trženje in prodajo **rokodelskih izdelkov ter izdelkov unikatnega in industrijskega oblikovanja.**

6 POROČILO TESTNEGA OCENJEVANJA PONUDBE V NAVEZI S HALOŠKIMI SUHIMI TRAVIŠČI

Rešitev za ohranitev suhih travišč na območju Haloz vidimo projektni partnerji s konkretnimi **izvedbenimi ukrepi na terenu in z novo predlaganim rezultatsko-usmerjenim kmetijsko okoljskim ukrepom (KOP) za suha travišča ter v povezovanju kmetij, spodbujanju k predelavi pridelkov (mleka, mesa, sadja) in na ta način prodaji izdelkov s suhih travišč z dodano vrednostjo ter v pripravi oz. vzpostavitvi KBZ Haloze**. V ta namen so bili skupaj s člani Projektne skupine in s potrditvijo Delovne skupine oblikovani dokumenti - obrazci za razpis, vlogo, prijavo, ocenjevanje ter podajanje poročil za testno ocenjene pridelke in izdelke.

Testna ocenjevanja za vse štiri vrste živilskih izdelkov, in sicer: (i) mleko in mlečne izdelke, (ii) meso in suhomesnate izdelke, (iii) sadje in izdelke iz sadja haloških travniških sadovnjakov, (iv) med in izdelke iz čebeljih pridelkov, ter (v) za rokodelske izdelke, so potekala 29. in 30. maja 2019. Testiranje je bilo pomembno tako za Delovno skupino, ki je testirala oblikovane kriterije ocenjevanja, prijavnne obrazce in ocenjevalne liste ter za kmetije oz. rokodelce, ki so na testnem ocenjevanju pridobili oceno izdelkov s strani priznanih področnih strokovnjakov in njihove predloge za izboljšave.

6.1 Testno ocenjevanje izdelkov ponudnikov iz Haloz

84

Konec maja 2019 so bila izvedena **štiri testna ocenjevanja** izdelkov s suhih travišč in travniških sadovnjakov, dve v Cirkulanah in dve v Žetalah. Izdelke je na testnem ocenjevanju praviloma ocenjevala dvočlanska komisija po pripravljenih ocenjevalnih listih.

V nadaljevanju so predstavljeni **rezultati ocenjevanj in povzetki poročil** (celotna poročila so v prilogi 19) testnih ocenjevanj pridelkov in živilskih izdelkov ter rokodelskih izdelkov, ki sta jih ločeno zapisala predsednik/ca in članica komisije.

V ocenjevanje so komisije **prejele 136 izdelkov 40 proizvajalcev**. Ocenjevanja so pokazala, da **približno polovica izdelkov ustreza kriterijem ocenjevanja in samo ena tretjina ocenjenih izdelkov je že registrirana in se že trži v času ocenjevanja**.

6.1.1 Mlečni izdelki

Datum in kraj ocenjevanja: 30.05.2019 ob 16. uri, občinska dvorana, Žetale 4
Komisija: Sara Ketiš, KGZS Zavod Ptuj, dr. Tanja Lešnik Štuhec, ProVITAL d.o.o.

Kvantitativni rezultati:

Št. izdelkov na testnem ocenjevanju	23
Št. proizvajalcev na testnem ocenjevanju	6
Št. proizvajalcev z registrirano dejavnostjo	4
Odstotek (%) proizvajalcev z registrirano dejavnostjo	67
Št. izdelkov, ki so izpolnjevali kriterije za KBZ (z ali brez registracije)	16
Odstotek (%) izdelkov, ki so izpolnjevali kriterije za KBZ	70
Št. izdelkov, ki so izpolnjevali kriterije za KBZ (ŽE REGISTRIRANA dejavnost)	15
Odstotek (%) izdelkov, ki so izpolnjevali kriterije za KBZ (ŽE REGISTRIRANA dejavnost)	65

Pohvaliti velja število vzorcev poslanih na ocenjevanje (23/6), pa tudi število izdelkov, ki so izpolnjevali kriterije za KBZ in katerih nosilci so registrirani za predelavo mleka (15 od 23) (Slike 19). Želeli bi si več registriranih predelovalcev mleka, ki bi lahko v lastnih sirarnah ponudili tudi vodena doživetja.

Slike 19: Slike izbranih vzorcev ocenjenih mlečnih izdelkov

Vir: Arhiv ZRSVN.

Povzetek poročila ocenjevalne komisije:

- Senzorične lastnosti vzorcev mlečnih izdelkov so bile v osnovi dobre.
- Vzorci navadnega in sadnega jogurta so bili korektni. Nujno je polniti izdelek v novo embalažo, saj lahko že uporabljena embalaža vpliva na priokus izdelka.
- Vzorci sladke skute in sira za žar (kuhani siri) so bili po senzoričnih lastnosti primerni.
- Vzorci kisle skute so bili dobri, odličen je bil vzorec skute iz kozjega mleka. Predlagamo, da se za namaze iz skute (iz tradicionalno izdelane skute) uporabi skuto narejeno s pomočjo sirišča in mikrobiološke kulture, saj je bolj mazljiva in zato primerna za namaze.
- Vzorci mladega sira so bili zelo korektni.
- Vzorci poltrdega in trdega sira - nekaj izdelkov je bilo iz senzoričnega vidika zelo dobrih, poudarjamo pa, da je potrebno paziti pri zorenju (higijena, temperatura, vlaga in čas).
- Izdelovalci mlečnih izdelkov potrebujejo svetovanje strokovnjaka za oblikovanje celostne grafične podobe mlečnih izdelkov (embalažo in etiketo), saj vizualni izgled na dosega ocenjene senzorične kakovosti izdelkov in jim dela škodo na trgu.

6.1.2 Suhomesnati izdelki

Datum in kraj ocenjevanja: 30.05.2019 ob 18. uri, občinska dvorana, Žetale 4

Komisija: Peter Pribožič, KGZS Zavod Ptuj in Darja Artenjak, KGZS Zavod Ptuj, dr. Tanja Lešnik Štuhec, ProVITAL d.o.o.

86

Kvantitativni rezultati:

Št. izdelkov na testnem ocenjevanju	28
Št. proizvajalcev na testnem ocenjevanju	12
Št. proizvajalcev z registrirano dejavnostjo	2
Odstotek (%) proizvajalcev z registrirano dejavnostjo	17
Št. izdelkov, ki so izpolnjevali kriterije za KBZ (z ali brez registracije)	3
Odstotek (%) izdelkov, ki so izpolnjevali kriterije za KBZ	11
Št. izdelkov, ki so izpolnjevali kriterije za KBZ (ŽE REGISTRIRANA dejavnost)	2
Odstotek (%) izdelkov, ki so izpolnjevali kriterije za KBZ (ŽE REGISTRIRANA dejavnost)	7

Pohvaliti velja število vzorcev poslanih na ocenjevanje (28/12) (Slike 20). Skrb zbujujoče pa je dejstvo, da sta samo 2 od 12 proizvajalcev registrirana za predelavo mesa v suhe mesnine, kar pomeni, da imamo tudi samo 2 izdelka, ki sta izpolnjevala kriterije za KBZ.

Slike 20: Slike izbranih vzorcev ocenjenih suhomesnatih izdelkov

Vir: Arhiv ZRSVN.

Povzetek poročila ocenjevalne komisije:

- Vsi vzorci suhih mesnin so bili ocenjeni kot kvalitetni.
- Največ pozornosti pri izdelavi izdelkov je potrebno nameniti postopku sušenja, ki je odvisen od temperature, vlage in gibanje zrak, kar je v naravnih pogojih sušenja vsako leto nekoliko drugače. Izdelovalci, ki sušijo v sušilnicah in zorilnicah so manj odvisni od naravnih pogojev sušenja
- Pozornost je potrebno nameniti usklajenosti dodanih začimb, da dosežemo harmonijo okusa. Nobena začimba ne sme izstopati in ohranjen mora biti osnovni okus mesa.
- Izdelke je potrebno tudi primerno shraniti, da se prepreči izgubo na kvaliteti. Predlaga se vakumiranje in shranjevanje na primerni temperaturi.
- Izdelovalci suhomesnatih izdelkov potrebujejo svetovanje strokovnjaka za oblikovanje celostne grafične podobe izdelkov (embalažo in etiketo), saj vizualni izgled na dosega ocenjene senzorične kakovosti izdelkov in jim dela škodo na trgu.
- Za vse izdelke velja predlog oblikovanja skupne embalaže in etiket, ki bi jih lahko tudi skupaj nabavil upravljavec in skrbnik KBZ.

6.1.3 Sadje in izdelki iz sadja haloških travniških sadovnjakov

Datum in kraj ocenjevanja: 29.05.2019 ob 15. uri, občinska dvorana, Cirkulane 40a

Komisija: Tadeja Vodovnik Plevnik, KGZS Zavod Maribor, dr. Tanja Lešnik Štuhec, ProVITAL d.o.o.

Kvantitativni rezultati:

Št. izdelkov na testnem ocenjevanju	41
Št. proizvajalcev na testnem ocenjevanju	12
Št. proizvajalcev z registrirano dejavnostjo	4
Odstotek (%) proizvajalcev z registrirano dejavnostjo	33
Št. izdelkov, ki so izpolnjevali kriterije za KBZ (z ali brez registracije)	12
Odstotek (%) izdelkov, ki izpolnjevali kriterije za KBZ	29
Št. izdelkov, ki so izpolnjevali kriterije za KBZ (ŽE REGISTRIRANA dejavnost)	7
Odstotek (%) izdelkov, ki so izpolnjevali kriterije za KBZ (ŽE REGISTRIRANA dejavnost)	17

Pohvaliti velja število vzorcev poslanih na ocenjevanje (41/12) (Slike 21). Žal so samo 4 od 12 proizvajalcev registrirani za dejavnost predelave sadja, kar se kaže tudi v le 7 izdelkih, ki so izpolnjevali kriterije za KBZ.

Slike 21: Slike izbranih vzorcev ocenjenega sadja in izdelkov iz sadja haloških travniških sadovnjakov

Vir: Arhiv ZRSVN.

Povzetek poročila ocenjevalne komisije:

- Žganja – v kakovosti sta izstopali slivovka in viljamovka, kjer smo zaznali poudarjeno sortno cvetico ter prijeten in harmoničen okus. Pri ostalih vrstah žganja pa je bil ključni problem slaba kakovost sadja in nepravilen potek destilacije.
- Likerji - v kakovosti je izstopal višnjevec in oba zeliščna likerja; pri ostalih likerjih je bil ključni problem slaba kakovost sadja in slabo osnovno žganje.
- Kis - razen enega jabolčnega kisa, kjer proces kisanja ni zaključen, so bili vsi primerne kakovosti. V videzu bistri in značilnih barv, prijetnega vonja in harmoničnega okusa.
- Sok - kakovost jabolčnih sokov je na visoki ravni, medtem ko je bil pri hruški in breskvi problem slaba kakovost sadja in nepravilen potek priprave soka.
- Sirup – sokovi, razen breskovega sirupa, niso zadostili osnovnim standardom kakovosti.
- Medica in medeni liker - kakovost medenih pijač je bila na vrhunski ravni.
- Izdelovalci potrebujejo svetovanje strokovnjaka za oblikovanje celostne grafične podobe izdelkov iz sadja travniških sadovnjakov (embalažo in etiketo), saj vizualni izgled na dosega ocenjene senzorične kakovosti izdelkov in jim dela škodo na trgu.

6.1.4 Med, zelišča ter izdelki iz čebeljih pridelkov in zelišč

Datum in kraj ocenjevanja: 29.05.2019 ob 15. uri, občinska dvorana, Cirkulane 40a

Komisija: doc. dr. Mojca Korošec, Univerza v Ljubljani, Oddelek za živilstvo, dr. Tanja Lešnik Štuhec, ProVITAL d.o.o.

89

Kvantitativni rezultati:

	Med	Zelišča in izdelki iz zelišč
Št. izdelkov na testnem ocenjevanju	5	7
Št. proizvajalcev na testnem ocenjevanju	4	3
Št. proizvajalcev z registrirano dejavnostjo	3	3
Odstotek (%) proizvajalcev z registrirano dejavnostjo	75	100
Št. izdelkov, ki so izpolnjevali kriterije za KBZ (z ali brez registracije)	3	5
Odstotek (%) izdelkov, ki izpolnjevali kriterije za KBZ	60	71
Št. izdelkov, ki so izpolnjevali kriterije za KBZ (ŽE REGISTRIRANA dejavnost)	3	5
Odstotek (%) izdelkov, ki so izpolnjevali kriterije za KBZ (ŽE REGISTRIRANA dejavnost)	60	71

Pohvaliti velja število vzorcev medu (5/4) in njihovo pripravljenost za na trgovsko polico (3 od 5) (Slike 22). Zelišča in izdelki iz zelišč so lepo zastopani (7/3) in vsi prijavitelji so registrirani za dejavnost, 5 od 7 izdelkov pa je primernih za takojšnje trženje, saj zadovoljujejo kriterije za KBZ (Slike 23).

Slike 22: Slike izbranih vzorcev ocenjenega medu ter izdelkov in čebeljih pridelkov

Vir: Argiv ZRSVN.

Povzetek poročila ocenjevalne komisije za ocenjevanje medu:

- Vsi predstavljeni vzorci medu so bili primerne senzorične kakovosti za deklarirano vrsto medu.
- Vzorci so bili predstavljeni v ustreznih kozarcih, opremljeni z etiketami.
- Izdelovalci medu in izdelkov iz medu bi potrebovali svetovanje strokovnjaka za oblikovanje embalaže in etikete, ki bi poudarila, da prihaja med s haloških bregov/lazov.

90

Slike 23: Slike izbranih vzorcev ocenjenih izdelkov iz zelišč

Vir: Arhiv ZRSVN.

Povzetek poročila ocenjevalne komisije za izdelke iz zelišč:

- Med vzorci iz zelišč so izstopale čajne mešanice, na ocenjevanje pa so bili poslani tudi vzorci zeliščne soli, začimb in sušene zelenjave z zelišči.
- Vzorci so pokazali, da so izdelovalci skrbni pri izboru surovin in uporabljajo ustrezne postopke sušenja in skladiščenja, saj nismo ugotovili napak v senzorični kakovosti izdelkov.
- Proizvajalci so pokazali dobro mero inovativnosti v kombinaciji nekaterih zelišč in izdelkov. Čajne mešanice potrebujejo še nekoliko dodelave za večjo harmoničnost arome.
- Izdelovalci izdelkov iz zelišč potrebujejo svetovanje strokovnjaka za oblikovanje celostne grafične podobe izdelkov (embalažo in etiketo), saj vizualni izgled na dosega ocenjene senzorične kakovosti izdelkov in jim dela škodo na trgu.

6.1.5 Rokodelski izdelki in izdelki unikatnega in industrijskega oblikovanja

Datum in kraj ocenjevanja: 29.05.2019 ob 17. uri, občinska dvorana, Cirkulane 40a

Komisija: prof. dr. Janez Bogataj, dr. Tanja Lešnik Štuhec, ProVITAL d.o.o.

Kvantitativni rezultati:

Št. izdelkov na testnem ocenjevanju	32
Št. proizvajalcev na testnem ocenjevanju	8
Št. proizvajalcev z registrirano dejavnostjo	4
Odstotek (%) proizvajalcev z registrirano dejavnostjo	50
Št. izdelkov, ki so izpolnjevali kriterije za KBZ (z ali brez registracije)	27
Odstotek (%) izdelkov, ki izpolnjevali kriterije za KBZ	84
Št. izdelkov, ki so izpolnjevali kriterije za KBZ (ŽE REGISTRIRANA dejavnost)	14
Odstotek (%) izdelkov, ki so izpolnjevali kriterije za KBZ (ŽE REGISTRIRANA dejavnost)	44

Pohvaliti velja število vzorcev rokodelskih izdelkov poslanih na ocenjevanje (32/8) (Slike 24). Žal je le polovica rokodelcev registriranih za tovrstno dejavnost, kar se kaže tudi v nizkem številu izdelkov 14 od 32, ki so izpolnjevali kriterije za KBZ.

Slike 24: Slike izbranih vzorcev ocenjenih rokodelskih izdelkov in izdelkov unikatnega in industrijskega oblikovanja

Vir: Arhiv ZRSVN.

Povzetek poročila ocenjevalne komisije:

- Ocenjeni rokodelski izdelki so bili izjemno kakovostni (še predvsem leseni in polsteni izdelki), vendar pa embalaža in etiketa ne sledita kakovosti izdelkov.
- Haloze morajo zagotoviti odličnega oblikovalca / oblikovalko, ki bo v prihodnje sodeloval z rokodelci pri popravkih izdelkov in njihovi opremlitvi (embalaža, etikete, obešanke idr.).
- K izdelovanju in s tem ocenjevanju v prihodnje pritegniti tudi mlade ljudi, ki izdelujejo sodobne izdelke, vendar iz lokalnih naravnih gradiv.
- Nujno bi bilo organizirati vsaj dve izobraževalni predavanji, in sicer za področji rokodelskih dejavnosti in kulinarike.
- Pomemben bi bil tudi prehod od individualnega k skupinskemu kreativnemu ustvarjanju. Zametek takega načina bi bil lahko manjši haloški rokodelski center.

- Izdelovalci potrebujejo svetovanje strokovnjaka za oblikovanje rokodelskih izdelkov ter njihovo celotno grafično podobo (embalažo in etiketo). Prav tako je pomembno povezovanje izdelovalcev za oblikovanje sestavljenih izdelkov različnih mojstrov.

6.2 Ugotovitve

Povzamemo lahko, da je bila večina izdelkov glede na senzorično oceno dobre ali zelo dobre kakovosti.

Vizualni izgled oziroma celotna grafična podoba (embalaža, etiketa) večine izdelkov iz suhih travišč in travniških sadovnjakov ne dosega ocenjene senzorične kakovosti izdelkov in predstavlja oviro pri njihovem trženju.

Senzorične lastnosti vzorcev **mlečnih izdelkov** so bile v osnovi dobre. Izpostaviti velja pomen neoporečne embalaže. Paziti je potrebno pri zorenju sirov (higiena, temperatura, vlaga in čas), želeli bi si tudi več vzorcev različno dolgo zorjenih sirov. Izdelovalci mlečnih izdelkov potrebujejo svetovanje strokovnjaka za oblikovanje celostne grafične podobe mlečnih izdelkov (embalažo in etiketo), saj vizualni izgled na dosega ocenjene senzorične kakovosti izdelkov in jim dela škodo na trgu.

15 od 23 vzorcev, ki so bili poslani na ocenjevanje ustreza vsem merilom za pridobitev KBZ. Želeli bi, da se predelovalci mleka registrirajo tudi za pakušnje in delavnice, saj bi s tem pridobili odlična doživetja v Halozah.

Vzorci **suih mesnin** so bili ocenjeni kot kvalitetni. Komisija pa je izpostavila potrebno pozornost postopku sušenja, skladnosti dodanih začimb za harmoničen okus ter primernemu hranjenju izdelkov. Izdelovalci suhomesnatih izdelkov potrebujejo svetovanje strokovnjaka za oblikovanje celostne grafične podobe izdelkov (embalažo in etiketo), saj vizualni izgled ne dosega ocenjene senzorične kakovosti izdelkov in jim dela škodo na trgu.

Na ocenjevanje je bilo poslanih 28 vzorcev suhih mesnin 12 proizvajalcev. Žal sta samo dva od teh registrirana za dejavnost, tako, da imamo samo 2 izdelka, ki sta izpolnjevala kriterije za KBZ. Želeli bi več registrirane predelave mesa v suhe mesnine v Halozah.

Med vzorci izdelkov **iz sadja** sta med žganji izstopali slivovka in viljamovka, kjer smo zaznali poudarjeno sortno cvetico ter prijeten in harmoničen okus; med likerji je izstopal višnjevec in oba zeliščna likerja; kisi so bili razen enega vsi primerne kakovosti; kakovost jabolčnih sokov je na visoki ravni; med sirupi je osnovnim standardom zadostil samo breskov sirup; kakovost medenih pijač je bila na vrhunski ravni.

Izdelovalci potrebujejo svetovanje strokovnjaka za oblikovanje celostne grafične podobe izdelkov iz sadja travniških sadovnjakov (embalažo in etiketo), saj vizualni izgled na dosega ocenjene senzorične kakovosti izdelkov in jim dela škodo na trgu.

Na ocenjevanje je prispelo kar 41 vzorcev 12 proizvajalcev izdelkov iz sadja. Žal so samo 4 od 12 proizvajalcev registrirani za dejavnost predelave sadja, kar se kaže tudi v le 7 izdelkih, ki so izpolnjevali kriterije za KBZ. Glede na površine visokodebelnih sadovnjakov bi pričakovali veliko večji interes za registracijo dejavnosti.

Vsi predstavljeni vzorci **medu** so bili primerne senzorične kakovosti za deklarirano vrsto medu, predstavljeni v ustreznih kozarcih in opremljeni z etiketami. Izdelovalci medu in izdelkov iz medu bi potrebovali svetovanje strokovnjaka za oblikovanje embalaže in etikete, ki bi poudarila, da prihaja med s haloških bregov/lazov.

3 od 5 medov, ki so bili poslani v ocenjevanje zadovoljujejo kriterijem za pridobitev KBZ in so pripravljene za prodajo na trgovski polici. Pokušnje medu in izdelkov iz čebeljih pridelkov so lahko odlično mesto za pripovedovanje zgodb o suhih traviščih in visokodebelnih sadovnjakih.

Med vzorci iz **zelišč** so izstopale čajne mešanice, ki potrebujejo še nekoliko dodelave za večjo harmoničnost arome. Proizvajalci so pokazali dobro mero inovativnosti v kombinaciji nekaterih zelišč in izdelkov iz njih. Pohvaliti velja skrb pri izboru surovin in uporabi ustreznih postopkov sušenja in skladiščenja. Izdelovalci izdelkov iz zelišč potrebujejo svetovanje strokovnjaka za oblikovanje celostne grafične podobe izdelkov (embalažo in etiketo), saj vizualni izgled na dosega ocenjene senzorične kakovosti izdelkov in jim dela škodo na trgu.

Vsi 3 prijavitelji izdelkov iz zelišč so registrirani za dejavnost in 5 od 7 izdelkov je primernih za takojšnje trženje. Prav na področju nabiranja, pridelave in predelave zelišč je veliko možnosti za doživetja območja Haloz.

Ocenjeni **rokodelski izdelki** so bili izjemno kakovostni (še predvsem leseni in polsteni izdelki), vendar pa embalaža in etiketa ne sledita kakovosti izdelkov. Nujno bi bilo zagotoviti odličnega oblikovalca / oblikovalko, ki bi v prihodnje sodeloval z rokodelci pri popravkih izdelkov in njihovi opremlitvi (embalaža, etikete, obešanke idr.) ter pritegniti mlade rokodelce, ki izdelujejo sodobne izdelke, vendar iz lokalnih naravnih gradiv. Za vse to pa so potrebna usposabljanja in morebitni zametek manjšega haloškega rokodelskega centra.

4 od 8 rokodelcev, ki so poslali 32 izdelkov v ocenjevanje, so registrirani za dejavnost, kar se odraža tudi v nizkem številu izdelkov (14), ki so izpolnjevali kriterije za KBZ. Rokodelska dejavnost pa je lahko gonilo doživetij na območju Haloz. Delavnice odprtih vrat imajo izjemno doživljajsko noto za domačine in obiskovalce.

Za vse izdelke velja predlog oblikovanja skupne embalaže in etiket, ki bi jih lahko tudi skupaj nabavil upravljavec in skrbnik KBZ.

Seznam registriranih ponudnikov – potencialnih nosilcev in potencialne ponudbe za sistem certificiranja s KBZ S haloških bregov/lazov je predstavljen v Prilogi 20.

7 AKCIJSKI NAČRT MREŽENJA, LOGISTIKE, TRŽENJA IN PRODAJE PONUDBE CERTIFICIRANE S KBZ S HALOŠKIH BREGOV/LAZOV

V nadaljevanju je predstavljen akcijski načrt mreženja, trženja in prodaje ponudbe certificirane s KBZ S haloških bregov/lazov za tri verige živilskih izdelkov, in sicer: meso, mleko, sadje/zelišča/med/rokodelski izdelki iz Haloz. PRJ Halo, podeželsko razvojno jedro, ki je partner v projektu LIFE TO GRASSLANDS, si prizadeva vzpostaviti tri zgoraj omenjene kratke verige od ponudnika do potrošnika in izdelke po čim krajši poti pripeljati do končnega uporabnika oz. potrošnika posameznega izdelka.

7.1 Razvoj modela mreženja in trženja ponudbe certificirane s KBZ S haloških bregov/lazov za obdobje 2020-2021

Model mreženja in trženja ponudbe certificirane s KBZ S haloških bregov/lazov izhaja iz vizije ter strateških in operativnih ciljev ter ukrepov mreženja in trženja ponudbe certificirane s KBZ S haloških bregov/lazov, ki so predstavljeni v poglavju 4. V projekt LIFE TO GRASSLANDS je s sporazumi vključenih 100 kmetij, ki obdelujejo okrog 235 ha površin suhih travišč v Halozah, seveda pa je potencial veliko večji.

V Halozah se suha travišča s HT6210(*) pojavljajo predvsem na južnih strmih pobočjih, kjer so jim še v začetku prejšnjega stoletja družbo delali številni vinogradi. Vseh površin, ki jih v Halozah prištevamo med **suha travišča** s HT6210(*) je bilo v letu 2016 na terenu kartiranih **1.535 ha**, vključujoč zaraščajoča suha travišča. V kombinaciji z dodatnimi površinami s HT6210(*), ki so bile kartirane samo v letu 2006 pa se to število, vključno z zaraščajočimi površinami, povzpne na **2.345 ha**. V Halozah je **2.888 kmetij**, ki obdelujejo **8.565 ha površin** in **redijo 7.479 glav govedu in 4.017 glav ovac²²**.

Smernice za kmetovanje na suhih traviščih, ki so nastale v sklopu programa LIFE TO GRASSLANDS, predvidevajo uporabo zemljišč s pašo in košnjo površin (pašno-košni sistem). **Priporočene živali pri paši so govedo, drobnica in osli**. Na suhih traviščih smernice priporočajo tudi **visokodebelna drevesa tradicionalnih sort jabolk, hrušk, češenj, sliv, nešpelj, orehov in skorša**. Pri paši in upravljanju s travišči se ne sme poslabšati stanje pozitivnih indikatorskih vrst rastlin in je potrebno upoštevati, da **površina ni prepašena ali zaraščena**.

Razvoj izdelkov iz suhih travišč, ki bi želeli pridobiti pravico do uporabe certifikata KBZ S haloških bregov/lazov je predstavljen na Sliki 25.

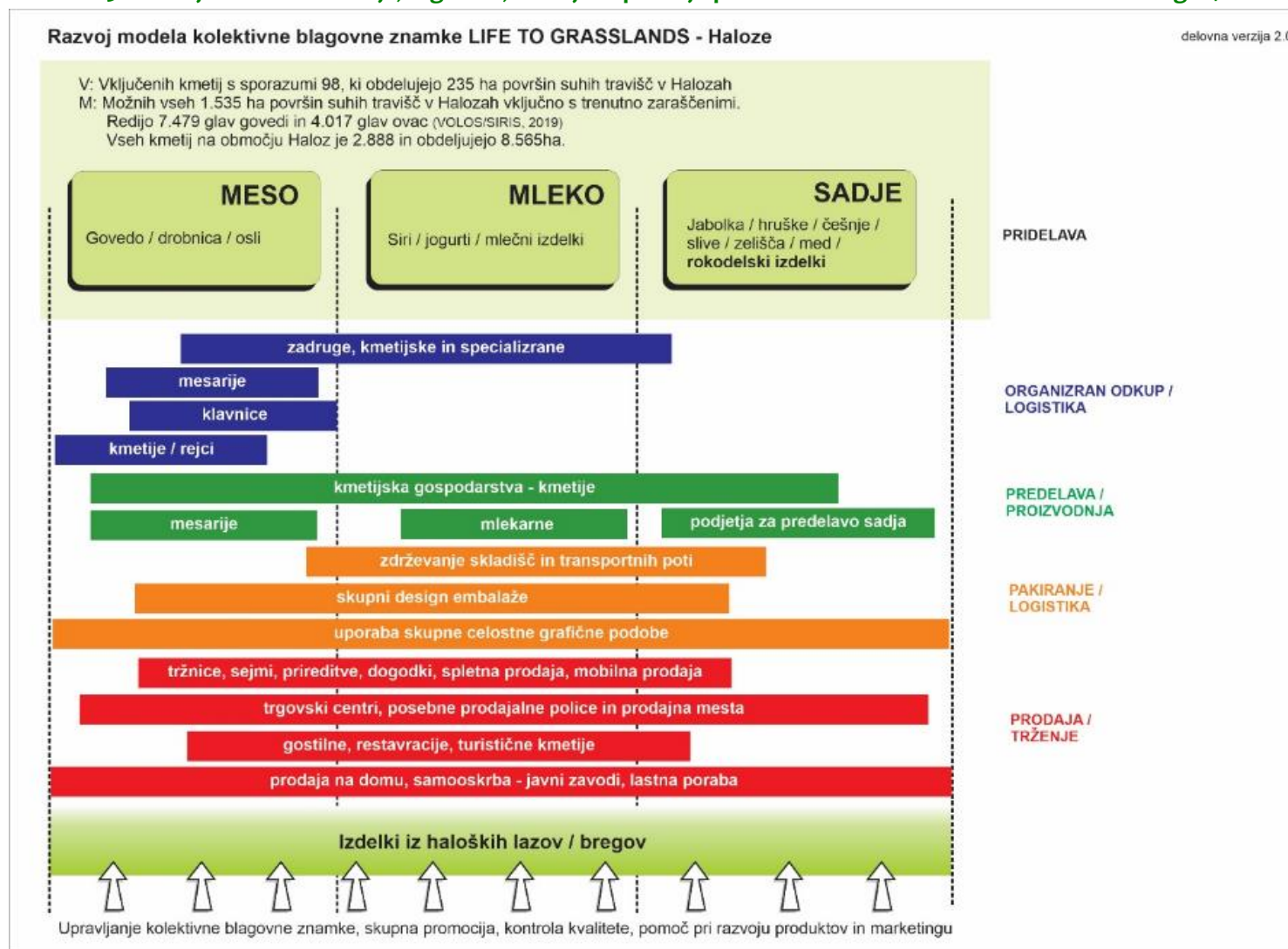
Vse možne izdelke v povezavi s suhimi travišči v Halozah smo v fazi proizvodnje razdelili v **tri osnovne verige**, in sicer:

- **MESO** (govedo, drobnica, osli),
- **MLEKO** (siri, jogurti idr. mlečni izdelki) in
- **SADJE** (jabolka, hruške, češnje, slive, zelišča, med in rokodelski izdelki).

²² Vir: UVHVVR-SIRIS, VOLOS 2019.

Slika 25: Razvoj modela mreženja, logistike, trženja in prodaje ponudbe certificirane s KBZ S haloških bregov/lazov

Vir: Jernej Golc, PRJ Halo, 2019.

Razvojne stopnje izdelkov (Slika 26) po posameznih verigah temeljijo na:

- Predelavi mleka, mesa, ter sadja, zelišč, medu in rokodelskih izdelkov, z zagotavljanjem tako zakonodajnih zahtev kot ocenjevalnih kriterijev za pridobitev pravice do uporabe KBZ SHB/L.
- Organiziranem odkupu živih živali oz. pridelkov in medu za višjo ceno od konvencionalne.
- Zakonodajno urejeni predelavi lokalno pridelanih živil v živilske izdelke iz mleka (skupne ali individualne mlekarnе), mesa (mesarije), sadja, zelišč (podjetja za predelavo – stiskanje, sušenje ...), medu in čebeljih pridelkov ter gradiv v rokodelske izdelke.
- Nenehni skrbi za strokovno usposabljanje in izobraževanje ponudnikov vseh treh verig ter spodbujanju svetovanj oblikovalcev pri izdelavi rokodelskih izdelkov in celostne podobe izdelkov.
- Vzpostavljanju centraliziranih skladišč in transportnih poti, ki omogočajo tekočo logistiko.
- Celoviti, usklajeni, lični, praktični, povratni in s celostno podobo KBZ opremljeni embalaži – vzpostavljen enoten sistem pakiranja, etiketiranja, znamčenja, zgodbarjenja, ki nagovarja pravo/e ciljno/e skupino/e kupcev in v primerni količini (število pakiranih izdelkov za par, družino, gastro) in kritični masi (letna proizvodnja), doseže logistične smernice partnerja, ki skrbi za logistiko.
- Vzpostavljenem digitalnem portalu, ki omogoča odlično informiranje, komuniciranje, trženje, rezerviranje, prodajo in logistiko - prenos pridelkov in izdelkov od ponudnika do kupca ter evalvacijo celovitega sistema.
- Skupnem nastopanju na trgu – tržnice, sejmi, prireditve, dogodki, spletna in mobilna prodaja, prisotnost na tržnih policah trgovskih centrov ter specializiranih prodajalnah ter v gostinskih podjetjih ter javnih zavodih.
- Spodbujena prodaja na domu obogatena z doživetji – pokušnje, delavnice, vodeni ogledi.
- Spodbujena prodaja od vil do vilic na domačem dvorišču – turistična kmetija, gostilna, restavracija, vinska klet...
- Vzpostavljenem celovitem sistemu gradnje KBZ in z njo certificirane ponudbe - promocija, in trženje celovito povezane ponudbe destinacije Haloze.

97

Slika 26: Razvojne stopnje izdelkov po posameznih verigah

Vir: Jernej Golc, PRJ Halo, 2019.

7.1.1 Veriga ponudnikov mesa in izdelkov iz mesa s Haloz

Največ aktivnosti je bilo izvedenih za vzpostavitev kratke verige MESO.

Na območju Haloz, obravnavanem v predmetni študiji, je bilo **v letu 2019 zabeleženo, da vse kmetije skupaj redijo 7.479 glav govedu in 4.017 glav ovc in 685 glav koz.** Podatki v Tabelah 16, 17 in 18 so zajeti iz evidenc centralnega registra živali – VOLOS (UVHVVR-SIRIS, VOLOS 2019), na dan 1.2.2019.

V podatkih niso zajeta čisto vsa kmetijska gospodarstva haloških občin, temveč le tista, ki vlagajo subvencije. Ocenjujemo, da je bila v analizo zajeta glavnina živine; izključene so ostale le majhne kmetije, ki (predvsem zaradi svoje majhnosti) ne izpolnjujejo pogojev za vlaganje subvencij.

Tabela 16: Stanje glav goveda na območju Haloz, VOLOS, 1. 12. 2019

Občina	Skupno število goveda	Št. goveda moškega spola	Št. goveda ženskega spola
Čirkulane	164	40	124
Majšperk	2234	576	1658
Makole	724	254	470
Podlehnik	934	210	724
Poljčane	253	79	174
Rogaška Slatina	785	234	551
Rogatec	431	99	332
Videm pri Ptujju	932	325	607
Zavrč	76	28	48
Žetale	946	113	833
Skupaj	7479	1958	5521

Tabela 17: Stanje glav drobnice – ovce na območju Haloz, VOLOS, 1. 12. 2019

Občina	Skupno število drobnice	Jagneta do 1 leta	Ovce starejše od 1 leta oz. so že jagnjile - mlečne	Ovce starejše od 1 leta oz. so že jagnjile - mesne	Ovni, starejši od 1 leta
Čirkulane	683	166		336	22
Majšperk	555	144	2	279	21
Makole	326	108	31	123	13
Podlehnik	507	120	4	267	29
Poljčane	42	7	10	15	3
Rogaška Slatina	192	69		107	11
Rogatec	81	25		28	1
Videm pri Ptujju	701	186		361	20
Zavrč	589	177		360	23
Žetale	341	78		166	16
Skupaj	4017	1080	47	2042	159

Tabela 18: Stanje glav drobnice – koze na območju Haloz, VOLOS, 1. 12. 2019

Občina	Skupaj število koz	Kozlički do 1 leta	Koze starejše od 1 leta oz. so že jarile - mlečne	Koze starejše od 1 leta oz. so že jarile - mesne	Kozli, starejši od 1 leta
Cirkulane	157	61	7	83	6
Majšperk	108	8	1	90	9
Makole	51	16	7	25	3
Podlehnik	87	6	10	68	3
Poljčane	7	3		4	
Rogaška Slatina	5		3	2	
Rogatec	27	3	17	4	3
Videm pri Ptuj	133	43		85	5
Zavrč	29	7		18	4
Žetale	81	18	1	57	5
Skupaj	685	165	46	436	38

Kmetije v verigi MESO lahko živino prodajo:

- kmetijski/kmečki ali specializirani zadrugi, klavnici ali mesariji za plačilo žive teže živali ali
- kot plemensko živino kmetom oz. rejcem

ali pa dajo živino v zakol klavnici ali mesariji, plačajo storitev in jo vnaprej same predelajo in prodajo.

99

Pri prodaji živih živali se upošteva dogovor v celotni verigi o odkupni ceni mase toplih trupov zmanjšane za 2% mase. Cena se določi skladno z tržno informacijskim sistemom o obsegu zbiranja, obdelave in objavljanja podatkov o količinah in cenah določenih kmetijskih pridelkov ali živil na reprezentativnih trgih.

Agencija RS za kmetijske trge in razvoj podeželja obdeluje in objavlja podatke med drugim tudi za goveje in ovčje meso na tedenski ravni. Pogodbeni dogovor med kupcem in kmetijo zajema omenjeno ceno ter dogovorjen pribitek, ki je stvar letnega skupnega dogovora med vsemi partnerji znotraj posamezne verige.

Kmetije, ki se ne odločijo za prodajo živih živali, imajo pri predelavi mesa več variant predelave in sicer:

- Predelava na kmetiji skladno z zakonskimi predpisi (potrebujejo ustrezne predelovalne prostore, prostore za skladiščenje in pakiranje).
- Predelava preko storitve v mesarijah. Najamejo storitev predelave, ki jo za kmetijo izvede mesarija ali klavnica skladno z zakonskimi predpisi. Ustrezno konfekcionirano ali pakirano meso ali izdelke iz mesa kmetija sama prodaja na trgu.
- Z možnostjo uporabe testne kuhinje v Srednje šolskem centru v Turnišču ali testne kuhinje v Cirkulanah (Občina Cirkulane) ima kmetija možnost, da za čas proizvodnje najame ustrezno opremljen prostor skladno z zakonskimi predpisi in ga uporabi za predelavo ali konfekcioniranje mesa.

Operativna raven: 23.7.2019 ob 9. uri je bil v Cirkulanah dogovorjen termin sestanka z Mesarijo Kokol za možnost vzpostavitve kratke verige za meso iz suhih travišč s KBZ SHB/L.

Razgovor o ponudbi storitev konfekcioniranja mesa in vakuumskega pakiranja (suha travišča) za kmetije lastnice živine na območju Haloz.

Tako je nastal katalog - seznam izdelkov iz suhih travišč Mesarije Kokol.

7.1.2 Veriga ponudnikov mleka in mlečnih izdelkov s Haloz

Kmetije v verigi MLEKO imajo na razpolago dve možnosti:

- Predelava mleka v mlečne izdelke na kmetiji.
- Prodaja mleka Mlekarski zadrugi Ptuj in možnost skupnega sodelovanja pri oblikovanju tržno zanimivih produktov s suhih travišč Haloz.

Sestanek z Mlekarsko zadrugo Ptuj je bil 29.8.2019 ob 9. uri na KGZS Zavod Ptuj.

Tema sestanka je bila možnost vzpostavitve sodelovanja pri razvoju modela kratkih verig za mleko in mlečne izdelke iz območja Haloz iz suhih travišč. Ugotovitve so sledeče:

- Mlekarska zadruga Ptuj je izrazila načelen interes po sodelovanju pri razvoju modela KBZ SHB/L in izgradnji kratke verige za mleko.
- Predstavnik Mlekarske zadruge Haloze se vključi kot člana v delovno skupino za verigo mleko - KBZ SHB/L.

100

7.1.3 Veriga ponudnikov sadja, medu in zelišč ter izdelkov iz njih in rokodelskih izdelkov

Kmetije v verigi SADJE imajo naslednje možnosti:

- Predelava sadja in zelišč na kmetiji na osnovi registrirane dopolnilne dejavnosti ali druge primerljive pravno-formalne registracije.
- Uporaba testnih kuhinj v Srednješolskem centru Ptuj lokacija Turnišče ali Testne kuhinje v Občini Cirkulane.
- Najem mobilne polnilnice na terenu za sokove
- Plačilo storitve stiskanja ali sušenja ipd. predelave sadja in zelišč.

V povezavi s projektom je bila na območju Haloz v letu 2019 izvedena anketna raziskava na 40 kmetijah za namene diplomske naloge na temo visokodebelnih travniških sadovnjakov (Bezjak, v pripravi). Največ kmetij ima v sadovnjakih od 40-80 dreves. Rezultati kažejo, da ima trenutno večina kmetij sadje travniških sadovnjakov za samooskrbo (57 %) in zaradi nadaljevanja tradicije (25 %). Večino sadja predelajo v sok ali kis za domačo rabo (54 %) in za hrano živalim (28 %). Le trem kmetijam sadje travniških sadovnjakov (7 %) predstavlja tudi vir (dodatnega) zaslužka. Trenutno sta na območju Haloz samo 2 ponudnika z registrirano predelavo, primerno za predelavo jabolk travniških sadovnjakov – kmetija Ber Ivan iz Kočič in Kisarna Adam iz Kupčinjega vrha. V občini Videm deluje podjetje Ksenija Širovnik s.p., ki se ukvarja s sušenjem in prodajo sadja in zelenjave.

Na vprašanje »Kaj vas najbolj ovira pri odločitvi za dejavnost predelave sadja?« so bili med najpogostejšimi razlogi navedeni (1) premalo pridelka, (2) predragi stroji, oprema in (3) preveč zahtevni zakonodajni pogoji predelave.

Več kot polovica kmetij (65 %) v naslednjih letih ne namerava investirati v travniški sadovnjak ali opremo za predelavo.

Bolj spodbudni pa so bili odgovori na vprašanja o vključevanju v potencialni organizirani odkup sadja (82 %) kot je npr. že bil nekoč in vključevanju v predelavo sadja, če bi bila v Halozah na voljo storitev stiskanja soka in sušilnica sadja (obe storitvi bi koristilo 72 % vprašanih kmetij). Glede na navedeno in glede na to, da v letu dobre rodnosti pod drevesi v Halozah segnijo ogromne količine jabolč, je za izdelovanje izdelkov iz sadja travniških sadovnjakov v Halozah zelo velik in neizkoriščen potencial.

Večina vprašanih (82 %) meni, da bi jabolčni sok iz travniških sadovnjakov lahko prodajali v haloških gostilnah, prav tako bi se jih večina priključila k skupnemu trženju izdelkov iz sadja pod skupno blagovno znamko.

Pri vseh treh verigah obstaja možnost povezovanja kmetij s ciljem zagotavljanja kritične mase izdelkov – skupna nabava ali vzpostavljanja skupne opreme ali prostorov za predelavo, proizvodnjo, skladiščenje in prodajo – vse za zmanjšanje stroškov proizvodnje na posamezno enoto proizvoda.

Pri testnih ocenjevanjih je bilo zaznati, da **kmetije znajo pridelati kakovostne izdelke, vendar imajo kar precej težav pri zagotavljanju ustrezne embalaže in etiket, torej celostne podobe in zgodbe izdelka**, ki bi bil oblikovan in kanaliziran na ciljne skupine kupcev. Iz navedenega izhaja, da je potrebno v razvojni fazi veliko pozornost nameniti prav celostni grafični/komunikacijski podobi izdelkov vseh treh verig.

V zadnjem mesecu je bil oblikovan Katalog izdelkov s haloških travnišč - seznam vseh izdelkov, ki so vključeni v KBZ in skupaj razvijajo uspešne poslovne modele po različnih prodajnih kanalih do končnega uporabnika ali kupca.

Katalog obstoječih izdelkov, ki se že trenutno tržijo je predstavljen v Prilogi 20.

7.1.4 Podporno okolje

Za uspešno uveljavitev KBZ SHB/L za izdelke s haloških suhih travnišč je potrebno ustrezno podporno okolje, ki bo zagotavlja ključne razvojne funkcije in upravljajo z razvojem KBZ SHB/L. Proizvajalci izdelkov so v fazi testnega ocenjevanja izkazali interes po organiziranem sodelovanju in razvoju KBZ SHB/L.

V nadaljevanju predlagamo, da se **zainteresirani deležniki povežejo v konzorcij** ter na osnovi uspešne vzpostavitve KBZ SHB/L tudi v morebitne višje oblike organiziranosti po načelih razvoja socialne ekonomije, kot so zadruga ali podobne pravne oblike.

Pravno-formalno povezani bi partnerji lažje sledili trendom v stroki in izjemno zahtevnemu trgu, ki stremi k zdravi, bio/eko prehrani s skrbjo za lokalna okolja, kjer je hrana rastla in se razvijala.

Strokovnjaki povezani v Center kakovosti Haloze bi za povezane partnerje – člane zadruga ali kooperative predstavljali podporno okolje (Slika 27) in vršili funkcije skupnega:

- razvoja ponudbe izdelkov in storitev – akcijski načrt usposabljanja ponudnikov.
- razvoja embalaže in celostne grafične podobe KBZ SHB/L in ponudbe označene z znamko.

- vzpostavljanja, vzdrževanja in evalviranja sistema certificirane ponudbe označene s KBZ SHB/L ter vodenju registra.
- razvoja in vzdrževanja kataloga ponudbe izdelkov certificiranih s KBZ SHB/L.
- razvoja, vzdrževanja in evalviranja sistema logistike od prodajalcev do kupcev z vmesnimi fazami skladiščenja, pakiranja in embalaranja izdelkov.
- lobiranja pri postavljanju cen in vstopu na prodajna mesta.
- generičnega oglaševanja – akcijski načrt promocije, trženja in prodaje ponudbe certificirane s KBZ SHb/L.
- razvoja prodajnih poslovnih modelov za vse tri verige produktov s haloških travišč in visokodebelnih sadovnjakov.
- spremljanja in evalviranja načrtovanih aktivnosti razvoja procesa s participacijo vseh deležnikov in strokovnjakov ter po potrebi reprogramiranje aktivnosti in procesov.

Slika 27: Podporno okolje za vzpostavitev organizirane ponudbe certificirane s KBZ S haloških bregov/lazov

Vir: Jernej Golc, PRJ Halo.

Ključna partnerja/deležnika pri vzpostavljanju KBZ SHB/L sta zraven zainteresiranih kmetij **PRJ Halo, podeželsko razvojno jedro**, ki skrbi za organizacijsko administrativno vodenje in koordinacijo aktivnosti ter **KGZS Zavod Ptuj** – kmetijsko svetovalna služba, ki skrbi za certificiranje ponudbe s KBZ SHB/L in vodenje registra.

Za uveljavitev sistema KBZ SHB/L (Slika 28) je potrebno pridobiti:

- izjavo interesa deležnikov – potencialnih partnerjev,
- izvajati delavnice po treh verigah za gradnjo poslovnih modelov,

- podpisati konzorcijsko pogodbo med deležniki KBZ SHB/L in ustanoviti skupščino z zavezo vseh partnerjev.

Slika 28: Proces uveljavitve KBZ SHB/L

Vir: Jernej Golc, PRJ Halo.

S pravno-formalno obliko povezanega sodelovanja na območju Haloz bodo razdeljene vloge posameznikom – **zaveza in deljenje tihega znanja.**

8 PRENOS PRAKS NA DRUGA PROJEKTA OBMOČJA

Po zaključku projektnih aktivnosti na projektnem območju Haloze je bilo v septembru in novembru 2019 izvedeno pet delavnic za prenos praks iz Haloz na druga projektna območja, in sicer Pohorje, Kum in Gorjance.

8.1 Delavnica na Pohorju

26. septembra 2019 je bila z deležniki projektnega podobmočja Pohorje – Destinacije Rogla-Pohorje izvedena delavnica z naslovom **»Predstavitev akcijskega načrta za razvoj modela kolektivne blagovne znamke suhih travišč – Haloze in možnosti za navezavo izdelkov s pohorskih planj s turizmom - Pot med krošnjami na Pohorju« na Koči na Pesku** (Slika 29).

Dnevni red delavnice:

- Pozdrav koordinatorja za projektno podobmočje Pohorje (Sebastjan Štruc, Zavod RS za varstvo narave)
- Predstavitev aktivnosti v povezavi s kolektivno blagovno znamko za izdelke suhih travišč s Haloz (Monika Podgorelec, Zavod RS za varstvo narave)
- Akcijski načrt za razvoj modela kolektivne blagovne znamke suhih travišč - Haloze (Jernej Golc, PRJ Halo) in projekt ALPA (dr. Tanja Lešnik Štuhec)
- Vzpostavitev sistema, kriterijev in dokumentacije za podeljevanje pravice do uporabe certifikata KBZ suhih travišč – Haloze in prenos na Pohorje (dr. Tanja Lešnik Štuhec, ProVITAL; Monika Podgorelec, ZRSVN)
- Odmor
- Kako povezati planje in izdelke iz planj s turizmom - s Potjo med krošnjami Pohorje? (dr. Jurij Gulič, direktor Poti med krošnjami Pohorje d.o.o.)
- Razprava
- Zaključek

105

Blagovna znamka Okusi Rogle je bila vzpostavljena leta 2012 in nadgrajena leta 2018 – nova celostna grafična podoba in nove kategorije certificirane ponudbe. 20. septembra 2019 je bila otvoritev atrakcije Pot med krošnjami Pohorje – Rogla. Trgovina s prodajnimi artikli ob izhodu iz tematske poti predstavlja izjemno poslovno priložnost za prodajo certificiranih izdelkov, ki so upravičeni do uporabe BZ Okusi Rogle.

Za spodbujanje kreativnosti in vzpostavitev kritične mase izdelkov certificiranih z BZ Okusi Rogle bi bilo zelo dobro **prenesti model mreženja, logistike, trženja in prodaje ponudbe certificirane s KBZ S haloških bregov/lazov – verig: meso, mleko ter sadje/zelišča/med in rokodelski izdelki.**

Slika 29: Udeleženci delavnice za prenos prakse s haloških travišč na Pohorje, 26.9.2019

Vir: Monika Podgorelec (ZRSVN).

8.2 Delavnici na projektnem območju Kum

106

22. novembra 2019 sta bili na Kumu izvedeni dve delavnici z deležniki Kuma (Slika 30).

Prva delavnica na Kumljanskem z naslovom **»Predstavitev aktivnosti za kolektivno blagovno znamko suhih travišč na primeru Haloz«** v okviru projekta LIFE TO GRASSLANDS (LIFE14 NAT/SI/000005) je potekala v Gasilskem domu Dobovec, med 14.00-15.15 z dnevним redom:

- Pozdrav koordinatorja za projektno podobmočje Kum (Ljudmila Strahovnik, Zavod RS za varstvo narave; Špela Volaj, Krajevna skupnost Dobovec)
- Predstavitev aktivnosti v povezavi s KBZ za izdelke suhih travišč s Haloz (Monika Podgorelec, Zavod RS za varstvo narave)
- Akcijski načrt za razvoj modela KBZ suhih travišč - Haloze (Jernej Golc, PRJ Halo)
- Vzpostavitev sistema, kriterijev in dokumentacije za podeljevanje pravice do uporabe certifikata KBZ suhih travišč – Haloze (dr. Tanja Lešnik Štuhec, ProVITAL d.o.o; Monika Podgorelec, Zavod RS za varstvo narave)

Druga delavnica, ki je potekala na isti lokaciji med 15.30-18.30 z **naslovom »Izdelki s kumljanskih suhih travišč in možnosti za skupno znamko«** v okviru projekta LIFE TO GRASSLANDS (LIFE14 NAT/SI/000005) je tekla po sledečem dnevnem redu:

- Kam gremo v Sloveniji do leta 2021? Slovenija, gastronomska regija Evrope in primer kolektivne blagovne znamke Dobrote Dolenjske (dr. Tanja Lešnik Štuhec, ProVITAL d.o.o)
- Predstavitev primerov dobre prakse iz LOKALNEGA okolja
  - Branko Jamšek, Dobovec - čebelarstvo
  - EKO Kreže, Jože Kreže, Podkraj

- Ali bi se dalo povezati izdelke in ponudnike s Kumljanskega s turizmom na Kumu? (dr. Tanja Lešnik Štuhec, ProVITAL d.o.o)
- Izhodišče - primer blagovne znamke: BOHINJSKO/FROM BOHINJ
- Vprašalnik za obiskovalce in debata/delo v skupinah
- Zaključek in druženje

Slika 30: Udeleženci delavnic za prenos prakse s haloških travišč na Kum, 22.11.2019, Kum

Vir: Arhiv ZRSVN.

Po predstavitvah in spoznavanju z lokalno ponudbo in uveljavljenima KBZ Dobrote Dolenjske in Bohinjsko so deležniki Kumljanskega viharili možgane na vodeni delavnici, s katero smo prepoznali obstoječo ponudbo verig meso in mesni izdelki, mleko in mlečni izdelki, sadje/zelišča/med in rokodelski izdelki.

Obdelani podatki ponujajo naslednje ugotovitve:

- Vprašalnik za prepoznavanje ponudbe na projektnem območju Kum je izpolnilo 20 deležnikov, 17 od teh je lastnikov kmetij, na katerih obdelujejo travniške površine ali površine s travniškimi sadovnjaki na območju Kuma in 1 čebelar. 2 deležnici sta bili predstavnici občinskih služb, ki so aktivne na območju Kuma.
- Na 13 kmetijah se ukvarjajo z vzrejo živine na travniških površinah ali površinah s travniškimi sadovnjaki na območju Kuma. Največ jih redi govedo (10, 1 kmetija avtohtono ciko), najdemo pa tudi ovce, prašiče, kokoši, gosi, konje, čebele in divjad (mufloni, jeleni). Živali redijo kot plemensko živino za prodajo – največ govedo, ovce in prašiče; pa tudi za zakol – največ govedo (4 govedo, 1 biki, 1 teleta), koze in prašiče. Nihče od udeležencev delavnice ne oddaja mleka in ga registrirano ne predeluje v mlečne izdelke.
- 12 udeležencev je potrdilo, da pridelujejo oz. izdelujejo pridelke/izdelke s suhih travišč (senožeti, košenice, travniški sadovnjaki), mnogi med njimi samo za lastno uporabo – izdelkov uradno ne prodajajo, kar pomeni, da niso registrirani za predelavo. Največ se jih

- ukvarja s predelavo mesa v salame in suhe klobase, mnogi predelujejo sadje (žganja, sokovi, sirupi, kisi, sadna vina, likerji, marmelade, tinkture), nabirajo zelišča in izdelujejo čaje, zeliščne likerje, mazila, čistila. Izjemna je tradicija in ponudba medu in izdelkov iz čebeljih pridelkov (propolis, vosek, satje v medu, medica, medeni liker). Predelava mleka je usmerjena v lastne potrebe kmetij. Rokodelci ustvarjajo v lesu (lesene sklede, deske, košare, koši).
- V lokalnem okolju je na trgu moč kupiti naslednje izdelke s suhih travišč iz lokalnega okolja:
    - Mlečni izdelki: mleko, smetana, sir, jogurt, skuta, maslo – ponudniki: Dolanc, Kavše,
    - Suhomesnati izdelki: kolone, suhe mesnine in salame – Dolanc živinoreja, Skrinar
    - Med in izdelki iz čebeljih pridelkov: med, medica, medeni liker – ponudniki: M. Zupanc, B. Jamšek, K. Jelen, B. Trotošek, V. Podlesnik;
    - Pridelki in izdelki iz sadja: jabolka, sok, žganja, marmelade
    - Zeliščni izdelki - ponudniki: Bajde
    - Rokodelski izdelki: mila, šamponi, mazila - ponudniki: Zeliščni vrt Cvetka
  - 11 od 13 lastnikov kmetij, ki prodajajo ni zadovoljnih s ceno, ki jo dosegajo izdelki iz suhih travišč, le 2 sta zadovoljna.
  - 18 od 20 udeležencev meni, da bi ponudba izdelkov označena s KBZ, ki bi predstavljala zgodbo ohranjanja Kumljanskih pisanih travnikov in travniških sadovnjakov, lahko imela prihodnost in bila zanimiva za kupce.
  - Vseh 20 udeležencev delavnice je prepričanih, da bi označenost izdelkov s KBZ lahko povečala prodajo izdelkov in dvignila tržno vrednost izdelkov – ceno.
  - 15 udeležencev se bi s svojimi izdelki vključilo v sistem uporabe KBZ s suhih travišč, 2 še ne vesta, 3 niso odgovorili.
  - Najbolj smiselno se jim zdi povezati ponudnike in vzpostaviti naslednje verige izdelkov s suhih travišč: meso (15 udeleženi), zelišča (14), sadje (13), med (13), mleko (10), rokodelstvo (7). Predlagali so tudi verigo za ponudnike nastanitev.
  - Od lastnika in upravljavca KBZ bi pričakovali: koordinacijo in povezovanje kmetij in drugih deležnikov, vzpostavitev sistema standardov in gradnja KBZ, predstavitve in pakušnje na kmetijah, skupni nastopi, svetovanje ponudnikom, usposabljanje ponudnikov, vodenje administracije, promocija (fototeka) in marketing, logistiko, pomoč pri prodaji, evalvacija - vse za doseganje višje – pravičnejše cene za visoko kakovost izdelkov.
  - 6 jih meni, da na območju Kuma obstaja organizacija/institucija, ki bi lahko koordinator vzpostavljanja sistema KBZ in upravljanja ter skrbništva znamke (TD KUM Dobovec, TD občine Trbovlje, ZRSVN, Očina Trbovlje, RC, Turistično razvojno društvo), 6 jih meni, da take organizacije ni in 7 se jih ne more opredeliti (ne vem).

108

Z udeleženci delavnice smo izvedli viharjenje možganov na temo prepoznavanja simbolov in besed ter zgodb, ki bi lahko pritegnile k nakupu izdelkov iz Kumljanskih suhih travišč.

Med ikonami s suhih travišč, ki bi najboljše nagovarjale kupce kot podoba znaka KBZ so izpostavili:

- kumina,
- kumlanc in kumlanka,
- roža, orhideje kukavičevke,
- čebele,
- obris cerkve na Kumu, rože, čebela, trave,

- vrh Kuma obdan s čebelami in suhimi travniki,
- živali, ki se paejo, grablje, kosa in ženska, ki kosi.

Besede, ki najbolje nagovarjajo kupce pridelkov in izdelkov s suhimi travnišči so izpostavili:

- Kumlanske dobrote
- Mozaik kumlanskih dobrot
- Dobrote izpod Kuma
- Dobrote s kumlanskega
- Dobrote kumlanskega hribovja
- Dobrote izpod Kuma

KBZ bi poimenovali:

- KBZ KP KUM
- Dobrote izpod Kuma
- Kumlanske dobrote
- Krasno s kumlanskega
- Dobrote s'pod Kuma

Pri nagovarjanju kupcev in gostov bi pojasnili zgodbo o ohranjanju vrstno pestrih suhimi travnišči skozi zgodbo:

- Ko je kumna zrela... začnejo nastajati bogati izdelki iz kmetij...
- Zgodba o ohranjanju čebel in narave
- Doživetja v trajnostni destinaciji
- Zelišča – čaji, zeliščni likerji, pogled na orhideje in trave

109

Ugotovitev – zaznali smo **velik interes po koordiniranem povezovanju ponudnikov in vzpostavljanju pogojev za oblikovanje KBZ**, ki bi postavila pridelke in izdelke s kumljanskih suhimi travnišči in visokodebelnih sadovnjakov, na zemljevid turističnih destinacij, ki ob ponudbi odličnih pridelkov in izdelkov ponuja tudi celovita doživetja na območju KP Kum.

8.3 Delavnici na projektnem območju Gorjanci

25. novembra 2019 sta bili na Gorjancih izvedeni dve delavnici z deležniki (Slika 31).

Slika 31: Udeleženci delavnic za prenos prakse s haloških travišč na Gorjance, 25.11.2019, Gorjanci

Vir: Arhiv ZRSVN.

Prva delavnica z naslovom **»Predstavitev aktivnosti za kolektivno blagovno znamko suhih travišč na primeru Haloz«** v okviru projekta LIFE TO GRASSLANDS (LIFE14 NAT/SI/000005) je potekala na Miklavžu na Gorjancih v Info sobi pri Planinskem domu, med 16.00-17.15 z dnevnim redom:

- Pozdrav koordinatorja za projektno podobmočje Gorjanci (Matej Simčič, Zavod RS za varstvo narave)
- Kratka predstavitev aktivnosti v povezavi s kolektivno blagovno znamko za izdelke suhih travišč s Haloz (Monika Podgorelec, Zavod RS za varstvo narave)
- Akcijski načrt za razvoj modela kolektivne blagovne znamke suhih travišč - Haloze (Jernej Golc, PRJ Halo, Monika Podgorelec, Zavod RS za varstvo narave)
- Vzpostavitev sistema, kriterijev in dokumentacije za podeljevanje pravice do uporabe certifikata kolektivne blagovne znamke suhih travišč – Haloze (dr. Tanja Lešnik Štuhec, ProVITAL d.o.o.; Monika Podgorelec, Zavod RS za varstvo narave)

Druga delavnica, ki je potekala na isti lokaciji med 17.15-19.30 z **naslovom »Izdelki z gorjanskih košenic in možnosti za skupno znamko«** v okviru projekta LIFE TO GRASSLANDS (LIFE14 NAT/SI/000005) je tekla po sledečem dnevnem redu:

- Kam gremo v Sloveniji do leta 2021? Slovenija, gastronomska regija Evrope in primer kolektivne blagovne znamke Dobrote Dolenjske (dr. Tanja Lešnik Štuhec, ProVITAL d.o.o)
- Predstavitev primerov dobre prakse iz LOKALNEGA okolja
  - Kmetija Kastelic, Žabja vas
  - Sadni prigrizek s sporočilom slovenske dediščine
- Društvo Gorjanske košenice
- Priložnosti za povezovanje deležnikov in trženje produktov z Gorjancev (Franci Bratkovič, Društvo Gorjanske košenice)

- Vprašalnik za obiskovalce in debata/delo v skupinah
- Zaključek in druženje

Po predstavitev in spoznavanju z lokalno ponudbo in uveljavljenima KBZ Dobrote Dolenjske in Bohinjsko so deležniki Gorjancev voharili možgane na vodeni delavnici s katero smo prepoznali obstoječo ponudbo verig meso in mesni izdelki, mleko in mlečni izdelki, sadje/zelišča/med in rokodelski izdelki.

Obdelani podatki ponujajo naslednje ugotovitve:

- Vprašalnik za prepoznavanje ponudbe na projektnem območju Gorjanci je izpolnilo 5 deležnikov, od katerih ni nihče lastnik kmetije na kateri bi obdelovali travniške površine ali površine s travniškimi sadovnjaki na območju Gorjancev. 2 udeleženca delavnice sta člana Društva Gorjanske košenice, katerega člani se ukvarjajo s kuhanjem oglja in stiskanjem jabolk visokodebelnih sadovnjakov za sok, 1 udeleženec je zaposlen v Kartuziji Pleterje, kjer gojijo sadna drevesa in izdelujejo izdelke iz sadja, prisotna je bila tudi predstavnica projekta Sadni prigrizek s sporočilom slovenske dediščine v katerega je povezana tudi Kartuzija Pleterje, predstavnik kmetije Kastelic je predstavil izdelke s kmetije ter 2 kmeta. Vsi trije žal niso izpolnili vprašalnika. Vprašalnik je izpolnil tudi predstavnik Regionalne razvojne agencije.
- Povzamemo lahko da se z obdelavo travniških površin na Gorjancih ukvarjajo člani Društva Gorjanske košenice, od respondentov pa se le kmetija Kastelic ukvarja s pridelavo krme (za živino) na travniških površinah ali površinah s travniškimi sadovnjaki na območju Gorjancev.
- 3 respondenti pridelujejo/izdelujejo pridelke/izdelke s suhih travišč (košenic, travniških sadovnjakov), in sicer Društvo Gorjanske košenice izdeluje jabolčni sok (do 1.200 l letno) in kuha letno okrog 4.-5.000 kg oglja; v Kartuziji Pleterje izdelujejo iz sadja žganja, sadno vino, sokove, sadje sušijo in ponujajo grenčice; na projektu Sadni prigrizek s sporočilom slovenske dediščine raziskujejo izdelavo sadnega prigrizka v obliki sadnega usnja.
- Največ mlečnih izdelkov izdeluje in prodaja Kmetija Kastelic, Žabja vas, Novo mesto (mleko – mlekomat, jogurti, skute, mladi siri..., sladoledomat); poznani so številni čebelarji, ki prodajajo med in medico in druge čebelje pridelke, in sicer: Premru, Kosmač, Hosta, S. Judež; sadje in izdelke iz sadja kot so: sadni sok, žganice in suho sadje ponujajo: S. Judež, S. Bratkovič, Kmetija Kastelic, Kmetija Zagorc, sokove tudi Karlovček ter Društvo Gorjanske košenice; R. Golob iz Šentjerneja ponuja čaje Angel.
- Večina respondentov ne prodaja izdelkov s suhih travišč. Predstavnik Društva Gorjanske košenice meni, da so s ceno oglja zadovoljni, čeprav bi bilo lahko tudi bolje.
- Štirje od petih respondentov menijo, da bi ponudba izdelkov s KBZ, ki bi predstavljala zgodbo ohranjanja pisanih travnikov in travniških sadovnjakov lahko imela prihodnost; obstaja pa tudi mnenje, da bi se bilo bolje povezati s KBZ, ki je že vzpostavljena, kot oblikovati novo, saj so količine na Gorjancih premajhne.
- Trije respondenti menijo, da bi označenost izdelkov z znakom KBZ lahko povečala prodajo letih; obstaja pa tudi mnenje, da, če bi bile večje količine in bolj sofisticirani izdelki, bi certifikat ponudnikom koristil.
- Štirje respondenti delijo mnenje, da bi označenost izdelkov s KBZ suhih travišč lahko dvignila tržno vrednost – ceno izdelkov in vsi, ki prodajajo menijo, da bi se verjetno vključili v sistem uporabe KBZ »s suhih travišč«, če bi obstajala.

- Respondenti menijo, da bi bilo potrebno vzpostaviti vseh šest verig (meso, mleko, sadje, zelišča, med in rokodelstvo), obstaja pa tudi bojazen, da bi se z verigo zelišča potrgalo vse rože.
- Od nosilca in upravljavca KBZ bi respondenti pričakovali sledeče:
  - Kontrolo porekla, količine in kvalitete produktov ter promocijo;
  - Ustrezne kriterije za izbiro ponudnikov, ki bi se lahko vključili v sistem uporabe KBZ; ustrezen nadzor ponudnikov; promocijo in trženje ter logistiko;
  - Podporo uporabnikom: skupno nabavo, prodajo, marketing, branding ter podporo pri urejanju razne dokumentacije, informiranje in izobraževanje;
  - Ker bi bile količine verjetno zelo majhne, bi morali biti izdelki ekskluzivni oz. bistveno odstopati od povprečja;
  - Vodenje logistike, uvajanje posla, trženje znamke, sodelovanje s predstavniki ostalih KBZ, zagotavljanje standardov.
- 4 respondenti ne vedo, če obstaja organizacija/institucija, ki bi lahko bila koordinator vzpostavljanja sistema KBZ in upravljanja ter skrbništva KBZ, menijo pa, da, če be jo iskali, bi verjetno kakšna obstoječa razširila dejavnost tudi na obravnavano področje. Predstavniki RRA meni, da organizacija/institucija obstaja – DGK ali RC NM.
- Predstavniki Društva Gorjanske košenice meni, da je cilj čim več izdelkov z Gorjancev prodati v Domu na Miklavžu kot nekaj ekskluzivnega, morda tudi v kakšni izbrani trgovini.

Z udeleženci delavnice smo izvedli viharjenje možganov na temo prepoznavanja simbolov in besed ter zgodb, ki bi lahko pritegnile k nakupu izdelkov iz Gorjanskih košenic.

112

Med ikonami s suhih travišč, ki bi najbolj nagovarjale kupce kot podoba znaka KBZ so izpostavili:

- Gorjanski škrat; izvir vode, cvetoči travnik (umetniško obdelan, stiliziran).
- Solzice, primožek, kukavičevke.
- Kosec/kosa; trava; hribovitost, državna meja, obdelovanje na severu in na jugu; metulj.

Besede, ki najbolj nagovarjajo kupce pridelkov in izdelkov s suhih travišč so izpostavili:

- V sodelovanju z naravo; po receptu naših dedkov in babic; ekstenzivna predelava.
- Iz zakladnice neizmerne pestrosti rastlinskega in živalskega sveta – iz suhih travišč.
- Ohranimo starinsko, delujemo moderno; proti zaraščanju z zdravim življenjskim slogom; za ohranjanje podeželja kot je nekoč bilo.

KBZ bi poimenovali:

- Miklavž – enostaven prevod v druge jezike.
- Cvetnik; Gospodična – povezava z bajkami in povestmi o Gorjancih.
- Zakladnica suhih travišč.
- Z večnih travnikov.

Pri nagovarjanju kupcev in gostov bi pojasnili zgodbo o ohranjanju vrstno pestrih suhih travišč skozi zgodbe:

- Smiselna navezava na Janeza Trdino in na bajke in povesti o Gorjancih
- Izpostaviti kvaliteto izdelkov

- Naša krajina bi bila veliko siromašnejša, če bi izginila suha travišča. Z izginotjem suhih travišč bi izginielo ogromno vrst žuželk, predvsem čudovitih dnevnih metuljev, ki nam polepšajo trenutke uživanja v naravi, njihova lepota in raznovrstnost bi bila okrnjena. Tudi bogomolk, hroščev, stenic, kobilic, naši potomci ne bi mogli opazovati v domačem okolju. Veliko ptic bi moralo iskati življenjski prostor drugje in vprašanje je, katerim vrstam bi to zagotovo uspelo... in to še v našem prostoru!
- Nekoč so bila suha travišča intenzivno in obvezno vzdrževana. Življenjenja je bilo ogromno, povsod metuljev in ptic. Prišla je vojna in z njo industrija. Prebivalstvo se je preselilo v dolino in tam ostalo. Razširila se je divjad in pojedla vse cvetlice. Kmetje so izgubili pare rok. Vendar je sila po živi naravi ostala v genih in človek se je vrnil, da bi ponovno vzpostavil ekosistem suhih travišč.

Ugotovitev – zaznali smo **preudaren interes po koordiniranem povezovanju ponudnikov in vzpostavljanju pogojev za oblikovanje KBZ**, ki bi postavila pridelke in izdelke s suhih travišč in visokodebelnih sadovnjakov z območja Gorjancev. Nujno je **ponudbo izdelkov oplemenititi in ponuditi na vrhu Gorjancev z bogato lokalno dodano zgodbo - doživetjem.**

9 ZAKLJUČEK

Projekt LIFE TO GRASSLANDS (Življenje traviščem) prinaša nove smernice razvoja in trženja ponudbe s suhih travišč in visokodebelnih sadovnjakov v Haloze.

Priložnosti iz prvega sklopa dokumenta - posnetka stanja haloških suhih travišč in visokodebelnih sadovnjakov ter kmetij, ki so vezane na ta območja kaže, da lahko mešana ekološka kmetijska pridelava in predelava izdelkov s suhih travišč in visokodebelnih sadovnjakov v procesu »od vil do vilic« na domačem dvorišču pritegne z/s:

- odlično kakovostjo in primerno kritično maso ponudbe,
- uveljavljeno kolektivno blagovno znamko s suhih travišč in visokodebelnih sadovnjakov,
- utečenimi skupnimi trženjskimi in prodajnimi kanali ter z logistiko povezanih kmetij in prodajnih mest (javne institucije, gostinci, tržnice, specializirane prodajalne idr.) ter
- skupnimi predstavitvami v Halozah in izven lokalnega območja, ki pritegnejo k doživljanju narave in kulturne krajine

in prinese lokalno dodano vrednost celovitemu razvoju Haloz ob ponudbi izjemnih doživetij narave in kulturne dediščine tako domačinom kot obiskovalcem.

Ugotovitve drugega sklopa dokumenta – vizija Haloze 2025

Haloze bodo leta 2025
prepoznana privlačna in celovito povezana zelena butična turistična destinacija s trajnostnim in ekološkim kmetovanjem mladih aktivnih odgovornih gospodarjev in gospodinj,
z visoko stopnjo biodiverzitete in ohranjeno kulturno krajino,
z raznovrstno pridelavo ter predelavo živil v prehranske izdelke,
tržene z lokalno dodano vrednostjo ter bogato ponudbo vodenih doživetij – aktivnosti za družine, pare in manjše skupine, ki želijo doživeti kakovost življenja in okuse lokalnih dobrot s KBZ S haloških bregov/lazov v Halozah in na prodajnih mestih v urbanih okoljih.

Za udejanjanje zapisane vizije bo potrebno s primernimi ukrepi in aktivnostmi doseči spodnje razvojne in trženjske cilje.

Razvojni cilji v Halozah do 2025:

RC1: Medsebojno povezane - pomrežene kmetije v Halozah z organizirano, tržno in prodajano ponudbo – verige: meso, mleko, sadje/med/zelišča ter vinogradništvo/turizem/rokodelstvo.

RC2: Ohranjanje biodiverzitete v kulturni kmetijski krajini Haloz ter kukavičevk v njihovem naravnem okolju s spodbujanjem trajnostnega kmetovanja.

RC3: Vzpostavljene smernice za ekološko kmetijsko pridelavo (multifunkcionalna raba površin – paša, košnja, sadovnjaki) in (skupno zadružno) predelavo v regiji ter načrti kmetij za kreativno predelavo pridelkov v tržno privlačne prehranske izdelke in storitve – doživetja na kmetijah in pri rokodelcih.

RC4: Usposobljeni ponudniki za kakovostno pridelavo in predelavo pridelkov in živilskih izdelkov s KBZ S haloških bregov/lazov – Center kakovosti.

RC5: Investicije v osnovno in dopolnilno dejavnost z nepovratnimi sredstvi države za male kmetije v omejenih hribovskih pogojih ter uvedba pavšalnih obdavčitev za male ponudnike.

R6: Vzpostavitev mreže prodajnih mest v Halozah in širše, s skupno promocijo, trženjem in prodajo ponudbe iz Haloz.

RC7: Spodbujanje razvoja ponudbe in doživetij na kmetijah, pri rokodelcih in drugje s KBZ S haloških bregov/lazov v povezano organizirano destinacijo Haloze s prepoznanimi privlačnimi prireditvami.

RC8: Spodbujanje ponudnikov in usposabljanje za komuniciranje ponudbe s KBZ Iz haloških lazov v klasičnih in digitalnih orodjih.

RC9: Spodbujanje mladih za delo v Halozah na vseh področjih od kmetijstva do turizma in rast števila delovnih mest.

Trženjski kvalitativni cilji v Halozah do 2025:

TKLC1: Spodbujanje ponudnikov k oblikovanju celostne komunikacijske podobe ponudbe iz kmetije ter enotno označevanje izdelkov, ki so pridobili pravico do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov.

TKLC2: Vzpostavljen trženjski portal za turistične vsebine in prehranske izdelke z lokalno dodano vrednostjo in oznako KBZ S haloških bregov/lazov.

TKLC3: Vzpostavljena in tržena ponudba in doživetja na kmetijah, pri rokodelcih in drugje.

TKLC4: Medsebojno trženje kmetij – kmetije prodajajo izdelke tudi od drugih kmetij ali vsaj promovirajo sosednje kmetije, če ne ponujajo njihovih izdelkov.

TKLC5: Komuniciranje ponudbe kmetijskih gospodarstev v klasičnih in digitalnih orodjih.

TKLC6: Učinkovita promocija in prodaja ponudbe Iz Haloz v mreži prodajnih mest v Halozah in širše (urbana središča).

Trženjski kvantitativni cilji v Halozah do 2025:

TKNC1: Vsaj 600 turističnih ležišč na območju Haloz različnih vrst in kategorije.

TKNC2: Vsaj 10 ponudnikov z lokalno dodano gastronomsko ponudbo.

TKNC3: Vsaj 15 ekoloških kmetij z višji v pridelavi in predelavi v prehranske izdelke.

TKNC4: Vsaj 10 kmetij s predelavo in prodajo na lastnem dvorišču.

TKNC5: Vsaj 5 kmetij s poglobljenimi doživetji (delavnice, pomoč na kmetiji, dobro počutje v naravi ipd.) na kmetiji.

TKNC6: Vsaj 3 urejene in povezane tematske pohodne poti z vodenimi doživetji, ki povezujejo ponudnike.

TKNC7: Vsaj 50 km kolesarskih poti, ki povezujejo ponudnike in panoramske razglede.

TKNC8: Vsaj 3 prodajna mesta v Halozah in 3 v urbanih središčih.

TKNC9: Vsaj 1 nova organizacijska oblika medsebojno povezanih ponudnikov – zadruga s skupno vizualno podobo kakovostno usklajene ponudbe.

TKNC10: Portal za usklajeno promocijo, trženje in prodajo ponudbe Iz Haloz s spletnim mestom in vzpostavljeno logistiko do mreže prodajnih mest.

115

Haloški suhi travniki in visokodebelni sadovnjaki bodo cvetoči, pisani, živi in zdravi, če bodo doseženi cilji za udejanjanje vizij vseh treh prepoznanih verig, in sicer: mleko, meso in sadje/med/zelišča/rokodelski izdelki.

Veriga Mleko

Ponudba kakovostnega mleka iz sonaravnega kmetovanja travnišč s KBZ S haloških bregov/lazov bo leta 2025 predelana v privlačne mlečne izdelke, učinkovito tržene in prodajane po meri ciljnih skupin potrošnikov v in izven Haloz, ki jih bodo gosti lahko uživali v prepoznanih jedeh certificiranih s KBZ S haloških bregov/lazov.

Razvojni cilji ponudbe mlečnih izdelkov certificiranih s KBZ S haloških bregov/lazov:

RCML1: Kontrolirana pridelava govedu in drobnice iz sonaravnega kmetovanja travnišč za pridelavo mleka - vzpostavljeni kriteriji kakovosti reje živali in krme za mlečno živino s KBZ S haloških bregov/lazov.

RCML2: Usposobljeni kmetje za učinkovito pridelavo mleka (mobilni molzni proces) s KBZ S haloških bregov/lazov.

RCML3: Organizirana (skupna) predelava mleka v tradicionalne in privlačne mlečne izdelke s KBZ S haloških bregov/lazov.

RCML4: Učinkovit sistem trženja in vzpostavljenih prodajnih poti mlečnih izdelkov s KBZ S haloških bregov/lazov.

Trženjski kvalitativni cilji mlečnih izdelkov certificiranih s KBZ S haloških bregov/lazov:

TKLCML1: Celovito in povezano oblikovana, promovirana in tržena ponudba mlečnih izdelkov s KBZ S haloških bregov/lazov.

TKLCML2: Privlačno pakirana ponudba mlečnih izdelkov s KBZ S haloških bregov/lazov z vzpostavljenimi klasičnimi in digitalnimi tržnimi potmi.

TKLCML3: Ozaveščeni potrošniki o pomenu ohranjanja biodiverzitete travišč, kratkih oskrbnih poti za mleko pridelano iz sonaravnega kmetovanja travišč predelano v mlečne izdelke s KBZ S haloških bregov/lazov.

TKLCML4: Vzpostavljena oskrbna veriga za mleko in mlečne izdelke s KBZ S haloških bregov/lazov do gostincev, javnih ustanov in končnih kupcev (delikatese, tržnice, vitrine).

Trženjski kvantitativni cilji mlečnih izdelkov certificiranih s KBZ S haloških bregov/lazov:

TKVCML1: Vsaj 8 kmetijskih gospodarstev v verigi za predelavo mleka s KBZ S haloških bregov/lazov.

TKVCML2: Vsaj 3 vzpostavljena lokalna prodajna mesta v Halozah s ponudbo živilskih izdelkov s KBZ S haloških bregov/lazov.

TKCML3: Vsaj 3 prodajna mesta z živilskimi izdelki s KBZ S haloških bregov/lazov v urbanih središčih – Ljubljana, Maribor, Ptuj.

TKVCML4: Vzpostavljeno podjetje za logistiko živilskih izdelkov s KBZ S haloških bregov/lazov za oskrbo javnih institucij, gostincev in delikatesnih trgovin v in izven destinacije Haloze.

TKVCSA5: Vzpostavljen spletni portal za spletno prodajo ponudbe s Haloz.

TKVCSA6: Prodaja celovite ponudbe s KBZ S haloških bregov/lazov na sejmih in tržnicah v in izven destinacije (v urbanih središčih).

TKVCSA8: Vzpostavljena mobilna prodajalna s ponudbo s Haloz.

116

Veriga meso

Ponudba kakovostnega mesa govedí in drobnice iz povezanega sonaravnega kmetovanja travišč s KBZ S haloških bregov/lazov bo leta 2025 učinkovito tržena in prodajana po meri ciljnih skupin potrošnikov v in izven Haloz ter predelana v privlačne zorjene in tradicionalne mesne izdelke, ki predstavljajo temelj kulinarčne piramide geografskega območja in so osnova za butična doživetja Haloz.

Razvojni cilji verige meso:

RCME1: Kontrolirana pridelava govedí in drobnice sonaravnega kmetovanja travišč - vzpostavljeni kriteriji kakovosti reje živali in krme za živino s KBZ S haloških bregov/lazov.

RCME2: Usposobljeni kmetje za pridelavo in predelavo mesa v mesne izdelke s KBZ S haloških bregov/lazov.

RCME3: Organizirana (skupna) predelava mesa (mala/e klavnica/e na kmetiji ter obrat za predelavo mesa) v porcionirane zorjene in tradicionalne mesne izdelke s KBZ S haloških bregov/lazov.

RCME4: Vzpostavljen učinkovit sistem (skupnega) trženja, prodajnih poti in prodajnih mest za sveže meso ter izdelke iz mesa s KBZ S haloških bregov/lazov z logističnim sistemom.

Trženjski kvalitativni cilji verige meso:

TKLCME1: Celovito oblikovana, promovirana in tržena ponudba mesa in mesnih izdelkov s KBZ S haloških bregov/lazov.

TKLCME2: Porcionirano pakirana ponudba zorjenega mesa živali iz sonaravnega kmetovanja travišč in mesnih izdelkov s KBZ S haloških bregov/lazov z vzpostavljenimi klasičnimi in digitalnimi tržnimi potmi.

TKLCME3: Ozaveščeni potrošniki o pomenu ohranjenosti biodiverzitete travišč, kratkih oskrbnih poti in

ekološko pridelanega mesa in mesnih izdelkov kupujejo živila certificirana s KBZ S haloških bregov/lazov. TKLCME4: Vzpostavljena oskrbna veriga mesa in mesnih izdelkov s KBZ S haloških bregov/lazov do gostincev, javnih ustanov in končnih kupcev (delikatese, tržnice, vitrine).

Trženjski kvantitativni cilji verige meso:

TKVCME1: Vsaj 50 kmetijskih gospodarstev v verigi za predelavo mesa s KBZ S haloških bregov/lazov.
 TKVCME2: Vsaj 3 vzpostavljena lokalna prodajna mesta v Halozah s ponudbo mesa in mesnih izdelkov s KBZ S haloških bregov/lazov.
 TKVCME3: Vsaj 3 prodajna mesta z mesom in mesnimi izdelki s KBZ S haloških bregov/lazov v urbanih središčih – Ljubljana, Maribor, Ptuj.
 TKVCME4: Vzpostavljeno podjetje za logistiko mesa in mesnih izdelkov s KBZ S haloških bregov/lazov za oskrbo javnih institucij, gostincev in delikatesnih trgovin v in izven destinacije Haloze.
 TKVCSA5: Vzpostavljen spletni portal za spletno prodajo ponudbe Iz Haloz.
 TKVCSA6: Prodaja celovite ponudbe s KBZ S haloških bregov/lazov na sejmih in tržnicah v in izven destinacije (v urbanih središčih).
 TKVCSA7: Vzpostavljena mobilna prodajalna s ponudbo Iz Haloz.

Veriga sadje, med, zelišča in rokodelski izdelki

Ponudba kakovostnega sadja iz ekstenzivnega travniškega sadovnjaka, čebeljih pridelkov in zelišč iz sonaravnega kmetovanja travišč s Haloz, bo leta 2025 predelana v kakovostne okusne in zdrave prehranske izdelke, tržene in prodajane po meri ciljnih skupin potrošnikov v in izven Haloz, ki jih bodo gosti lahko uživali v prepoznanih jedeh certificiranih s KBZ S haloških bregov/lazov.

Razvojni cilji:

RCSA1: Kontrolirana pridelava sadja iz ekstenzivnega travniškega sadovnjaka, medu in zelišč iz sonaravnega kmetovanja travišč iz Haloz - vzpostavljeni kriteriji kakovostne pridelave in predelave v izdelke iz sadja, zelišč in medu s KBZ S haloških bregov/lazov.
 RCSA2: Usposobljeni kmetje za učinkovito pridelavo sadja, medu in zelišč ter predelavo v prehranske izdelke s KBZ S haloških bregov/lazov.
 RCSA3: Organizirana (skupna) predelava sadja, čebeljih pridelkov in zelišč v sok, kis, zeliščne čaje, soli idr., izdelke iz medu ter sestavljene privlačne izdelke (npr. sadna ploščica, lizika) s KBZ S haloških bregov/lazov.
 RCSA4: Spodbujene kmetije k razvoju promocije ter prodaje - prodajno mesto na kmetiji.
 RCSA5: Organizirana skupna promocija, trženje in vzpostavljene prodajne poti sadja, zelišč in medu ter izdelkov iz teh živil s KBZ S haloških bregov/lazov – spletna prodaja, mreža trgovin v Halozah in v urbanih središčih, mobilna prodajalna.

Trženjski kvalitativni cilji:

TKLCSA1: Celovito in povezano oblikovana (kakovost in vizualna podoba), promovirana in tržena ponudba sadja, medu in zelišč ter izdelki iz teh živil s KBZ S haloških bregov/lazov.
 TKLCSA2: Enovito privlačno pakirana ponudba sadja, medu in zelišč ter izdelkov iz teh živil s KBZ S haloških bregov/lazov z vzpostavljenimi klasičnimi in digitalnimi tržnimi potmi.
 TKLCSA3: Ozaveščeni potrošniki o ohranjanju biodiverzitete travišč, pomenu kratkih oskrbnih poti in pridelanega sadja, medu in zelišč ter izdelkov iz teh živil s KBZ S haloških bregov/lazov.
 TKLCSA4: Vzpostavljena oskrbna veriga za sadje, med in zelišča ter izdelke iz teh živil s KBZ S haloških bregov/lazov do gostincev, javnih ustanov in končnih kupcev (delikatese, tržnice, vitrine).

Trženjski kvantitativni cilji:

TKVCSA1: Vsaj 10 kmetijskih gospodarstev v verigi za pridelavo in predelavo sadja, medu in zelišč s KBZ S haloških bregov/lazov.
 TKVCSA2: Vsaj 5 kmetijskih gospodarstev z registrirano prodajo ponudbe s KBZ S haloških bregov/lazov na domu.

TKVCSA3: Vsaj 3 vzpostavljena lokalna prodajna mesta v Halozah s ponudbo živilskih izdelkov s KBZ S haloških bregov/lazov.

TKVCSA4: Vzpostavljen spletni portal za spletno prodajo ponudbe s Haloz.

TKVCSA5: Vsaj 3 prodajna mesta s prehranskimi izdelki s KBZ S haloških bregov/lazov v urbanih središčih – Ljubljana, Maribor, Ptuj.

TKVCSA6: Prodaja celovite ponudbe s KBZ S haloških bregov/lazov na sejmih in tržnicah v in izven destinacije (v urbanih središčih).

TKVCSA7: Vzpostavljeno podjetje za logistiko živilskih izdelkov s KBZ S haloških bregov/lazov za oskrbo javnih institucij, gostincev in delikatesnih trgovin v in izven destinacije Haloze.

TKVCSA8: Vzpostavljena mobilna prodajalna s ponudbo S haloških bregov/lazov.

Namen mreženja ponudnikov iz Haloz in vzpostavitve kolektivne blagovne znamke (KBZ) S haloških bregov/lazov temelji na skrbi za izboljšanje ekonomske upravičenosti kmetovanja preko pridelkov in izdelkov ter storitev z lokalno dodano vrednostjo območja Haloz.

Namen vzpostavitve in uporabe KBZ S haloških bregov/lazov je označevanje izvora-porekla živil in gradiv ter lokacije pridelave pridelkov in izdelave živilskih in rokodelskih izdelkov ter ponudbe storitev, ki se nanašajo na suha travišča in druga vrstno bogata travišča v Halozah.

KBZ S haloških bregov/lazov pomeni tudi, da gre za **surovine in izdelke s kmetij**, ki s svojim **ekstenzivnim/vzdržnim/zmernim načinom gospodarjenja vzdržujejo (tudi) »haloške brege/laze«**, to je travišča na strminah (travnike, pašnike in visokodebelne sadovnjake) in si prizadevajo za njihovo dolgoročno ohranjanje.

Za vzpostavitev celovite prepoznavnosti Haloz je nujno vzpostaviti neke vrste **Center kakovosti in trženja ponudbe**, ki temelji na povezanih partnerjih in strokovnem vodenju Delovne skupine za kakovost (Slika 32) in Delovne skupine za trženje ponudbe certificirane s KBZ S haloških bregov/lazov.

118

Slika 32: Model mreženja ponudnikov Haloz skozi delovanje Centra kakovosti in trženje

Center kakovosti in trženja z DS za kakovost (DSK) in DS za trženje (DST) ponudbe certificirane s KBZ iz haloških lazov

CENTER KAKOVOSTI IN TRŽENJA Z DS ZA KAKOVOST (DSK) IN DS ZA TRŽENJE (DST)
Načrtovanje in upravljanje celovite kakovosti v Halozah.
Razvoj, upravljanje in trženje:
<ul style="list-style-type: none"> • Destinacijske znamke (DZ) • Kolektivne blagovne znamke (KBZ) • Destinacijskih pridelkov, izdelkov, storitev, prireditev, dogodkov, ITP in verig zanje • Dobaviteljskih oskrbnih verig za ponudnike • Verige prodajnih mest z letnim koledarjem dogodkov – odprtih vrat ponudnikov • Verige kupcev - javne ustanove in gostinski obrati
Nagrajevanje in vzdrževanje kakovosti ponudbe s KBZ.
Nadgradnja kakovosti ponudbe storitev javnih služb.
Spodbujanje aktivnosti zasebnih ponudnikov za zagotavljanje celovitih personaliziranih zgodb.
Razvoj kadrov na vseh področjih.
Monitoring in evalvacija.

Vir: Lešnik Štuhec... delavnica 14.2.2019; Opomba: v tej fazi procesa razvoja smo KBZ poimenovali iz haloških lazov.

Za pridobitev pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov se lahko prijavijo:

1. **Pridelki in živilski izdelki izvirajoči iz suhih travišč**, in sicer:

- mleko in mlečni izdelki,
  - meso in mesni izdelki,
  - zelišča in zeliščni izdelki,
  - med in izdelki iz čebeljih pridelkov,
2. **Pridelki in živilski izdelki izvirajoči iz ekstenzivnih travniških sadovnjakov:**
    - sadje in izdelki iz sadja,
  3. **Rokodelski izdelki z gradivi iz suhih travišč in travniških sadovnjakov ali z vsebino /zgodbno vezano na suha travišča in travniške sadovnjake.**

Vzpostavitev sistema KBZ S haloških bregov/lazov temelji na določenih pogojih – **kriterijih za pridobitev pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov**, in sicer:

1. Osnovni kriterij izvora: Sestavine za izdelke izhajajo iz območja/regije Haloz - pogoj za vstop v verige in Mrežo ponudnikov ponudbe certificirane s KBZ,

1.1 **Dodatni obvezni kriteriji:** pogoji za vstop v verige in Mrežo ponudnikov ponudbe certificirane s KBZ,

1.2 **Kriteriji za kmetije** vključene v verige in Mrežo ponudnikov ponudbe certificirane s KBZ

2. Kriteriji izvora po verigah izdelkov

2.1 Kriteriji za ocenjevanje živilskih izdelkov zagotavljajo, da izvirajo živila v določenem deležu (%) iz vrstno pestrih travišč in so pridelane na ekstenziven in sonaraven način, in sicer:

- Splošni kriteriji za ocenjevanje živilskih izdelkov,
- Kriteriji za ocenjevanje mesa in mlečnih izdelkov,
- Kriteriji za ocenjevanje izdelkov iz sadja,
- Kriteriji za ocenjevanje cvetličnega medu in izdelkov iz čebeljih pridelkov / cvetličnega medu,
- Kriteriji za ocenjevanje čajev, zelišč in izdelkov iz zelišč,

2.2 Kriteriji za ocenjevanje rokodelskih izdelkov, ki zagotavljajo, da izvirajo gradiva v določenem deležu (%) iz območja Haloz in so pridelani na ekstenziven in sonaraven način,

3. Kriteriji kakovosti za posamezne razrede izdelkov - določeni s pravilniki in podpravilniki.

Osnovni namen podeljevanja pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov je **spodbujanje proizvajalcev in ponudnikov na območju Haloz k povezovanju za celovito in povezano zagotavljanje kakovosti ponudbe** v (s) Haloz/ah, skozi visoko kakovost:

- pridelkov in živilskih izdelkov iz suhih travišč in visokodebelnih sadovnjakov,
  - rokodelskih izdelkov in izdelkov unikatnega in industrijskega oblikovanja,
- z zgodbami, ki jih ločijo od podobnih v Sloveniji in sosednjih destinacijah.

Podeljena pravica do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov pomeni:

- znak priznanja dosežene kakovosti in izvora-porekla pridelkov in živilskih ter rokodelskih izdelkov, katerih ponudniki so pridobili pravico do uporabe KBZ v okviru veljavnih predpisov in z materialno ter moralno odgovornostjo zagotavljajo izvor-poreklo in doseženo kakovost le-teh kot je zapisano v kriterijih.
- dodatno promocijo in prodajo produktov označenih s KBZ skozi različne prodajne kanale.

Pogoji za pridobitev pravice do uporabe certifikata KBZ S haloških bregov/lazov se nanašajo na **štiri kriterije ocenjevanja**, ki so podrobno opisani v poglavju 4.4 in se nanašajo na: (i) **izvor živil in**

gradiv, (ii) kakovost pridelka oz. izdelka, (iii) celostno podobo izdelka – embalaža, etiketa, zgodba, prodajna cena ter (iv) **morebitno predhodno nagrajenost izdelka.**

Za potrebe ocenjevanja ponudbe s haloških suhih travišč in visokodebelnih sadovnjakov so člani strokovnih komisij za ocenjevanje oblikovali dokumentacijo sistema podeljevanja pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov, ki jo sestavljajo naslednji **dokumenti:**

- Pravilnik o KBZ S haloških bregov/lazov in pogojih podeljevanja pravice do uporabe KBZ Iz HB/L,
- Pravilnike po posameznih razredih produktov, in sicer: meso in izdelki iz mesa, mleko in mlečni izdelki, sadje, zelišča,
- Podpravidniki za vrste produktov,
- Ocenjevalni listi za posamezne produkte,
- Vloga in Prijavnice za posamezne produkte,
- Poročilo Strokovne komisije za ocenjevanje,
- Sklep,
- Certifikat.

Testna ocenjevanja za vse štiri vrste živilskih izdelkov, in sicer: (i) mleko in mlečne izdelke, (ii) meso in suhomesnate izdelke, (iii) sadje in izdelke iz sadja haloških travniških sadovnjakov, (iv) med in izdelke iz čebeljih pridelkov, ter (v) za rokodelske izdelke, so potekala 29. in 30. maja 2019. Testiranje je bilo pomembno tako za Delovno skupino, ki je testirala oblikovane kriterije za ocenjevanje, prijavne obrazce in ocenjevalne liste ter za kmetije oz. rokodelce, ki so na testnem ocenjevanju pridobili oceno izdelkov s strani priznanih področnih strokovnjakov in njihove predloge za izboljšave.

V ocenjevanje so komisije **prejele 136 izdelkov 40 proizvajalcev**. Ocenjevanja so pokazala, da približno **polovica izdelkov ustreza kriterijem ocenjevanja** in samo **ena tretjina ocenjenih izdelkov je že registrirana in se že trži v času ocenjevanja.**

Komisije so povzele, da je bila **večina izdelkov glede na senzorično oceno dobre ali zelo dobre kakovosti**. Vizualni izgled oziroma celostna grafična podoba (embalaža, etiketa) večine izdelkov iz suhih travišč in travniških sadovnjakov pa še ne dosega ocenjene senzorične kakovosti izdelkov in predstavlja oviro pri njihovem trženju. Izdelki ne pripovedujejo enotne zgodbe o ohranjanju narave.

Za vse izdelke velja predlog oblikovanja skupne embalaže in etiket, ki bi jih lahko tudi skupaj nabavil Upravljaavec KBZ.

Senzorične lastnosti vzorcev **mlečnih izdelkov** so bile v osnovi dobre. 15 od 23 vzorcev, ki so bili poslani na ocenjevanje ustreza vsem merilom za pridobitev KBZ. Želeli bi, da se predelovalci mleka registrirajo tudi za pokušnje in delavnice, saj bi s tem pridobili odlična doživetja v Halozah.

Vzorci **suih mesnin** so bili ocenjeni kot kvalitetni. Na ocenjevanje je bilo poslanih 28 vzorcev suih mesnin 12 proizvajalcev, od katerih sta samo dva registrirana za dejavnost. Želeli bi več registrirane predelave mesa v suhe mesnine v Halozah.

Med vzorci izdelkov **iz sadja** sta med žganji izstopali slivovka in viljamovka; med likerji višnjevcec in oba zeliščna likerja; kisi so bili razen enega vsi primerne kakovosti; kakovost jabolčnih sokov je na visoki ravni; med sirupi je osnovnim standardom zadostil samo en sirup; kakovost medenih pijač je bila na vrhunski

ravni. Od 41 vzorcev 12 proizvajalcev so samo 4 registrirani za dejavnost predelave sadja, kar se kaže tudi v le 7 izdelkih, ki so izpolnjevali kriterije za KBZ.

Vsi predstavljeni vzorci **medu** so bili primerne senzorične kakovosti za deklarirano vrsto medu, predstavljeni v ustreznih kozarcih in opremljeni z etiketami. 3 od 5 medov zadovoljujejo kriterijem za pridobitev KBZ in so pripravljene za prodajo na trgovski polici.

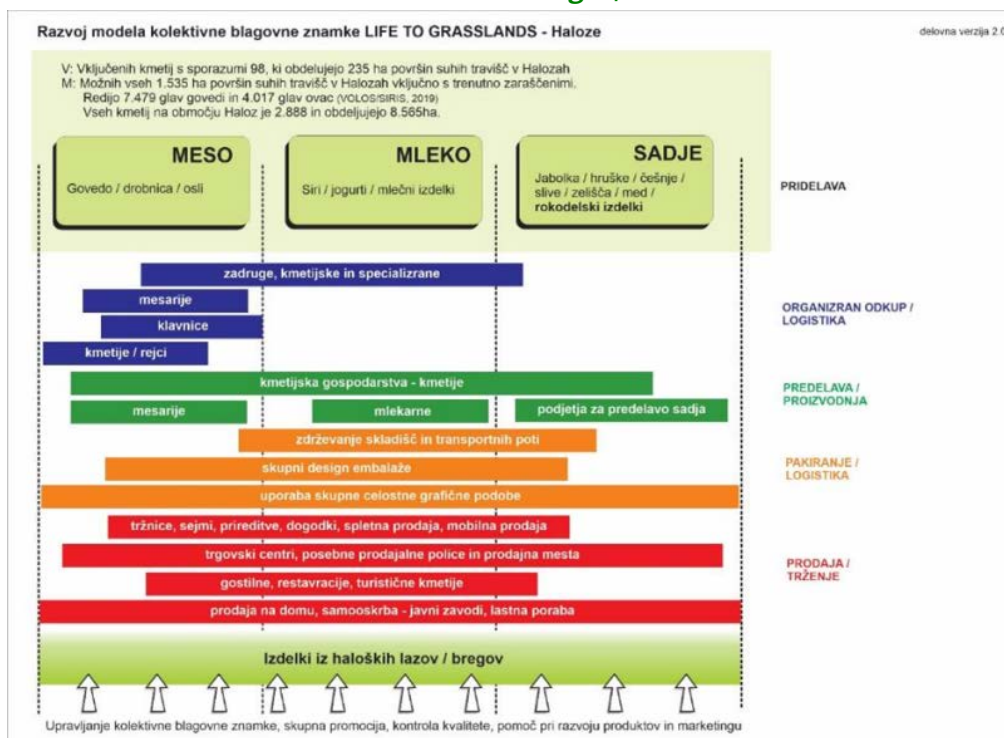
Med vzorci iz **zelišč** so izstopale čajne mešanice, ki pa še niso dosegle vrhunske harmoničnosti arome. Proizvajalci so pokazali dobro mero inovativnosti v kombinaciji nekaterih zelišč in izdelkov iz njih. Vsi 3 prijavitelji izdelkov iz zelišč so registrirani za dejavnost in 5 od 7 izdelkov je primernih za takojšnje trženje.

Ocenjeni **rokodelski izdelki** so bili izjemno kakovostni (še predvsem leseni in polsteni izdelki), vendar pa embalaža in etiketa ne sledita kakovosti izdelkov. Nujno bi bilo zagotoviti odličnega oblikovalca / oblikovalko, ki bi v prihodnje sodeloval z rokodelci pri popravkih izdelkov in njihovi opremlitvi (embalaža, etikete, obešanke idr.) ter pritegniti mlade rokodelce, ki izdelujejo sodobne izdelke, vendar iz lokalnih naravnih gradiv. Za vse to pa so potrebna usposabljanja in morebitni zametek manjšega haloškega rokodelskega centra. 4 od 8 rokodelcev, ki so poslali 32 izdelkov v ocenjevanje, so registrirani za dejavnost, kar se odraža tudi v nizkem številu izdelkov (14), ki so izpolnjevali kriterije za KBZ.

V tretjem delu dokumenta gre za predstavitev procesa udejanjanja zastavljene vizije in ciljev - nujno je povezati ponudnike vseh treh verig – MESO, MLEKO in SADJE v **pravno-formalno združbo**, ki bo omogočila zaposliti strokovnjake za skupne naloge povezanih ponudnikov, da bodo izdelki usklajeno in celovito pripovedovali zgodbe haloških suhih travnikov in visokodebelnih sadovnjakov. Za proces razvoja modela mreženja logistike, trženja in prodaje ponudbe (Slika 33) certificirane s KBZ S haloških bregov/lazov pa je potreben čas, veliko entuziazma in zagnanih strokovnjakov.

121

Slika 33: Razvoj modela mreženja, logistike, trženja in prodaje ponudbe certificirane s KBZ S haloških bregov/lazov

Vir: Jernej Golc, PRJ Halo, 2019.

Za uspešno uveljavitev KBZ SHB/L za izdelke s haloških suhih travišč je potrebno **ustrezno podporno okolje**, ki bo zagotavljajo **ključne razvojne funkcije in upravljajo z razvojem KBZ SHB/L**, saj so proizvajalci izdelkov v fazi testnega ocenjevanja izkazali interes po organiziranem sodelovanju in razvoju KBZ SHB/L.

V nadaljevanju se pričakuje **povezovanje zainteresiranih deležnikov v konzorcij** in na osnovi uspešne vzpostavitve KBZ SHB/L tudi v morebitne višje oblike organiziranosti po načelih razvoja socialne ekonomije, kot so zadruga ali podobne pravne oblike.

Pravno-formalno povezani bi partnerji lažje sledili trendom v stroki in izjemno zahtevnemu trgu, ki stremlji k zdravi, bio/eko prehrani s skrbjo za lokalna okolja, kjer je hrana rastle in se razvijala.

Strokovnjaki povezani v **Center kakovosti Haloze** bi za povezane partnerje – člane zadruga ali kooperative predstavljali **podporno okolje** in vršili funkcije skupnega:

- razvoja ponudbe izdelkov in storitev – akcijski načrt usposabljanja ponudnikov.
- razvoja embalaže in celostne grafične podobe KBZ SHB/L in ponudbe označene z znamko.
- vzpostavljanja, vzdrževanja in evalviranja sistema certificirane ponudbe označene s KBZ SHB/L ter vodenja registra certificirane ponudbe.
- razvoja in vzdrževanja kataloga ponudbe izdelkov certificiranih s KBZ SHB/L.
- razvoja, vzdrževanja in evalviranja sistema logistike od prodajalcev do kupcev z vmesnimi fazami skladiščenja, pakiranja in embaliranja izdelkov.
- lobiranja pri postavljanju cen in vstopu na prodajna mesta.
- generičnega oglaševanja – akcijski načrt promocije, trženja in prodaje ponudbe certificirane s KBZ SHB/L.
- razvoja prodajnih poslovnih modelov za vse tri verige produktov s haloških travišč in visokodebelnih sadovnjakov.
- spremljanja in evalviranja načrtovanih aktivnosti razvoja procesa s participacijo vseh deležnikov in strokovnjakov ter po potrebi reprogramiranje aktivnosti in procesov.

122

Za **uveljavitev sistema** KBZ SHB/L je potrebno pridobiti:

- izjavo interesa deležnikov – potencialnih partnerjev,
- izvajati delavnice po treh verigah za gradnjo poslovnih modelov,
- podpisati konzorcijsko pogodbo med deležniki KBZ SHB/L in ustanoviti skupščino z zavezo vseh partnerjev.

Vse aktivnosti je potrebno dobro načrtovati, organizirati in voditi ter spremljati in evalvirati ter reprogramirati. Z **vzpostavitvijo pravnega subjekta** bodo razdeljene vloge, zaveza in med partnerji se bo razvilo zaupanje in delilo tiho znanje.

Rezultate projektnih aktivnosti pričujočega projekta smo **predstavili na treh podobmočjih projekta Življenje traviščem**, in sicer z delavnico **na Pohorju** in s po dvema delavnicama **na Kumu in Gorjancih**.

Delavnica na Pohorju je pokazala, da bi bilo za spodbujanje kreativnosti in vzpostavitev kritične mase izdelkov certificiranih z BZ Okusi Rogle zelo dobro **prenesti model mreženja, logistike, trženja in prodaje** ponudbe certificirane s KBZ S haloških bregov/lazov in vzpostaviti verige: meso, mleko in sadje/zelišča/med ter rokodelski izdelki.

Na območju Kuma smo zaznali **velik interes po koordiniranem povezovanju ponudnikov in vzpostavljanju pogojev za oblikovanje KBZ**, ki bi postavila pridelke in izdelke s kumlanskih suhih travišč in visokodebelnih sadovnjakov na zemljevid turističnih destinacij in bi ob ponudbi odličnih pridelkov in izdelkov ponujala tudi celovita doživetja na območju KP Kum.

Z delavnicama na Gorjancih je bil zaznan **preudaren interes po koordiniranem povezovanju ponudnikov in vzpostavljanju pogojev za oblikovanje KBZ**, ki bi postavila pridelke in izdelke s suhih travišč in visokodebelnih sadovnjakov z območja Gorjancev na vidno mesto – morda kar pod okrilje kakšne obstoječe in uveljavljene znamke, ki promovira trajnostno ponudbo iz naravnega in varovanega območja. Želja deležnikov pa je, da ponudbo izdelkov nadgradijo in oplemenitijo z bogato lokalno dodano zgodbo - doživetjem in jih ponudijo na vrhu Gorjancev.

Kaj bo nastalo po koncu zastavljene projektne časovnice je v veliki meri odvisno od deležnikov na območju Haloz, seveda tudi Pohorja, Kuma in Gorjancev.

Dober gospodar vedno poskrbi, da so **sredstva učinkovito naložena** in da **pozitivna energija deležnikov ne skopni kot zadnji sneg spomladi**.

Vsem deležnikom območja Haloz, kjer je bilo izvedenih veliko aktivnosti za promocijo, trženje in prodajo izdelkov in zgodb s suhih travnikov želimo **svetlo bodočnost in veliko povezanih aktivnosti ter politične volje**, ki bodo pripeljale do vzpostavitve KBZ S haloških bregov/lazov ter prepoznavnosti privlačne in sonaravne ponudbe izdelkov v urbanih središčih, kjer bodo kupci zaznali vrednost za denar in postali stalni odjemalci doživetij s haloških travnikov.

10 SEZNAM VIROV IN LITERATURE

- ARSKTRP, 2019. Agencija Republike Slovenije za kmetijske trge in razvoj podeželja 2019. (stanje na dan julij 2019).
- Bezjak, I. (v pripravi). Travniki sadovnjaki v Halozah - vrednota za prihodnost (ŠC Ptuj, diplomska naloga višješolskega študijskega programa Upravljanje podeželja in krajine,
- FFH (Direktiva o habitatih) – Direktiva Sveta 92/43/EGS z dne 21. 5. 1992 o ohranjanju naravnih habitatov ter prostoživečih živalskih in rastlinskih vrst (Uradni list L 206 z dne 22. 7. 1992, str. 7), zadnjič spremenjena z Direktivo Sveta 2013/17/EU z dne 13. 5. 2013 (Uradni list L 158 z dne 10. 6. 2013) (Direktiva o habitatih).
- Drozg, V., Horvat U., Konečnik Kotnik E., (ur.), 2019. Kulturna pokrajina Haloz. Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta (e-knjiga). str. 222. <http://press.um.si/index.php/ump/catalog/book/435>
- Jakopič, M. & B. Trčak, 2006. Natura 2000 v Halozah. Travišča in flora. Center za kartografijo favne in flore. Zgibanka. Ogled: http://www.ckff.si/publikacije/zl_haloze_tx.pdf (15.11.2018)
- Kaligarič & Trčak, 2004. Polnaravna suha travišča in grmiščne faze na karbonatnih tleh (Festuco-Brometalia) (*pomembna rastišča kukavičevk) (EU_6210(*)), str. 210–218. V: Jogan, N., M. Kotarac & A. Lešnik (ur.), 2004. Opredelitev območij evropsko pomembnih negozdskih habitatnih tipov s pomočjo razširjenosti značilnih rastlinskih vrst. Končno poročilo. Center za kartografijo favne in flore, Miklavž na Dravskem polju. 961 str., digitalne priloge. [Naročnik: MOPE, Ljubljana.]
- Kaligarič, M. & S. Škornik, 2003. 4104 Himantoglossum adriaticum H. Baumann – jadranska smrdljiva kukavica. V: Babij, V., T. Bačič, B. Čušin, I. Daksobler, B. Frajman, N. Jogan, M. Kaligarič, N. Praprotnik, A. Seliškar, B. Surina, S. Škornik, B. Vreš & B. Čušin (ed.). Strokovna izhodišča za vzpostavljanje omrežja Natura 2000: rastline: (Pteridophyta in Spermatophyta): končno poročilo. Biološki inštitut Jovana Hadžija ZRC SAZU, Ljubljana. str.:128–132.
- Lešnik Štuhec, T. (2013): Akcijski načrt za kakovostne produkte in turistične storitve na območju Pohorja, v okviru izvajanja projekta Sonaravno upravljanje planin na varovanih območjih - ALPA. Elaborat. ProVITAL, Šentilj. 110 str. [Naročnik: Zavod RS za varstvo narave, Ljubljana]
- MKGP, 2019a. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. 2016. Računalniški izpis iz Registra kmetijskih gospodarstev (stanje na dan 1. 7. 2019).
- MOP, v sodelovanju z ZRSVN, 2016. Suha travišča v celinski Sloveniji - njihov pomen in trenutno stanje. Kmečki glas, 29.06.2016. Str. 8.
- Naravovarstveni atlas, 2019. Spletni pregledovalnik naravovarstvenih vsebin. <https://www.naravovarstveni-atlas.si/web/>. Ogled: 20. Oktober 2019.
- Pak, M. (2012). Razvojni potenciali Haloz. Geografski obzornik, letnik 59, številka 1/2, str. 4-11.
- Perko, D., Orožen Adamič M. (ur.) (1998). Slovenija. Pokrajine in ljudje. Mladinska knjiga, Ljubljana, str. 624–631.
- STAkrog, 2019. V Halozah naredili nove korake k razvoju turizma, 6. julij 2019. <https://krog.sta.si/2654589/v-halozah-naredili-nove-korake-k-razvoju-turizma> (ogled 4.12.2019).
- Šibila Drobnič, M. (2018). Strateške smernice za razvoj turizma na območju Haloz. Strokovne podlage za ustanovitev Interesne zveze haloških občin na področju razvoja turizma. Znanstveno-

- raziskovalno središče Bistra Ptuj, Ptuj, str. 83. [Naročniki: Občina Cirkulane, Občina Majšperk, Občina Makole, Občina Podlehnik, Občina Videm, Občina Zavrč, Občina Žetale]
- Škornik, S., 2016. Ekstenzivna travnišča v celinski Sloveniji: srednjeevropski z orhidejami bogati polsuhi travniki. Naše travinje 10, str. 25-27.
  - Škornik, S., Ivajnsič, D., Špur N., Otopal J., Bakan, B., Paušič I., 2016: Popisi začetnega stanja ciljnih habitatnih tipov ter spremljanje vplivov projektnih aktivnosti na stanje ciljnih habitatnih tipov na projektnih pod-območjih Haloze, Pohorje, Kum, Gorjanci-Radoha za izvedbo projekta z naslovom: Ohranjanje in upravljanje suhih travnišč v vzhodni Sloveniji, LIFE TO GRASSLANDS, LIFE Narava in biodiverziteteta, LIFE14 NAT/SI/000005. Popis začetnega stanja ciljnih habitatnih tipov (1.sklop). Končno poročilo. Fakulteta za naravoslovje in matematiko UM, Maribor. 182 str.
  - Štajerski tednik, Milošič, E. (2019). Haloze: Interesna zveza haloških občin brez občine Videm, 21. maj 2019. Ogled (4.12.2019). <https://www.tednik.si/politika/15712-haloze-interesna-zveza-haloskih-obcin-brez-obcine-videm>
  - UVHVVR-SIRIS, VOLOS 2019. Uprava za varno hrano, veterinarstvo in varstvo rastlin - Sektor za identifikacijo in registracijo ter informacijske sisteme, aplikacija VOLOS (stanje na dan 1.2.2019).
  - Vintar Mally, K., N. Bobovnik, S. Kušar, T. Koželj, B. Lampič, 2016. Analiza socialno-ekonomskih vplivov projektnih aktivnosti na lokalno gospodarstvo in prebivalstvo. V okviru izvajanja projekta »Ohranjanje in upravljanje suhih travnišč v Vzhodni Sloveniji / LIFE Conservation and management of dry grasslands in Eastern Slovenia (LIFE TO GRASSLANDS), LIFE Narava in biodiverziteteta, LIFE14 NAT/SI/000005«. Poročilo prve faze – analiza začetnega stanja. Univerza v Ljubljani, filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo. 121 str.
  - Visit Haloze, 2019. Odlok o ustanovitvi interesne zveze občin "zveza haloških občin". <https://visit-haloze.si/haloski-studenec/odlok-o-ustanovitvi-izhe/>.
  - ZRSVN, 2017 (Podgorelec, M., Koren, A. & S. Veberič). Strokovne podlage za upravljanje habitatnega tipa *Polnaravna suha travnišča in grmiščne faze na karbonatnih tleh (Festuco-Brometalia)* (* pomembna rastišča kukavičevk (EU_6210*)) na projektnem pod-območju Haloze, ki je del območij Natura 2000 SI3000118 Boč - Haloze - Donačka gora in SI3000117 Boč - Haloze – vinorodne. Zavod RS za varstvo narave. Projekt LIFE TO GRASSLANDS - Ohranjanje in upravljanje suhih travnišč v Vzhodni Sloveniji 2015 – 2020 (LIFE14 NAT/SI/000005). 34 str., priloga.
  - ZRSVN, 2017a. Traviščem vračamo življenje. Haloze. Brošura projekta LIFE TO GRASSLANDS (LIFE 14 NAT/SI/000005). 4 str. Dostopno na: http://www.lifetograsslands.si/wp-content/uploads/2016/05/2_HALOZE.pdf (ogled 15.11.2018)
  - ZRSVN, 2017b. Traviščem vračamo življenje. Suha travnišča na karbonatnih tleh. Brošura projekta LIFE TO GRASSLANDS (LIFE 14 NAT/SI/000005). 4 str. Dostopno na: http://www.lifetograsslands.si/wp-content/uploads/2016/05/6_Predstavitev-TRAVI%C5%A0%C4%8C.pdf (ogled 15.11.2018)
  - Žiberna, I. (2018). Digitalni sloj naravno-geografskega območja Haloze [Haloze.shp]. Meja po mejah k.o., avtor regionalizacije Vladimir Bračič (Vinorodne Haloze, Gozdne Haloze).
  - WallisDeVries. 2002. WallisDeVries, M. F., Poschlod, P., & Willems, J. H. (2002). Challenges for the conservation of calcareous grasslands in northwestern Europe: Integrating the requirements of flora and fauna. *Biological Conservation*, 10: 265–273.

PRILOGE

Priloga 1: Naravovarstvena izhodišča za ustrezno upravljanje suhih travišč, s katerih izvirajo pridelki (meso, mleko, sadje travniških sadovnjakov) za izdelke s KBZ S haloških bregov/lazov...	127
Priloga 2: Vprašalnik 1 – Predstavitev kmetije, 20.12.2018, ...	138
Priloga 3: Vprašalnik 2 – Vodena razprava o verigah produktov, 20. 12. 2018	146
Priloga 4: Vprašalnik 3 – Vizija Haloz in razvoja ter trženja produktov iz suhih travišč v letu 2025, 14.2.2019	147
Priloga 5: Vprašalnik 4 – Izkaz interesa o vključitvi v kolektivno blagovno znamko suhih travišč Haloze (KBZ Haloze), avtor: Jernej Golc, PRJ Halo; 11.9.2019	150
Priloga 6: Pravilnik o Kolektivni Blagovni Znamki (KBZ) S HALOŠKIH BREGOV/LAZOV in pogojih podeljevanja pravice do uporabe KBZ S HALOŠKIH BREGOV/LAZOV	152
Priloga 7: Pravilnik o ocenjevanju pridelkov in živilskih izdelkov za pridobitev pravice do uporabe KBZ S HALOŠKIH BREGOV/LAZOV ter njemu pripadajoči podprilniki in ocenjevalni listi	166
Priloga 8: Pod-prilniki Pravilnika o ocenjevanju pridelkov in živilskih izdelkov za pridobitev pravice do uporabe KBZ S HALOŠKIH BREGOV/LAZOV, in sicer:.....	172
Priloga 9: Pravilnik o ocenjevanju rokodelskih izdelkov in izdelkov unikatnega ter industrijskega oblikovanja za pridobitev pravice do uporabe KBZ S HALOŠKIH BREGOV/LAZOV ter njemu pripadajoči ocenjevalni list.....	214
Priloga 10: Razpis za javno objavo izvajanja sistema podeljevanja pravice do uporabe KBZ S HALOŠKIH BREGOV/LAZOV	222
Priloga 11: Vloga za podelitev pravice do uporabe kolektivne blagovne znamke S HALOŠKIH BREGOV/LAZOV	226
Priloga 12: Prijavnice za razrede produktov	232
Priloga 13: Poročilo o ocenjevanju produkta, ki želi pridobiti pravico do uporabe KBZ S HALOŠKIH BREGOV/LAZOV	242
Priloga 14: Sklep o pridobitvi pravice do uporabe KBZ S HALOŠKIH BREGOV/LAZOV	243
Priloga 15: Skupno poročilo Strokovne komisije za ocenjevanje razreda produktov za pridobitev pravice do uporabe KBZ S HALOŠKIH BREGOV/LAZOV	245
Priloga 16: Certifikat KBZ S HALOŠKIH BREGOV/LAZOV	246
Priloga 17: Poslovník sistema trženja in prodaje ponudbe certificirane s KBZ S HALOŠKIH BREGOV/LAZOV - Pripomoček za oblikovanje, trženje in prodajo pridelkov in živilskih izdelkov..	247
Priloga 18: Poslovník sistema trženja in prodaje ponudbe certificirane s KBZ S HALOŠKIH BREGOV/LAZOV - Pripomoček za oblikovanje, trženje in prodajo rokodelskih izdelkov ter izdelkov unikatnega in industrijskega oblikovanja.....	250
Priloga 19: Poročila strokovnih komisij za testno ocenjevanje ponudbe s Haloz	252
Priloga 20: Končni izdelek testnih ocenjevanj – Letak s seznamom ponudnikov in ponudbe izdelkov iz haloških travišč.....	261

Priloga 1: Naravovarstvena izhodišča za ustrezno upravljanje suhih travišč, s katerih izvirajo pridelki (meso, mleko, sadje travniških sadovnjakov) za izdelke s KBZ S haloških bregov/lazov

PRILOGA 1 – Naravovarstvena izhodišča projekta LIFE TO GRASSLANDS

Naravovarstvena izhodišča za upravljanje suhih travišč na projektnih pod-območjih projekta LIFE TO GRASSLANDS: pod-območje HALOZE

Uvod:

Travišča so travnate površine, ki vključujejo travnike, pašnike, ekstenzivne sadovnjake, gozdne jase in z visokimi steblikami in/ali lesnimi vrstami zaraščajoče travnate površine. Največ travišč je nastalo od bronaste dobe do časa Rimljanov kot posledica krčenja gozda. V preteklosti so travišča tako v Evropi kot tudi v Sloveniji predstavljala večji delež površine kot danes. Zmanjšanje deleža njihovih površin v zadnjih desetletjih gre predvsem na račun postopnega zaraščanja travnikov v grmišča in gozd (naravna sukcesija, ki je posledica opuščanja rabe). Prav zaradi tega pojava za travišča uporabljamo izraz pol-naravna, saj je za njihov nastanek in vzdrževanje potreben človek. Vloga kmeta in njegova dejavnost (predvsem košnja in paša živine) je pri vzdrževanju travišč torej nepogrešljiva.

Travniki predstavljajo pomemben ekosistem in so eno najbolj pestrih in raznolikih območij z izredno biotsko pestrostjo: na kvadratnem metru travišča lahko najdemo tudi do 80 različnih rastlinskih in živalskih vrst (Hutchings in Stewart 2002). Prav zaradi zaraščanja in spreminjanja travišč v gozd na eni ter preveč intenzivnega izkoriščanja v kmetijske namene (prepogosta košnja, baliranje travne silaže, intenzivna paša in pretirano vnašanje hranil z gnojenjem) na drugi strani so danes travišča ena najbolj ogroženih življenjskih okolij z največjim upadanjem biotske raznovrstnosti. Po poročanju po Direktivi o habitatih v letu 2013 je bilo stanje suhih travišč v Sloveniji, katerih stanje želimo v projektu LIFE TO GRASSLANDS izboljšati, opredeljeno kot slabo oz. neugodno. Travišča, biotska pestrost, ki je vezana nanje in ekosistemske storitve, ki jih neposredno ali posredno koristimo tudi ljudje, danes terjajo aktivno zaščito in varovanje.

Projekt LIFE TO GRASSLANDS želi preko različnih aktivnosti prispevati k zaustavitvi izgube biotske pestrosti in okrepiti omrežje Natura 2000 projektnih območij (Haloze, Kum, Pohorje, Gorjanci-Radoha) preko aktivnega varovanja dveh habitatnih tipov: 1.) pol-naravna suha travišča in grmiščne faze na karbonatnih tleh, ki so pomembna rastišča kukavičevk (HT 6210*) in 2.) vrstno bogata travišča s prevladujočim navadnim volkom na silikatnih tleh montanskem pasu (HT 6230*). Vsebine teh naravovarstvenih izhodišč vsebuje usmeritve, ki so navedene v evropskih smernicah za upravljanje s HT 6210* (Calaciura & Spinelli 2008). Prav tako smo pri pripravi vsebine upoštevali izkušnje nekaterih drugih LIFE projektov, ki so obravnavala varovanje HT 6210* in drugo objavljeno literaturo:

- ADAS – Management Guidelines for Grassland in Environmental Schemes, 2009;
- Life STIPA – Saving Transylvania important pastoral ecosystems, 2010-2013;

- Baltic environmental forum – Management of coastal habitats and grasslands, Life Nature Co-op, 2004;
- Life Restoration of dry grasslands in Denmark, 2010-2013;
- Burren Life – Farming for conservation in the Burren: Burren best practice guides, 2010;
- UK National ecosystem assessment Technical report – Chapter 6: Semi-natural grasslands, 2011;
- Life Xero grazing – Semi-natural dry-grassland conservation and restoration in Vallée de la Suse through grazing management, 2013-2018
- Life Herbages – Priority actions for grasslands and meadows in Lorraine and the southern Ardenne, 2013-2019
- Life Ricopri - Ripristino e conservazione delle praterie aride dell'Italia centro-meridionale, 2011-2015

Naravovarstvena izhodišča so pripravljena za vsako pod-območje posebej. Na podlagi terenskih ogledov, anketiranja kmetov o preteklem in sedanjem upravljanju travnišč ter poznavanju lokalnih značilnosti so v tem dokumentu nanizana priporočila in usmeritve za odstranjevanje prekomerne zarasti, vzpostavitev travne ruše in upravljanje travnišč preko paše in košnje. V pripravo dokumenta smo z izvedbo štirih delavnic, poleg kmetov, vključili tudi različne strokovnjake drugih organizacij, ki se ukvarjajo z ohranjanjem ali upravljanjem travnišč: Biotehniško fakulteto Univerze v Ljubljani (Oddelek za agronomijo), Fakulteto za naravoslovno matematične vede Univerze v Mariboru, Kmetijski inštitut Slovenije, Center za kartografijo favne in flore, Javni zavod Kozjanski regijski park, Slovenske državne gozdove, Zvezo društev rejcev drobnice Slovenije, Društvo rejcev drobnice Haloze. Preko priporočil in usmeritev teh Naravovarstvenih izhodišč želimo s projektom LIFE TO GRASSLANDS vzpostaviti dolgoročno upravljanje travnišč v projektnih pod-območjih na način, ki bi bil naravi prijazen in ne bi predstavljal bistvenih odmkov od uveljavljene kmetijske prakse.

Projektno pod-območje Haloze je eno izmed štirih projektnih pod območij projekta LIFE TO GRASSLANDS. Tu želimo izboljšati stanje in zagotoviti dolgoročno in trajnostno upravljanje s pol-naravnimi suhimi travnišči in grmiščnimi fazami na karbonatnih tleh, ki so pomembna rastišča kukavičevk (HT 6210*) ter življenjski prostor številnim živalskim in rastlinskim vrstam. Če želimo ohraniti biotsko pestrost in ekosistemsko funkcijo travnišč, je tako potrebno upoštevati prisotnost različnih vrst organizmov in prilagoditi načine upravljanja in vzdrževanja.

Pričujoča Naravovarstvena izhodišča so izdelek projekta LIFE TO GRASSLANDS in so namenjena upravljanju suhih travnišč s HT 6210* na projektnem pod-območju Haloze. Upravljalca kmetijskih površin, ki s podpisom Sporazuma postane del tega projekta, ne odvezujejo upoštevanja zahtev navzkrižne skladnosti in pogojev v okviru operacij in zahtev ukrepa kmetijsko-okoljska-podnebna plačila iz Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014-2020 (ukrep KOPOP; PRP 2014-2020).

Naravovarstvena izhodišča za upravljanje suhih travišč se v nadaljevanju osredotočajo na površine brez HT 6210*, na površine kjer je HT 6210* v neugodnem stanju (zaradi zaraščanja ali preveč intenzivne paše) in take, kjer je HT 6210* v ugodnem stanju. Slednje predstavljajo naravovarstveno najvrednejše površine, ki bi jih s projektom LIFE TO GRASSLANDS kot take želeli ohraniti. Naravovarstveno stanje posameznih površin oz. parcel (brez HT 6210*, s HT 6210* v neugodnem (preveč intenzivna paša, zaraščanje) ali ugodnem stanju) opredeli strokovna služba varstva narave.

1. Priporočila za vzpostavitev in upravljanje suhih travišč, kjer trenutno ni HT 6210*, naravne razmere pa omogočajo njegov nastanek ob ustrezni rabi

- Odstranjevanje zarasti:
  - Za odstranitev grmovne zarasti in steblikovja je poleg ročnega odstranjevanja primerno tudi strojno mulčenje. Drevesa naj se odstrani kot posek z ročno motorno žago. Dovoljena je tudi odstranitev zarasti s pomočjo pašne živine.
  - Pri ruvanju panjev dreves in grmov naj se teren izravna z izkopano zemljo. Zemljina z drugih površin naj se ne dovaža.
  - Priporočamo ohranjanje specifičnih struktur na traviščih, kot so dominantna drevesa, mejice, kamniti osamelci, manjše vodne prvine.
  - Odstranjevanje zarasti naj se izvaja med 1. avgustom in 1. marcem (skladno s 5. odstavkom 32. člena Zakona o divjadi in lovstvu in Navzkrižno skladnostjo). Upoštevati je potrebno tudi ekološke zahteve Natura 2000 vrst, ki so opredeljene kot kvalifikacijske v tem pod-območju (kmetu oz. upravljavcu travišča jih predstavi strokovna služba varstva narave).

- Vzpostavitev travne ruše:
  - Če je potrebno po odstranitvi zarasti na razgaljenih površinah na novo vzpostaviti ali okrepiti travno rušo, priporočamo dosejevanje z avtohtonim in lokalnim senenim drobirjem iz lokalih ekstenzivno upravljanjih travnikov ali z ohranjevalnimi semenskimi mešanicami (vir: http://www.kis.si/f/docs/Prikazi_in_informacije/PI_288_OHRANJEVALNE_SEMENSKE_MESANICE.pdf). Na ta način bomo najlažje in najhitreje vzpostavili avtohtono travinje in se v večji meri izognili pojavu ali razrasti invazivnih tujerodnih vrst rastlin.
  - Sejanje senenega drobirja naj poteka jeseni, ko je manjša možnost izsušitve.

- Po odstranitvi zarasti in setvi avtohtonega senenega drobirja se priporoča kratkotrajno teptanje tal s pašno živino z namenom izboljšanja stika semen s tlemi.
- Košnja in paša živine:
  - Izvaja naj se ekstenzivna/zmerna košnja in/ali paša (lahko tudi pred junijem). Ta usmeritev ne velja za traviščne površine, kjer se izvaja operacija HAB (PRP 2015-2020).
  - Celoletna paša na isti površini ni primerna za vzpostavitev suhih travišč.
  - Vsaj enkrat v obdobju treh let naj ostane površina travišča nepopasena do začetka junija.
  - Priporoča se uporaba čredink. Ko je površina popasena, naj se živina prestavi na naslednjo čredinko. Obdobje nepašenosti na tej površini naj traja vsaj 4 - 8 tednov. Na travniku se ne smejo pojavljati gole zaplate zemlje, kot posledica preveč intenzivne paše.
  - Po končanem obdobju paše naj se po potrebi opravi čistilna košnja. Mulčenje pašnika je primerno, če se izvaja kot ukrep čistilne košnje.
  - V primeru želje po čim manj upravljanja z živino, predlagamo rejo oslov. Paša izključno konj, gojene divjadi v oborah in domačih prašičev naj se ne izvaja.
  - Živine na pašniku naj se dodatno ne krmí, z izjemo mineralno-vitaminskih dodatkov.
  - V primeru pojavljanja invazivnih in tujerodnih vrst rastlin naj se njihovo odstranjevanje izvaja že med pašo ali takoj po prenehanju paše.
  - V primeru razmočenosti tal naj se živino umakne s teh površin z namenom preprečitve pregaženosti in erozijskih procesov.
  - Dogovorno se ohranja naravovarstveno pomembne površine znotraj travnika/pašnika (kmetu oz. upravljavcu travišča jih predstavi strokovna služba varstva narave).

Kot primeren način nadaljnjega upravljanja po vzpostavitvi suhih travišč priporočamo menjavanje rabe na isti površini med posameznimi leti v daljšem časovnem obdobju (nekaj let): pašnik s čredinkami, travnik s pozno prvo košnjo, neraba površine... Na ta način se v pokrajini vzpostavlja mozaičnost, ki omogoča prehajanje organizmov med primernimi zaplatami.

2. Priporočila za upravljanje suhih travišč s HT 6210* v neugodnem stanju kot posledica preveč intenzivne paše ali zaraščanja

- Odstranjevanje zarasti:
  - Za odstranitev grmovne zarasti in steblikovja je poleg ročnega odstranjevanja primerno tudi strojno mulčenje. Drevesa naj se odstrani kot posek z ročno motorno žago. Dovoljena je tudi odstranitev zarasti s pomočjo pašne živine.
  - Pri ruvanju panjev dreves in grmov naj se teren izravna z izkopano zemljo. Zemljina z drugih površin naj se ne dovaža.
  - Priporočamo ohranjanje specifičnih struktur na traviščih, kot so dominantna drevesa, mejice, kamniti osamelci, manjše vodne prvine.
  - Odstranjevanje zarasti naj se izvaja med 1. avgustom in 1. marcem (skladno s 5. odstavkom 32. člena Zakona o divjadi in lovstvu in Navzkrižno skladnostjo). Upoštevati je potrebno tudi ekološke zahteve Natura 2000 vrst, ki so opredeljene kot kvalifikacijske v tem pod-območju (kmetu oz. upravljavcu travišča jih predstavi strokovna služba varstva narave).

- Vzpostavitev travne ruše:
  - Če je potrebno po odstranitvi zarasti na razgaljenih površinah na novo vzpostaviti ali okrepiti travno rušo, priporočamo dosejevanje z lokalnim avtohtonim in lokalnim senenim drobirjem iz ekstenzivno upravljanih travnikov ali z ohranjevalnimi semenskimi mešanikami (vir: http://www.kis.si/f/docs/Prikazi_in_informacije/PI_288_OHRANJEVALNE_SEMEN_SKE_MESANICE.pdf). Na ta način bomo najlažje in najhitreje vzpostavili avtohtono travinje in se v večji meri izognili pojavu ali razrasti invazivnih tujerodnih vrst rastlin.
  - Sejanje senenega drobirja naj poteka jeseni, ko je manjša možnost izsušitve.
  - Po odstranitvi zarasti in setvi avtohtonega senenega drobirja se priporoča kratkotrajno teptanje tal s pašno živino z namenom izboljšanja stika semen s tlemi.

- Paša živine in košnja travnika:
  - Izvaja naj se ekstenzivna/zmerna košnja in/ali paša.
  - Paša ali košnja travnika naj se pričneta po 1. juniju.

- o Pokošena trava naj se odstrani s travnika. Priporoča se, da se trava s travnika pospravi kot seno.
  - o Celoletna paša na isti površini ni primerna za vzpostavitev suhih travišč.
  - o Priporoča se uporaba čredink. Ko je površina popasena, naj se živina prestavi na naslednjo čredinko. Obdobje nepopasenosti na tej površini naj traja vsaj 4 - 8 tednov. Na travniku se ne smejo pojavljati gole zaplate zemlje, kot posledica preveč intenzivne paše.
  - o Po končanem obdobju paše naj se po potrebi opravi čistilna košnja. Mulčenje pašnika je primerno, če se izvaja kot ukrep čistilne košnje.
  - o V primeru želje po čim manj upravljanja z živino, predlagamo rejo oslov. Paša izključno konj, gojene divjadi v oborah in domačih prašičev naj se ne izvaja.
  - o Živine na pašniku naj se dodatno ne krmí, z izjemo mineralno-vitaminskih dodatkov.
  - o V primeru pojavljanja invazivnih in tujerodnih vrst rastlin naj se njihovo odstranjevanje izvaja že med pašo ali takoj po prenehanju paše.
  - o V primeru razmočenosti tal naj se živino umakne s teh površin z namenom preprečitve pregaženosti in erozijskih procesov.
  - o Dogovorno se ohranja naravovarstveno pomembne površine znotraj travnika/pašnika (kmetu oz. upravljavcu travišča jih predstavi strokovna služba varstva narave).
- Gnojenje:
    - o Gnojenje površin z organskimi ali mineralnimi gnojili naj se ne izvaja, razen z uležanim¹ ali preperelim hlevskim gnojem v manjših količinah na 3 do 4 leta

3. Priporočila za upravljanje suhih travišč s HT 6210* v ugodnem stanju

Na podlagi raziskav doseganje rabe suhih travišč v Halozah ugotavljamo, da so najkvalitetnejši travniki z vidika ohranjanja visoke stopnje biotske pestrosti in zagotavljanja ekosistemskih storitev tisti, na katerih poleg košnje poteka še poletna in jesenska paša: kombinacija košnje in paše

¹ Uležan hlevski gnoj: gnoj, ki je skladiščen 2 meseca ločeno, ali 4 mesece ob mešanju s svežim. Vir: Uredba o spremembah in dopolnitvah Uredbe o varstvu voda pred onesnaževanjem z nitrati iz kmetijskih virov (UL, št. 22/2015).

tradicionalne živine (govedo, ovce, koze) s primerno obtežbo in pašnim sistemom (čredinke). Priporočamo prvo košnjo junija (oziroma ko trave odvržejo semena), ki ji lahko sledi paša živine ali 2. košnja.

Poleg paše tradicionalnih živali so po literaturi za vzdrževanje suhih travišč primerni tudi osli (Zehm in sod. 2015).

Priporočamo ohranjanje specifičnih struktur na traviščih, kot so dominantna drevesa, mejice, potoki, manjše vodne prvine itd. Pomen teh struktur za ohranjanje biotske pestrosti je lahko velik, saj se ob ali na njih vzpostavijo številni »mikrohabitati« s specifično vlažnostjo, senčenjem ali prisojnostjo, temperaturo, zavetrjem ...

3.1 Odstranjevanje prekomerne zarasti

- Grmičevje in drevesa naj se odstrani z ročno motorno žago. Posek naj se izvede čim bolj pri tleh, z namenom, da bo v naslednjem letu mogoča košnja travinja, s katero se bo preprečevalo tudi panjevsko razrast grmovnih in drevesnih vrst. Odstranjevanje zarasti naj ne poteka s težko kmetijsko mehanizacijo ali s pomočjo pašne živine.
- Odstranjevanje zarasti naj se izvaja med 1. avgustom in 1. marcem (skladno s 5. odstavkom 32. člena Zakona o divjadi in lovstvu in Navzkrižno skladnostjo). Upoštevati je potrebno tudi ekološke zahteve Natura 2000 vrst, ki so opredeljene kot kvalifikacijske v tem pod-območju (kmetu oz. upravljavcu travnika jih predstavi strokovna služba varstva narave).

3.2 Vzpostavitev travne ruše:

- Če je potrebno po odstranitvi zarasti na razgaljenih površinah na novo vzpostaviti ali okrepiti travno rušo, priporočamo dosejevanje z lokalnim avtohtonim in lokalnim senenim drobirjem iz ekstenzivno upravljanih travnikov oziroma z ohranjevalnimi semenskimi mešanicami (vir: http://www.kis.si/f/docs/Prikazi_in_informacije/PI_288_OHRANJEVALNE_SEMENSKE_MESANICE.pdf). Na ta način bomo najlažje in najhitreje vzpostavili avtohtono travinje in se v večji meri izognili pojavu ali razrasti invazivnih tujerodnih vrst rastlin.
- Sejanje senenega drobirja naj poteka jeseni, ko je manjša možnost izsušitve.

3.3 Upravljanje suhih travišč s HT 6210* v ugodnem stanju s košnjo, poletno in jesensko pašo

- Košnja in spravilo pokošene trave:
  - Košnja naj se izvaja 1 x ali 2 x letno
  - Prvič naj se travnike kosi v prvi polovici junija (po semenitvi trav) ali kasneje (glede na vremenske razmere). Druga košnja naj se opravi v avgustu ali kasneje.
  - Kosi naj se od enega roba travnika proti drugemu.
  - Pokošena trava naj se odstrani s travnika. Priporoča se, da se trava s travnika pospravi kot seno.
  - Travnika naj se ne mulči.
  - Travnika naj se ne požiga.
- Gnojenje:
  - Gnojenje površin z organskimi ali mineralnimi gnojili naj se ne izvaja, razen z uležanim² ali preperelim hlevskim gnojem v manjših količinah na 3 do 4 leta.
- Ekstenzivna paša živine:
  - Poletna in jesenska ekstenzivna paša naj se izvaja le na travnikih, kjer je bila junija predhodno pokošena trava.
  - Celoletna paša na isti površini ni primerna.
  - Ekstenzivna paša se izvaja v čredinkah. Živino se s posamezne čredinke prestavi na naslednjo, ko je predhodna popasena.
  - V primeru želje po čim manj upravljanja z živino, predlagamo rejo oslov. Paša izključno konj, gojene divjadi v oborah in domačih prašičev naj se ne izvaja.
  - Živine na pašniku naj se dodatno ne krmi, z izjemo mineralno - vitaminskih dodatkov.

² Uležan hlevski gnoj: gnoj, ki je skladiščen 2 meseca ločeno, ali 4 mesece ob mešanju s svežim. Vir: Uredba o spremembah in dopolnitvah Uredbe o varstvu voda pred onesnaževanjem z nitrati iz kmetijskih virov (UL, št. 22/2015).

- V primeru pojavljanja invazivnih in tujerodnih vrst rastlin naj se njihovo odstranjevanje izvaja že med pašo ali takoj po prenehanju paše.
- V primeru razmočenosti tal naj se živino umakne s teh površin z namenom preprečitve pregaženosti in erozijskih procesov.
- Dogovorno se ohranja naravovarstveno pomembne površine znotraj travnika/pašnika (kmetu oz. upravljavcu travnišča jih predstavi strokovna služba varstva narave).

4. Vzpostavitev travnišč visokodebelnih sadovnjakov in upravljanje z njimi

- Gostota dreves naj ne presega 100 dreves/ha.
- V visokodebelne sadovnjake naj se sadi drevesa na bujnih podlagah, prvenstveno sejancu in se jih vzgoji v visokodebelne vzgojne oblike.
- Sadi naj se avtohtone tradicionalne sorte sadnih dreves visokodebelnih sadovnjakov.
- Glede košnje/paše trave naj se upoštevajo Priporočila za upravljanje suhih travnišč glede na prisotnost HT 6210 in ugodno ali neugodno stanje le tega (1. ali 2. odstavek Naravovarstvenih izhodišč).
- Klasična FFS naj se uporablja izključno pri mladih drevesih do starosti 5 let. Pri starejših drevesih se po potrebi uporablja FFS, ki so dovoljena pri ekološki pridelavi.
- Zagotovi naj se ustrezna zaščita sadnega drevja pred divjadjo in pašno živino.
- Drevesa naj se vsaj občasno obrezuje, da se ohrani njihovo vitalnost.
- Redno naj se z dreves odstranjuje belo omelo.

5. Viri in literatura:

- A guide to farming for conservation in the Burren, Burrenlife best practice guide No.1, BurrenLIFE Project 2010, dosegljivo na: http://ec.europa.eu/environment/life/project/Projects/index.cfm?fuseaction=home.showFile&rep=file&fil=BURREN_Guide_1.pdf
- Baltic environmental forum – Management of coastal habitats and grasslands, Life Nature Co-op, 2004, dosegljivo na: http://bef.lv/fileadmin/media/Publikacijas_Daba/Backgr_paper_coastal-grass.pdf
- Calaciura, B., Spinelli, O., 2008. Management of Natura 2000 habitats. 6210 Semi-natural dry grasslands and scrubland facies on calcereous substrates (*Festuco-Brometalia*) (*Important orchid sites), Technical report 2008 12/24, European commission, dosegljivo na: http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/habitats/pdf/6210_Seminal_dry_grasslands.pdf
- Davies, O., 2009. Management Guidelines for Grassland in Environmental Schemes, ADAS Dosegljivo na: http://beefandlamb.ahdb.org.uk/wp-content/uploads/2013/04/managementguidelinesforgrasslandinenvironmentalschemes_210710-final-report.pdf
- Galvanek, D., Janak, M., 2008. Management of Natura 2000 habitats. 6230* Species-rich *Nardus* grasslands. Technical report 2008 14/24, European Commission, dosegljivo na: http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/habitats/pdf/6230_Nardus_grasslands.pdf
- Grasslands, Ecological restoration in the Czech Republic, Nature Conservation Agency of the Czech Republic, Prague, 2012, dosegljivo na: <http://chapter.ser.org/europe/files/2012/12/Ecological-Restoration-in-the-Czech-Republic1.pdf>
- Hutchings, M. J., Stewart, A., 2002. Calcareous grasslands. Handbook of ecological restoration, Volume 2: Restoration in practice, Cambridge, str. 419-440
- Life Herbages, 2013-2019. Priority actions for grasslands and meadows in Lorraine and the southern Ardenne, spletna stran projekta: <http://www.life-herbages.eu/index.php?id=2712>
- Life Restoration of dry grasslands in Denmark, 2010-2013; spletna stran Life projekta: http://ec.europa.eu/environment/life/project/Projects/index.cfm?fuseaction=search.dspPage&n_proj_id=2649
- Life STIPA, 2010-2013. Saving Transylvania important pastoral ecosystems. Publikacije projekta dosegljive na: <http://www.fundatia-adept.org/?content=publications>
- Life Xero grazing – Semi-natural dry-grassland conservation and restoration in Valle Sussa through grazing management, 2013-2018
- Progetto RILCO.PRI, Ripristino e conservazione delle praterie aride dell'Italia centro-meridionale, Life09 NAT/IT/000118, Linee guida, Azione C5 – Applicazione dei piani di pascolamento, dosegljivo na: http://www.pdc.minambiente.it/sites/default/files/progetti/ricopri_linee-guida-azione-c5.pdf

- Semi-natural grasslands, 2011. UK National ecosystem assesment Technical report , Chapter 6
- Sustainable grazing of Burren winterages, Burrenlife best practice guide No. 3, BurrenLIFE Project 2010, dosegljivo na: http://ec.europa.eu/environment/life/project/Projects/index.cfm?fuseaction=home.showFile&rep=file&fil=BURREN_Guide_3.pdf
- Škornik, S., Ivajnšič, D., Špur N., Otopal J., Bakan, B., Paušič I., 2016. Popisi začetnega stanja ciljnih habitatnih tipov ter spremljanje vplivov projektnih aktivnosti na stanje ciljnih habitatnih tipov na projektnih pod-območjih Haloze, Pohorje, Kum, Gorjanci-Radoha za izvedbo projekta z naslovom: Ohranjanje in upravljanje suhih travišč v vzhodni Sloveniji, LIFE TO GRASSLANDS, LIFE Narava in biodiverziteteta, LIFE14 NAT/SI/000005. Popis začetnega stanja ciljnih habitatnih tipov (1.sklop). Končno poročilo. Fakulteta za naravoslovje in matematiko UM, Maribor.
- Štruc, S., 2012. Strokovne podlage za gospodarjenje z vrstno bogatimi travišči s prevladujočim navadnim volkom (*Nardus stricta*) na območju Pohorja (Akcijska 1.5), projekt ALPA, Sonaravno upravljanje planin na varovanih območjih, dosegljivo na: <http://www.projektalpa.si/o-projektu-alpa/projektni-rezultati>
- Uredba o spremembah in dopolnitvah Uredbe o varstvu voda pred onesnaževanjem z nitrati iz kmetijskih virov, UL RS, št. 22/2015, dosegljivo na: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/121121/#>
- Zehm, A., Folling, A., Reifernath, R., 2015: Esel in der Landschaftspflege – Erfahrungen und Hinweise für die Beweidungspraxis. Anliegen Natur 37(1), 55-66, Laufen, dosegljivo na: http://www.anl.bayern.de/publikationen/anliegen/doc/an37109zehm_et_al_2015_eselbeweidung.pdf

Priloga 5: Vprašalnik 4 – Izkaz interesa o vključitvi v kolektivno blagovno znamko suhih travišč Haloze (KBZ Haloze), avtor: Jernej Golc, PRJ Halo; 11.9.2019

IZKAZ INTERESA O VKLJUČITVI V KOLEKTIVNO BLAGOVNO ZNAMKO SUHIH TRAVIŠČ HALOZE (KBZ HALOZE)

Ime in priimek: _____

Naslov: _____

Telefon: _____

Elektronski naslov: _____

1. Želim se vključiti v naslednje verige KBZ Haloze:

☐ meso in izdelki iz mesa	☐ zelišča
☐ mleko in mlečni izdelki	☐ rokodelski izdelki
☐ sadje in izdelki iz sadja, pijače	
☐ med in medeni izdelki	

2. Zainteresiran sem za:

Prodaja živih živali:

- zadrugam, kupcem živine
- mesarijam
- klavnici
- kmetijam in drugim kupcem

Predelava/proizvodnja:

- na kmetiji
- mesarija – storitev
- testne kuhinje
- mlekarna
- polnilnica – storitev

Prodaja:

- tržnice, sejmi, prireditve, dogodki
- spletna prodaja
- mobilna prodaja
- trgovski centri, posebne prodajne police in prodajna mesta

- gostilne, restavracije, turistične kmetije
- prodaja na domu
- samooskrba – prodaja v javne zavode

3. Ali načrtujete oziroma je potrebna za prodajo svojih izdelkov na kmetiji kakšna dodatna investicija oziroma ste zainteresirani za skupne naložbe z drugimi kmetijami?

- ja, na kmetiji je še potrebna investicija, preden bomo lahko prodajali svoje izdelke
- ja, na kmetiji je še potrebna investicija in smo zainteresirani za povezovanje z drugimi kmetijami, da izvedemo skupno naložbo (skupno prijavo na kakšen razpis za sofinanciranje ali zgolj za iskanje ugodnejše ponudbe)
- drugo: _____

4. Katero je po vašem mnenju boljše poimenovanje oziroma prepoznavno ime za blagovno znamko?

- iz haloških bregov / haloški bregi
- iz haloških lazov / haloški lazi
- _____

151

S podpisom in izpolnjenimi podatki IZKAZUJEM SVOJ INTERES o vključitvi v kolektivno blagovno znamko.

2019

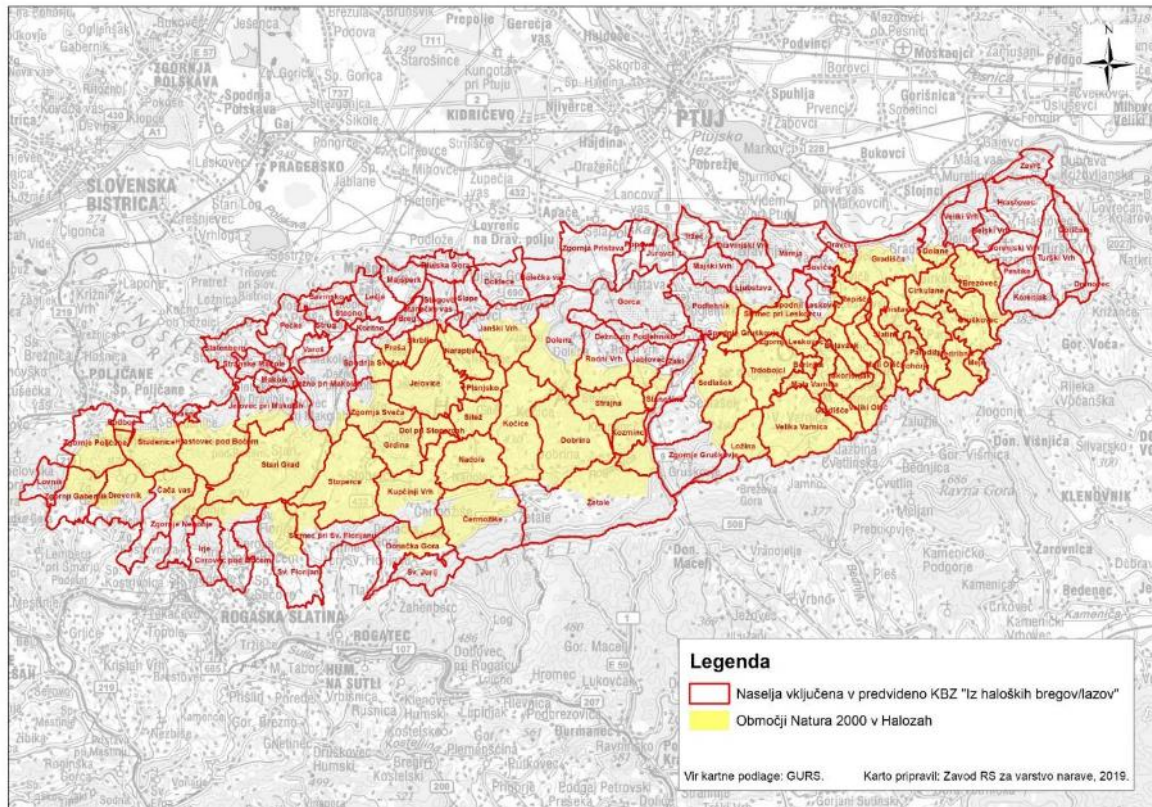
Kraj in datum: _____

Podpis: _____

Izkaz interesa o vključitvi v kolektivno blagovno znamko suhih travišč Haloze zbiramo pri PRJ Halo, Cirkulane 56, 2282 Cirkulane do konca oktobra 2019. Ustanovna skupščina za registracijo KBZ Haloze bo predvidoma konec novembra ali v začetku decembra, o čemer vas bomo še pravočasno obvestili.

Slika: Karta območja Haloze z opredeljenimi naselji 10 občin, ki se lahko vključijo v KBZ S haloških bregov/lazov

230

Vir: ZRSVN, 2019. Opomba: opis slike poglej v poglavju 2.2 – območje za študijo.

Tabela: Predstavitev naselij po občinah, ki so vključena v območje za razvojno-ekonomsko študijo na projektnem podobmočju Haloze

Občina Zavrch (9)	Vareja	Skrblje
Belski Vrh	Velika Varnica	Slape
Drenovec	Veliki Okič	Spodnja Sveča
Gorenjski Vrh	Videm pri Ptuj	Stanečka vas
Goričak	Zgornja Pristava	Stogovci
Hrastovec	Zgornji Leskovec	Stoperce
Korenjak	Občina Podlehnik (13)	Zgornja Sveča
Pestike	Dežno pri Podlehniku	Občina Makole (11)
Turški Vrh	Gorca	Dežno pri Makolah
Zavrch	Jablovec	Jelovec pri Makolah
Občina Cirkulane (13)	Kozminci	Makole
Brezovec	Ložina	Pečke
Cirkulane	Podlehnik	Savinsko
Dolane	Rodni Vrh	Stari Grad
Gradišča	Sedlašek	Stopno
Gruškovec	Spodnje Gruškovje	Stranske Makole
Mali Okič	Stanošina	Strug
Medribnik	Strajna	Štatenberg
Meje	Zakl	Varoš
Paradiž	Zgornje Gruškovje	Poljčane (6)
Pohorje	Občina Žetale (5)	Hrastovec pod Bočem
Pristava	Čermožiše	Krasna
Slatina	Dobrina	Lovnik
Veliki Vrh	Kočice	Podboč
Občina Videm (24)	Nadole	Studence
Belavšek	Žetale	Zgornje Poljčane
Berinjak	Občina Majšperk (23)	Rogatec (2)
Dolena	Bolečka vas	Donačka Gora
Dravci	Breg	Sv. Jurij
Dravinjski Vrh	Doklece	Rogaška Slatina (8)
Gradišče	Dol pri Stopercih	Cerovec pod Bočem
Jurovci	Grdina	Čača vas
Ljubstava	Janški Vrh	Drevenik
Majski Vrh	Jelovice	Irje
Mala Varnica	Koritno	Strmec pri Sv. Florijanu
Popovci	Kupčinski Vrh	Sv. Florijan
Repišče	Lešje	Zgornje Negonje
Skorišnjak	Majšperk	Zgornji Gabernik
Soviče	Naraplje	Lešnik Štuhec, T., M. Podgorelec, M., J. Golc, B. Štajner (11.9.2019). Akcijski načrt mreženja in trženja ponudbe izdelkov iz suhih travišč iz Haloze.
Spodnji Leskovec	Planjsko	
Strmec pri Leskovcu	Preša	
Trdobjici	Ptujska Gora	
Tržec	Sitež	

Priloga 12: Prijavnice za razrede produktov

- Prijava pridelkov oz. živilskih izdelkov za pridobitev pravice do uporabe KBZ SHB/L – 8a
- Prijava rokodelskega(-skih) izdelka(-ov) in izdelka(-ov) unikatnega ter industrijskega oblikovanja za pridobitev pravice do uporabe KBZ SHB/L – 8b

Priloga 11a

PRIJAVNICA

pridelkov in živilskih izdelkov za pridobitev pravice do uporabe KBZ S HALOŠKIH BREGOV/LAZOV

Ime in priimek prijavitelja:	
Naslov prijavitelja:	
Ime in priimek kontaktne osebe:	
Kontaktne podatki:	
Telefon in GSM	
E-mail	
Ime in priimek avtorja/jev:	
Naziv pridelka / živilskega izdelka, pijače:	
Količina poslanega vzorca (glede na razpis):	
Možna količina pridelave pridelka oz. izdelave izdelka v sezoni oz. letu:	
Sestavine pridelka / živilskega izdelka / pijače in izvor le-teh (priložena dokazila – dobavnice, računi, ipd, receptura.):	
Zgodba / zgodovina / posebnosti izdelka:	
Prodajna cena brez embalaže:	
Prodajna cena z embalažo:	
Priloge (pridobljeni certifikati/znaki kakovosti na nacionalni ravni)	
Priloge (računi, dobavnice za sledljivost živil):	

Datum izdelave pridelka / izdelka:	
Rok trajanja pridelka / izdelka:	

Izjava

A Spodaj podpisani prijavitelj izjavljam, da zadostujem kriterije izvora, in sicer:

1 Osnovnim kriterijem izvora: Sestavine za izdelke izhajajo iz območja/regije Haloz - pogoj za vstop v verige in Mrežo ponudnikov ponudbe certificirane s KBZ,

2.3 **Dodatnim obveznim kriterijem:** pogoji za vstop v verige in Mrežo ponudnikov ponudbe certificirane s KBZ,

2.4 **Kriterijem za kmetije** vključene v verige in Mrežo ponudnikov ponudbe certificirane s KBZ

2 Kriterijem izvora po verigah izdelkov

- Kriteriji za ocenjevanje živilskih izdelkov zagotavljajo, da izvirajo živila v določenem deležu (%) iz vrstno pestrih travišč in so pridelane na ekstenziven in sonaraven način, in sicer:
  - Splošni kriteriji za ocenjevanje živilskih izdelkov,
  - Kriteriji za ocenjevanje mesa in mlečnih izdelkov,
  - Kriteriji za ocenjevanje izdelkov iz sadja,
  - Kriteriji za ocenjevanje cvetličnega medu in izdelkov iz čebeljih pridelkov / cvetličnega medu,
  - Kriteriji za ocenjevanje čajev, zelišč in izdelkov iz zelišč,

1 Osnovni kriteriji izvora so pogoj za vstop v posamezno verigo, in sicer: meso, mleko, sadje / zelišča / med in s tem v Mrežo ponudnikov ponudbe certificirane s KBZ S haloških bregov/lazov. Nanašajo se na dejstvo, da sestavine za izdelke certificirane s KBZ S haloških bregov/lazov izhajajo iz območja/regije Haloz.

V sistem podeljevanja pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov se lahko vključijo (izpolnjevati 1 od 3):

- kmetije, ki imajo sedež kmetijskega gospodarstva (KMG-MID) ali vlagatelj obdeluje zemljišča na opredeljenih naseljih 10 občin (glej spodaj) glej osnovni pravilnik o KBZ člen 1. odstavek 4),
- registrirani čebelarji, katerih čebelnjak ali stojišče je na območju Haloz,
- druge registrirane pravne osebe/ponudniki/podjetja za predelavo osnovnih živil iz travišč (mleko, meso, sadje iz Haloz) in rokodelci, ki imajo sedež na območju Haloz.

Tem kriterijem morajo ustrezati že ob oddaji vloge oz. prijavnega obrazca, sicer kmetija izdelka sploh ne more dati na ocenjevanje oz. se vključiti v Mrežo KBZ Iz haloških bregov/lazov .

1.1 Dodatni obvezni kriteriji za pridobitev pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov, ki so pogoj za vstop v verige meso, mleko, sadje/zelišča/med, rokodelski izdelki in s tem v Mrežo ponudnikov certificirane ponudbe s KBZ S haloških bregov/lazov so (izpolnjevati vse):

- Izdelki morajo zagotavljati ustrezno kakovost (natančneje opredeljeno v podrejenih pravilnikih in podpravilnikih).
- Izpolnjevati morajo zakonsko določene predpise in standarde (HACCP ...).
- Prijavitelji morajo biti registrirane pravne ali fizične osebe za določeno proizvodnjo oz. izvajanje storitev.
- Izdelki morajo biti pridelani oz. proizvedeni oz. opremljeni na naravi in ljudem čimbolj prijazen način; proizvodnja pa mora prispevati k ohranjanju vrstno pestrih travišč in

spodbujanju le-tega (ekstenzivna raba-paša, košnja travišč in sadovnjakov ali ekološko kmetovanje).

- Izdelava poteka po tradicionalnem postopku in recepturi, s sofisticiranimi prijemi.
- Izdelek je nadpovprečne/izjemne kakovosti.
- Izdelek je tipičen za regijo.
- Izdelek je inovativen/kreativen izdelek regije.
- Embalaža izdelka je oblikovana iz sonaravnih gradiv.
- Nosilci aktivnosti (ponudniki) naj v lastno ponudbo vključijo promocijo in prodajo pridelkov in izdelkov s KBZ S haloških bregov/lazov (prodajne kredence, gajbice ali police).

1.2 Kriteriji, ki jih morajo zadostiti kmetije, ki se vključujejo v kratke oskrbne verige ponudbe certificirane s KBZ

Kriteriji, ki jim morajo zadostiti kmetije vključene v verige meso, mleko, sadje/zelišča/med na območju Haloz se nanašajo na **zagotavljanje osnovnih živil za pridelavo ali predelavo v izdelke** in s tem v **Mrežo ponudnikov certificirane ponudbe s KBZ »S haloških bregov/lazov«**.

Ti kriteriji zagotavljajo, da izvirajo živila v določenem deležu (%) **iz vrstno pestrih travišč Haloz** in so **pridelana na sonaraven način**. Delež (%) osnovnega živila je glede na vrsto živilskega izdelka različen in je naveden v podrejenih pravilnikih in podpravilnikih.

Za **»male« kmetije** (manj kot 50 ha zemljišč v uporabi oz. manj kot 12 ha površin trajnih travnikov²³) velja (izpolnjevati vsaj 1 kriterij od 2):

- kmetijsko gospodarstvo aktivno obdeluje »suha travišča« v skupni površini vsaj 30 (25) % glede na vsa kmetijska zemljišča v uporabi,
- kmetijsko gospodarstvo ima vsaj 0,1 ha travniškega/ekstenzivnega sadovnjaka (raba 1222) s »suhim traviščem«.

Za **»velike« kmetije** (več kot 50 ha zemljišč v uporabi oz. več kot 12 ha površin trajnih travnikov) velja (izpolnjevati 2 od 2):

- Kmetijsko gospodarstvo aktivno obdeluje »suha travišča« v skupni površini vsaj 20 % oziroma vsaj 5 ha skupne površine glede na vsa kmetijska zemljišča v uporabi
ALI
ima na vsaj polovici (50%, minimalno torej 2,5 ha) zemljišč s »suhim traviščem« vpisanega enega od kmetijsko okoljskih ukrepov iz skupine naravovarstvenih operacij (ohranjanje travniških habitatov ...) ali operacij, vezanih na ohranjanje krajine in krajinskih prvin (travniški sadovnjaki ...) iz Programa razvoja podeželja RS (PRP).
- Če kmetijstvo gospodarstvo še ne dosega minimalne površine »suhih travišč« (20 % oz. 5 ha) ALI
ne dosega minimalnega kriterija vključenosti v ukrepe kmetijsko okoljskih ukrepov iz skupine naravovarstvenih operacij (ohranjanje travniških habitatov ...) ali operacij, vezanih na ohranjanje krajine in krajinskih prvin (travniški sadovnjaki ...) iz Programa razvoja podeželja RS (PRP), ga mora doseči v 2 letih po vstopu v predvideno KBZ S haloških bregov/lazov.
ALI (izpolnjevati 1 od 1)
- Kmetijsko gospodarstvo ima vsaj 1 ha travniškega/ekstenzivnega sadovnjaka (raba 1222) s »suhim traviščem«.

2 Kriteriji izvora po verigah izdelkov

²³Mejna razlikovalna vrednost površin trajnih travnikov za »male« in »velike« kmetije je bila povzeta po Podukrepu M6.3 - Pomoč za zagon dejavnosti, namenjena razvoju majhnih kmetij iz Programa razvoja podeželja Republike Slovenije 2014-2020 (PRP RS 2014-2020).

Veriga mleko – mlečni izdelki

V verigi pridelovalcev mleka se ocenjuje mleko in mlečne izdelke, in sicer:

1. Mleko,
2. Surovo in kuhano maslo,
3. Sladka skuta,
4. Sveži sir – skuta iz kislega mleka in skuta z dodatkom sirišča,
5. Sir mehki (z dodatki zelišč, orehi in semeni, ...),
6. Poltrdi, trdi, staran sir (z dodanimi zelišči, orehi in semeni idr.),
7. Kisla in sladka smetana (pregreta smetana),
8. Jogurti, kisló mleko in mlečni napitki (sirotka, kefir, pinjenec idr.)
9. Sirni namazi (iz skute, kislega mleka idr.).

Kriteriji (podpravidniki) za ocenjevanje mleka in mlečnih izdelkov:

1. Izvor živila:

- Mlečni izdelek vsebuje vsaj 50 % mleka govedi, drobnice, oslov iz haloških suhih travišč, preostali manjkajoči delež mleka pa iz območja Haloz oziroma Slovenije, razen, če živil oz. gradiv ni mogoče zagotoviti v Sloveniji (npr. dodatki k siru – poper, kurkuma ...)
- Izvor krme za živali mora tokom celega leta biti vsaj 50 % iz haloških suhih travišč, preostalih 50 % krme se lahko dokupi iz drugih travišč s Haloz (prejme 10 točk)

ALI

Kmetija, ki kriterija glede izvora krme 50 % iz haloških suhih travišč ne dosega, mora z ustreznimi evidencami (!) izpolnjevati naslednji kriterij: 50 % krme mora tokom celega leta biti vsaj 50 % s travišč z območja Haloz, ostala količina dokupljene krme pa iz drugih območij (prejme 5 točk).

- Paša črede govedi, oslov na suhih traviščih skupaj največ 4 mesece v letu.
- Paša drobnice na suhih traviščih skupaj največ 5 mesecev v letu.

Veriga meso – suho mesni izdelki

V verigi pridelovalcev mesa se ocenjuje presno meso in živilske izdelke iz mesa, in sicer:

1. Meso (telečje, goveje, jagnječje, kozje, jelenjadi, osličje),
2. Prekajeno meso govedi ali drobnice (salame, klobase itd.),
3. Jedilno živalsko olje in maščobe,
4. idr.

Kriteriji (podpravidniki) za ocenjevanje presnega mesa in suhomesnatih izdelkov (kategorija »suhe salame, suhe klobase«):

1. Izvor živila:

- Suhomesnati izdelek vsebuje vsaj 25 % mesa govedi, drobnice, oslov, jelenjadi (divje, ne iz obore) iz haloških suhih travišč, preostali manjkajoči delež mesa pa iz območja Haloz oziroma Slovenije, razen, če živil oz. gradiv ni mogoče zagotoviti v Sloveniji (npr. sol, sladkor, riž ...)
- Izvor krme za živali mora tokom celega leta biti vsaj 50 % iz haloških suhih travišč, preostalih 50 % krme se lahko dokupi iz drugih travišč s Haloz (prejme 10 točk)

ALI

Kmetija, ki kriterija glede izvora krme 50 % iz haloških suhih travišč ne dosega, mora z ustreznimi evidencami (!) izpolnjevati naslednji kriterij: 50 % krme mora tokom celega leta biti vsaj 50 % s travišč z območja Haloz, ostala količina dokupljene krme pa iz drugih območij (prejme 5 točk).

- Paša črede govedi, oslov na suhih travniških skupaj največ 4 mesece v letu.
- Paša drobnice na suhih travniških skupaj največ 5 mesecev v letu.

Veriga pridelovalcev sadja, zelišč in medu – izdelki iz sadja, zelišč in čebeljih pridelkov

V verigi pridelovalcev sadja, zelišč in medu se ocenjuje sveže sadje in zelišča, zdravilne rastline in orehe, lešnike in druge plodove ter med in prehranske izdelke iz sadja, plodov, zelišč in čebeljih pridelkov ter brezalkoholne in alkoholne pijače.

Sadje in zelišča:

1. Sveže sadje (jabolka, hruške, slive, češnje, višnje, skorš, nešplja, dren)
2. Sveža zelišča in začimbe ter ne gojene rastline,
3. Zdravilne rastline (kulinarika),
4. Orehi in lešniki.

Živilski izdelki iz sadja, plodov, zelišč in medu:

1. Sušeno sadje in sušene zdravilne rastline (gojene in divje – za kulinariko, za zdravje - čaji),
2. Sušeni orehi, lešniki in drugi plodovi,
3. Predelano in konzervirano sadje (želeji, marmelade, džemi, kompoti, sadje v sladkem sirupu, kisu, slanici ali alkoholu idr., namazi in omake ipd.) in zdravilne rastline in začimbe.
4. Kis,
5. Rastlinsko olje,
6. Sušene začimbe in zelišča,
7. Cvetlični med, izdelki iz cvetličnega medu in drugih čebeljih pridelkov.

Brezalkoholne in alkoholne pijače:

1. Naravni sirupi in drugi naravni pripravki za proizvodnjo pijač,
2. Sadni sokovi in nektarji,
3. Žgane pijače (žganja, grenčica, likerji itd.),
4. Medica, medeni liker, medena penina in medeno žganje, žganje z medom.
5. Prehranski dodatki (tinkture).

a Kriteriji (podprilniki) za ocenjevanje izdelkov iz sadja

1. Izvor živila:

- Izdelki iz sadja vsebujejo več kot 50 % sadja iz travniških/ekstenzivnih sadovnjakov z območja Haloz (lastno ali kupljeno) (10 točk).
- Izdelki iz sadja vsebujejo manj kot 50 % sadja iz travniških/ekstenzivnih sadovnjakov z območja Haloz (lastno ali kupljeno), ostalo polovico lahko predstavlja drugo sadje s Haloz ali drugih območij (5 točk).
- Kot osnovno živilo za izdelke iz sadja se upošteva: sadje starih sadnih sort in novejših odpornih sadnih sort iz Haloz (jabolka, hruške, slive, češnje, višnje, oreh, skorš, nešplja, breskev, marelice) iz travniškega/ekstenzivnega sadovnjaka in/ali plodovi avtohtonih grmovnic in dreves, ki rastejo na suhih travniških Haloz (rumeni dren, šipek, glog, brek, črni trn, črni bezeg ...).

b Kriteriji (podprilniki) za ocenjevanje izdelkov iz zelišč

1. Izvor živila

- Kot osnovno živilo se upoštevajo zelišča in trave, ki izvirajo in so nabrane na suhih travniških v Halozah in/ali iz sonaravno vzgojenih (avtohtonih) zelišč na kmetijah v Halozah.
- Čaji in čajne mešanice, ki vsebujejo več kot 50 % zelišč nabranih na suhih travniških v Halozah, se točkujejo z 10 točkami.
- Čaji in čajne mešanice, ki vsebujejo manj kot 50 % zelišč nabranih na suhih travniških v

Halozah, se točkujejo s 5 točkami.

- Nabiranje in vzgoja zelišč in trav poteka sonaravno/trajnostno in skladno s področno zakonodajo.

c Kriteriji (podpravidnik) za ocenjevanje cvetličnega medu in izdelkov iz čebeljih pridelkov/cvetličnega medu

1. Izvora živila

- Kot osnovno živilo pri ocenjevanju medu in izdelkov iz medu ter čebeljih pridelkov se upoštevajo vrste medu, ki so značilne za pridelavo v ohranjeni kulturni krajini Haloz na območju suhih travišč in niso produkt tujerodnih rastlin (npr. akacijev med): cvetlični, lipov, kostanjev in gozdni med.
- Čebelnjak stoji na območju Natura 2000 Haloze – vinorodne ali območju Natura 2000 Boč-Haloze-Donačka gora (10 točk) ali na območju Haloz (5 točk).
- Podatek o vsebnosti vode se oceni v sklopu ocenjevanja Dobrot slovenskih kmetij oziroma ga priloži prijavitelj/čebelar. Med, ki vsebuje 18 % vode ali manj se šteje kot med višje kakovosti (1 točka), med ki vsebuje >18-20 % vode je med, ki je skladen z zakonodajo o medu (0 točk).

B Prijavitelj sem seznanjen s priporočili za pridelovalce pridelkov in predelovalce živil v živilske izdelke s certifikatom KBZ in v verigo dobaviteljev vključujem vsaj enega ponudnika s certifikatom KBZ, če je to mogoče.

C Izjavljam tudi, da ravnam etično sprejemljivo - v procesu razvoja, izvedbe, promocije in prodaje predvidevam in minimiziram vse negativne posledice in neželene stranske učinke na ljudi in okolje (upoštevana je moralna odgovornost dejanj, ki se nanašajo na pridelke in prehranske izdelke).

D Soglašam z uporabo ter obdelavo navedenih osebnih in poslovnih podatkov za namen uporabe KBZ in vodenja Registra uporabnikov KBZ.

237

Datum prijave:	Podpis prijavitelja:
Kraj,	
Datum prejema prijave:	Podpis prejemnika prijave:
Kraj,	

Priloga 11b

PRIJAVNICA

**rokodelskega(-skih) izdelka(-ov) in
izdelka(-ov) unikatnega ter industrijskega oblikovanja
za pridobitev pravice do uporabe
KBZ S HALOŠKIH BREGOV/LAZOV**

Ime in priimek prijavitelja:	
Naslov prijavitelja:	
Ime in priimek kontaktne osebe:	
Kontaktne podatki:	
Telefon, GSM	
E-mail	
Avtor/ji – izdelovalec/ci izdelka:	
Naziv / vrsta izdelka:	
Količina izdelkov: (unikat oz. serijski izdelek)	
Možna količina izdelave izdelka v letu:	
Gradivo oz. gradiva iz katerih je izdelek narejen:	
Izvor gradiv (dokazila – dobavnica, račun):	
Trajnostni vidik izdelka:	
Zgodba / zgodovina izdelka:	
Prodajna cena brez embalaže:	
Prodajna cena z embalažo:	
Količina letne proizvodnje:	

238

Priloge:

(pridobljeni certifikati / znaki kakovosti, nagrade nacionalni ravni; računi, dobavnice za sledljivost gradiv)

Izjava**A Spodaj podpisani prijavitelj izjavljam, da zadostujem kriterijem izvora, in sicer:**

1 Osnovnim kriterijem izvora: Sestavine za izdelke izhajajo iz območja/regije Haloz - pogoj za vstop v verige in Mrežo ponudnikov ponudbe certificirane s KBZ,

1.1 Dodatnim obveznim kriterijem: pogoji za vstop v verige in Mrežo ponudnikov ponudbe certificirane s KBZ,

1.2 Kriterijem za kmetije vključene v verige in Mrežo ponudnikov ponudbe certificirane s KBZ

2 Kriterijem izvora po verigah izdelkov

Kriterijem za ocenjevanje rokodelskih izdelkov, ki zagotavljajo, da izvirajo gradiva v določenem deležu (%) iz območja Haloz in so pridelani na ekstenziven in sonaraven način.

Dodatni kriteriji za pridobitev pravice do uporabe KBZ S haloških bregov/lazov, ki so pogoj za vstop v verige meso, mleko, sadje/zelišča/med, rokodelski izdelki in s tem v Mrežo ponudnikov certificirane ponudbe s KBZ S haloških bregov/lazov so (izpolnjevati vse):

- Izdelki morajo zagotavljati ustrezno kakovost (natančneje opredeljeno v podrejenih pravilnikih in podprilnikih).
- Izpolnjevati morajo zakonsko določene predpise in standarde (HACCP ...).
- Prijavitelji morajo biti registrirane pravne ali fizične osebe za določeno proizvodnjo oz. izvajanje storitev.
- Izdelki morajo biti pridelani oz. proizvedeni oz. opremljeni na naravi in ljudem čim bolj prijazen način; proizvodnja pa mora prispevati k ohranjanju vrstno pestrih travišč in spodbujanju le-tega (ekstenzivna raba-paša, košnja travišč in sadovnjakov ali ekološko kmetovanje).
- Izdelava poteka po tradicionalnem postopku in recepturi, s sofisticiranimi prijemi.
- Izdelek je nadpovprečne/izjemne kakovosti.
- Izdelek je tipičen za regijo.
- Izdelek je inovativen/kreativen izdelek regije.
- Embalaža izdelka je oblikovana iz sonaravnih gradiv.
- Nosilci aktivnosti (ponudniki) naj v lastno ponudbo vključijo promocijo in prodajo pridelkov in izdelkov s KBZ S haloških bregov/lazov (prodajne kredence, gajbice ali police).

Veriga rokodelcev – rokodelski izdelki

V verigi izdelovalcev rokodelskih izdelkov se ocenjuje izdelke iz **štirih glavnih skupin**, v katere razvrščamo **rokodelske izdelke in izdelke unikatnega ter industrijskega oblikovanja**, in sicer:

- izdelki kot nadaljevanje rokodelske dediščine,
- repliciranje izdelkov rokodelske dediščine,
- interpretacija izdelkov rokodelske dediščine (interpretiramo lahko funkcijo ali obliko, najbolje, če oboje),
- novi, inovativni rokodelski izdelki ter izdelki unikatnega ter industrijskega oblikovanja;

Ocenjevanje se izvaja za naslednje **vrste rokodelskih izdelkov in izdelkov unikatnega in industrijskega oblikovanja:**

- Lončarske in keramične izdelke (lončarstvo in pečarstvo)
- Pletarstvo (iz pintovih vej, breze in vrbja, koruznega ličja, slame)

- Tkalstvo (tradicionalno in sodobno)
- Izdelovanje krpank (samo unikatni izdelki)
- Ročno pletenje z volno in polstenje
- Kvačkanje
- Klekljanje
- Vezenje (vse vrste vezenin)
- Unikatno poslikavanje tkanin
- Unikatno šiviljstvo in krojaštvo
- Unikatno usnjarstvo, sedlarstvo
- Lesna galanterija
- Tesarstvo
- Sodarstvo
- Mizarstvo (replike/restavracija/unikatni izd.)
- Rezbarstvo
- Intarzerstvo
- Oglarstvo
- Medičarstvo
- Svečarstvo
- Kovaštvo (orodno in podkovsko kovaštvo)
- Umetnostno kovaštvo
- Izdelovanje umetnega cvetja iz papirja in drugih naravnih gradiv
- Izdelovanje maskot in lutk
- Izdelovanje dekorativnih/okrasnih predmetov
- Replike izdelkov naših umetnikov, oblikovalcev, arhitektov v omejenih serijah
- Replike izdelkov kulturne dediščine
- Ročno poslikavanje različnih lesenih, keramičnih in kovinskih predmetov
- Interpretacije predmetov kulturne dediščine (t.i. re-design)
- Izdelovanje igrač (npr. vuga), maskot in lutk
- Izdelovanje glasbil in zvočil
- Izdelava maloserijskih kozmetičnih izdelkov iz naravnih gradiv
- Izdelki iz stekla
- Ostale tehnologije in unikatni izdelki, ki nastajajo kot interpretacije KD ali kot ustvarjalno spoznavanje novih, tudi tujih ustvarjalnih pristopov in tehnologij.

Izvora gradiva:

- Rokodelski izdelki in izdelki unikatnega in industrijskega oblikovanja naj temeljijo predvsem na naravnih gradivih in gradivih, ki so značilna za območje Haloz in upoštevajo rokodelsko kulturno dediščino regije.
- Gradiva, ki se upoštevajo, v celoti izhajajo iz haloških suhih travišč (10 točk).
- Če gradiva samo v manjšem deležu izhajajo iz haloških suhih travišč, pa mora uporabnost izdelka biti obvezno vsebinsko vezana na travnik ali sadovnjak.
- Izdelki z zelišči (npr. mila) morajo vsebovati vsaj 5 % zelišč iz haloških travišč.

B Prijavitelj sem seznanjen s priporočili za pridelovalce pridelkov in predelovalce živil v živilske izdelke s certifikatom KBZ in v verigo dobaviteljev vključujem vsaj enega ponudnika s certifikatom KBZ, če je to mogoče.

C Izjavljam tudi, da ravnam etično sprejemljivo - v procesu razvoja, izvedbe, promocije in prodaje predvidevam in minimiziram vse negativne posledice in neželene stranske učinke na ljudi in okolje (upoštevana je moralna odgovornost dejanj, ki se nanašajo na pridelke in prehranske izdelke).

D Soglašam z uporabo ter obdelavo navedenih osebnih in poslovnih podatkov za namen uporabe KBZ in vodenja Registra uporabnikov KBZ.

Datum prijave:	Podpis prijavitelja:
Kraj,	
Datum prejema prijave:	Podpis prejemnika prijave:
Kraj,	

Priloga 20: Končni izdelek testnih ocenjevanj – Letak s seznamom ponudnikov in ponudbe izdelkov iz haloških travišč

Stran 1

LIFE TO GRASSLANDS je projekt, namenjen izboljšanju stanja in zagotavljanju dolgoročnega upravljanja suhih travišč ter nanje vezanih rastlinskih in živalskih vrst na štirih projektnih podobmočjih: Haloze, Pohorje, Kum in Gorjanci (območja Natura 2000). Vsa štiri območja se soočajo s problemi zaraščanja in opuščanja kmetijske rabe na eni strani in neustrezno, preintenzivno kmetijsko rabo na drugi strani.

Suha travišča so s travami in travniškimi cveticami porasle površine na suhih, plitvih in s hranili revnih tleh, za katere je značilna nizka in redka travna ruša. Ustvaril jih je človek in jih še danes vzdržuje z zmerno košnjo ali pašo, velikokrat pa kmetje kombinirajo oboje. V preteklosti so jih zasadili s starimi sortami sadnega drevja, zato se ti travniki pojavljajo tudi v travniških sadovnjakih. A vendar so suha travišča ogrožena zaradi opuščanja rabe (košnje, paše) in posledično zaraščanja. Ključno vlogo pri ohranjanju suhih travišč imajo marljivi in vztrajni kmetje, katerih delo je velikokrat premalo cenjeno in spoštovano. Ker so suha travišča bivališče številnih vrst rastlin in živali, ima njihovo ohranjanje velik pomen pri ohranjanju naravnega ravnovesja in zdravega okolja.

Skupaj z deležniki stremimo k iskanju **razvojno-ekonomskega modela** za kmetovanje na suhih traviščih v Halozah, ki bo prinesel **sinergične učinke drugim gospodarskim panogam**, še predvsem turizmu z lokalno dodano vrednostjo Haloz.

Na območju Haloz je, od tega je v projekt Življenje traviščem **vključenih 98 kmetijskih gospodarstev**, ki obdelujejo 235 ha suhih travišč v Halozah.

V nadaljevanju vam predstavljamo nekaj izdelkov lokalnih ponudnikov iz Haloz. Vsi izdelki so na voljo pri ponudnikih (kontaktni podatki so napisani na zadnji strani).

Stran 2

LIFE TO GRASSLANDS / ŽIVLJENJE TRAVIŠČEM

LIFE14 NAT/SI/000005

Prodajna ponudba izdelkov iz travišč v Halozah

Mleko in mlečni izdelki

Domače kravje mleko	1 l	Kmetija Vindiš - Belšak	0,77 €
Sirni namaz (kravje mleko)	0,25 kg	Kmetija Vindiš - Belšak	2,19 €
Sirni namaz(kravje mleko)	1 kg	Kmetija Vindiš - Belšak	7,76 €
Domači jogurt – navadni (kravje mleko)	1 l	Kmetija Vindiš - Belšak	1,64 €
Domači jogurt – navadni (kravje mleko)	0,25 kg	Kmetija Vindiš - Belšak	0,50 €
Domači jogurt – sadni (kravje mleko)	1 l	Kmetija Vindiš - Belšak	2,52 €
Domači jogurt – sadni (kravje mleko)	0,25 kg	Kmetija Vindiš - Belšak	0,70 €
Jogurt iz kozjega mleka	0,5 l	Kmetija Bedrač	2,00 €
Jogurt iz kozjega mleka	0,25 l	Kmetija Bedrač	1,20 €
Albuminska skuta (kravje mleko)	0,5 kg	Kmetija Vindiš - Belšak	2,00 €
Skuta (kravje mleko)	1 kg	Kmetija Vindiš - Belšak	4,38 €
Skuta iz kozjega mleka	0,5 kg	Kmetija Bedrač	4,00 €
Skuta iz kozjega mleka	0,25 kg	Kmetija Bedrač	2,00 €
Domača kislá smetana (kravje mleko)	0,25 kg	Kmetija Vindiš - Belšak	1,10 €

Navadni kravji in kozji siri

Mehki sir (kravje mleko)	1 kg	Kmetija Vindiš - Belšak	9,00 €
Mehki sir (kravje mleko)	0,5 kg	Kmetija Vindiš - Belšak	4,50 €
Sir za žar (kravje mleko)	1 kg	Kmetija Vindiš - Belšak	8,76 €
Mladi sir Sirček (kravje mleko)	100 g	Kmetija Vindiš - Belšak	1,20 €
Poltrdi sir SIRKO- navadni	na kos po želji	Kmetija Bedrač	19 €/kg
Domači mladi sir (kravje mleko)	200 g	Kmetija Skok	2,00 €
Domači mladi sir (kravje mleko)	500 g	Kmetija Skok	5,00 €
Domači mladi sir (kravje mleko)	700 g	Kmetija Skok	7,00 €

Kravji in kozji siri z dodatki

Mehki sir s čilijem (kravje mleko)	1 kg	Kmetija Vindiš - Belšak	10,00 €
Mehki sir s čilijem (kravje mleko)	0,5 kg	Kmetija Vindiš - Belšak	5,00 €
Poltrdi sir SIRKO - z dodatki (celi zeleni poper, čili, drobnjak) (kozje mleko)	na kos po želji	Kmetija Bedrač	20 €/kg

PRJ HALO, Cirkulane 56, 2282 Cirkulane, T: 02 795 32 00, e: life.travisca@haloze.org

Stran 3

LIFE TO GRASSLANDS / ŽIVLJENJE TRAVIŠČEM		LIFE14 NAT/SI/000005	

Suhomesnati izdelki

Klobase	po želji	Izletniška kmetija Cestnik-Vaupotič	12€/kg
Salame	0,6 kg	Izletniška kmetija Cestnik-Vaupotič	13€/kg
Suho meso	kos po želji	Izletniška kmetija Cestnik-Vaupotič	18€/kg
Goveje suhe klobase (suhi štuci)	10-15 dag	Mesarija Kokol d.o.o.	8,9 €/kg
Goveji kuhan jezik	različno	Mesarija Kokol d.o.o.	12,2 €/kg
Suha slaninska klobasa	500-800 g	Mesarija Kokol d.o.o.	8,9 €/kg
Suho goveje meso	različno	Mesarija Kokol d.o.o.	18,9 €/kg
Poljnjeni svinjski kot iz Borla	600-800 g	Mesarija Kokol d.o.o.	16,9 €/kg
Suha salama z divjačino	500-600 g	Mesarija Kokol d.o.o.	12,2 €/kg
Goveja salama	500-600 g	Mesarija Kokol d.o.o.	12,2 €/kg

Sokovi, suho sadje, med, kisi in drugi izdelki

Jabolčni čips	120 g	Ksenja Širovnik s.p.	4,00 €
Jabolčni sok	1 l	Kmetija Ber	1,50 €
Jabolčni sol	0,2 l	Kmetija Ber	0,70 €
Adamov jabolčni kis	1 l	Simona Adam	1,50 €
Med	900 g	Čebelarstvo Šibila - Mitja Šibila s.p.	9,76 €
Medeni barrique	375 ml	Čebelarstvo Šibila - Mitja Šibila s.p.	15,86 €
Medeni liker	350 ml	Čebelarstvo Šibila - Mitja Šibila s.p.	12,20 €
Medica	375 ml	Čebelarstvo Šibila - Mitja Šibila s.p.	12,20 €
Mešano suho sadje	200 g	Ksenja Širovnik s.p.	4,50 €
Domači mešani kruh	1 kg	Kmetija Vindiš - Belšak	1,64 €
Sadni kruh z več kot 50% sadja	1 kg	Kmetija Vindiš - Belšak	8,76 €
Ajdov kruh z orehi	1 kg	Kmetija Vindiš - Belšak	4,93 €

Za vključitev vašega izdelka v katalog ponudbe izdelkov iz travišč v Halozah se obrnite na HALO, podeželsko razvojno jedro v Cirkulanah ali pokličite na telefon 02 795 32 00, pošljite elektronsko sporočilo na life.travisca@haloze.org.

Stran 4

LIFE TO GRASSLANDS / ŽIVLJENJE TRAVIŠČEM

LIFE14 NAT/SI/000005

<p>Sirko, Bedrač Milka Slatina 55 b, 2282 Cirkulane 031 880 245 kmetija.bedrac@gmail.com Sir in drugi izdelki iz kozjega mleka</p>	<p>Vindiš Belšak Ida Sp. Leskovec 10, 2285 Zg. Leskovec 031 267 300 / ida.vindis.belsak@siol.net Sir in drugi izdelki iz kravjega mleka</p>
<p>Kmetija Skok, Matic Skok Žetale 49, 2287 Žetale 041 953 291 matic.skok@gmail.com Siri iz kravjega mleka</p>	<p>Izletniška kmetija Cestnik-Vaupotič Sedlašek 97a, 2286 Podlehnik 041 416 623 mihaelvaupotic@gmail.com Suhomesnati izdelki</p>
<p> Mesarija Kokol d.o.o. Dolane 9, 2282 Cirkulane 041 387 183 info@mesarijakokol.si Meso in suhomesnati izdelki</p>	<p>Ksenija Širovnik s.p. Vareja 44, 2284 Videm pri Ptujju 041 783 763 ksenija.sirovnik@gmail.com Sadni in zelenjavni izdelki</p>
<p>Ivan Ber Kočice 38, 2287 Žetale 041 963 411 sadjarstvo.ber@gmail.com Jabolka in jabolčni sok</p>	<p>Simona Adam Kupčinja vrh 6, 2289 Stoperce 031 235 477; 041 511 926 simona.adam@siol.net Kisi</p>
<p>Čebelarstvo Šibila – Mitja Šibila s.p. Tržec 46a, 2284 Videm pri Ptujju 031 792 932; 02 764 05 01 info@cebelarstvo-sibila.si Med in izdelki iz medu</p>	

264